

Työpaperi 10/2019

Erika Mäntylä, Marko Nousiainen, Anna-Maria Isola

Keittiöt ilman rajoja

Yhteinen keittiö -hankkeen osallisuusvaikutusten arviointi

Yhteinen keittiö on ihmisiä yhteen kokoava tila tai toiminta, jossa on tarjolla edullista ruokaa, yhdessä olemista ja mielekästä tekemistä. Se on avoin kaikille ja kutsuu paikalle ihmisiä kaikista yhteiskuntaryhmistä. Siksi se on myös kohtaamispaikka alueen eri-ikäisille ja eritaustaisille asukkaille. Yhteisiä keittiöitä kehitettiin hankkeella vuosina 2017–2018. Vuoden 2018 aikana toteutettiin Kirkkohallituksen ja Terveystieteiden tutkimuskeskuksen Sokra-hankkeen yhteistyönä arviointi, jossa Yhteisten keittiöiden vaikuttavuutta tutkittiin kyselyllä, osallistuvalla havainnoinnilla ja avainhenkilöiden haastattelulla. Tässä raportissa kerrotaan alustavat tulokset siitä, miten Yhteiset keittiöt onnistuivat vahvistamaan kävijöidensä osallisuuden kokemusta.

Etnografisen työskentelyn ja haastattelujen perusteella Yhteisten keittiöiden toiminta jaettiin ja mallinnettiin karkeasti kahteen, joko kortteli- tai ruoka-apukeittiöihin. Korttelikeittiössä tarjotaan kaikille avoin tila, jossa kenen tahansa on sopivaa oleskella tai tehdä asioita muiden kanssa. Ruoka-apukeittiö on usein yhteisruokailu, jossa myös jaetaan ruoka-apua.

Yhteisen keittiön keskeisin havaittu osallisuusvaikutus liittyi siihen, miten vastaajat kokivat kuuluvansa ryhmään tai yhteisöön. Tämä muutos on tapahtunut lähes kokonaan avoimuutta painottavissa korttelikeittiöissä. Ruoka-apua jakavat keittiöt puolestaan todennäköisimmin lisäävät toimijauskomuksia. Yhteisen keittiön vaikutusmekanismit näyttäisivät olevan yhteisöllisyyden lisääntyminen, työkyvyn parantuminen, terveellisemmät elintavat ja hyvän tekeminen.

Osallisuuden kokemuksia tarkasteltiin pääasiassa osallisuusindikaattorin avulla. Osallisuusindikaattori on kymmenestä väittämästä koostuva mittari, joka mittaa osallisuuden kokemusta. Sen on kehittänyt Euroopan sosiaalirahaston toimintalinja viiden Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokra. Yhteisten keittiöiden arviointi oli pilotti, jossa indikaattorin kysymyksiä kokeiltiin ensimmäistä kertaa osallisuutta edistävän toiminnan vaikuttavuuden todentamiseen.

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Esipuhe

Yhteinen keittiö on ihmisiä yhteen kokoava tila tai toiminta, jossa on tarjolla edullista ruokaa, toimintaa ja mielekästä tekemistä. Yhteinen keittiö on avoinna kaikille ja kutsuu paikalle ihmisiä kaikista yhteiskuntaryhmistä toimien kohtaamispaikkana alueen eri-ikäisille ja eritaustaisille ihmisille. Yhteinen keittiö tarjoaa tavallista yhdessä olemista, jossa sekä ihmisen mieli että ruumis saavat ravintoa.

Yhteinen keittiö -hanke toteutti sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamana hallituksen ”Edistetään terveyttä ja hyvinvointia sekä vähennetään eriarvoisuutta” -kärkihanketta ja sen ”Hyvät käytännöt pysyvään käyttöön” kokonaisuutta. Kirkkohallituksen koordinoimassa kaksivuotisessa (2017-2018) Yhteinen keittiö -hankkeessa tavoiteltiin uudenlaista yhdessä tekemisen toimintakulttuuria, joka perustuu useiden toimijoiden yhdessä tekemiseen ja ihmisten osallisuuden vahvistamiseen kohtaamisen, yhteisöllisyyden ja mielekkään tekemisen avulla.

Kirkkohallitus ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Sokra-hanke toteuttivat yhteistyössä Yhteinen keittiö -hankkeen osallisuuteen liittyvien vaikutusten arvioinnin vuoden 2018 aikana.

Arvioinnin suunnittelussa olivat mukana Kirkkohallituksen Diakonia ja sielunhoito -yksiköstä Yhteinen keittiö -hankeryhmän puheenjohtaja Tiina Saarela ja hankkeen projektipäällikkö, sosiaali- ja terveysministeriöstä Meri Larivaara ja Elina Palola rahoittajan edustajina ja Sokrasta tutkijat Anna-Maria Isola ja Marko Nousiainen sekä hankkeen johto- ja ohjausryhmän jäseniä. Arviointiin saatiin mentorointitukea Pia Polsalta (yliopistolehtori, Svenska Handelshögskolan) ja vaikuttavuuden mallintamiseen Petri Hilliltä (vanhempi neuvonantaja, Sitra). Aineistoa osallisuuden arviointiin saatiin kyselytutkimuksesta, johon osallistui kävijöitä 15 Yhteisestä keittiöstä eri puolilta Suomea. Kirkkohallitukseen Yhteinen keittiö -hankkeen tutkija-arvioijaksi palkattu Erika Mäntylä toteutti kenttätöinä havainnoiden ja haastatellen materiaalin keruuta kuudesta eri Yhteisestä keittiöstä. Kyselyaineistoa käsittelivät ja analysoivat erikoistutkija Marko Nousiainen ja projektitutkija Henna Puromäki Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta.

Yhteinen keittiö -hankkeen projektipäällikkönä haluan kiittää arvioinnin suunnittelijoita ja toteuttajia sekä mentorijia ja hankkeen johtoryhmän jäseniä tuesta sekä yhteisissä tapaamisissa käydyistä antoisista keskusteluista. Samalla esitän Yhteinen keittiö -hankkeen puolesta kiitoksen kaikille tämän arvioinnin toteuttamiseen ja sen taustatyöhön osallistuneille.

Jaana Alasentie,
projektipäällikkö, Yhteinen keittiö -hanke
Kirkkohallitus, diakonia- ja sielunhoito KDS

Tiivistelmä

Erika Mäntylä, Marko Nousiainen, Anna-Maria Isola. Keittiöt ilman rajoja. Yhteinen keittiö -hankkeen osallisuusvaikutusten arviointi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 10/2019. Helsinki, Suomi 2019. ISBN 978-952-343-304-5 (verkko)

Tässä arviointiraportissa esitetään alustavat tulokset arvioinnista, joka tarkasteli Yhteisten keittiöiden toimintaa ja vaikutuksia osallisuuden näkökulmassta. Arvioinnissa toteutettiin kyselytutkimus ja minietnografioita eri puolilla Suomea toimivissa Yhteisissä keittiöissä. Osallistuvan havainnoinnin ja haastattelujen perusteella Yhteisten keittiöiden toiminta jaettiin ja mallinnettiin karkeasti kahteen, kortteli- ja ruoka-apukeittiöihin. Korttelikeittiöiden toiminnan keskiössä on kaikille avoin ja viihtyisä tila, jossa kenen tahansa on sopivaa oleskella tai tehdä asioita muiden kanssa. Ruoka-apukeittiöiden toiminta rakentuu ruokajaon ympärille, ja niissä on usein seurakunnan järjestämä yhteisruokailu.

Arvioinnissa tutkimuskysymyksenä oli, ovatko Yhteiset keittiöt kyenneet lisäämään osallistujien osallisuuden kokemusta, ja jos ovat niin miten. Koettuun osallisuuteen liittyviä vaikutuksia arvioitiin käyttäen kyselylomaketta, johon sisältyi muun muassa kysymyksiä osallisuusindikaattorista. Indikaattorissa osallisuuden ulottuvuudet on jaettu kolmeen, sosiaaliseen vuorovaikutukseen, merkityksellisyyden kokemukseen ja toimijauskomuksiin. Vaikutuksia todentava kyselyaineisto kerättiin kahtena ajankohtana, ensimmäinen huhti-toukokuussa ja toinen syys-lokakuussa 2018. Vastauksia tuli 15 paikkakunnalta, yhteensä 675 osallistujalta. 123 henkilöä vastasi ensimmäisen kierroksen lisäksi myös seuranta-ajankohtana.

Yhteiset keittiöt tavoittavat ihmisiä monista yhteiskuntaryhmistä, mutta suurin osa kävijöistä on eläkeläisiä. He käyttävät sosiaali- ja terveystalvija muita suomalaisia enemmän, mutta kokevat silti olevansa varsin hyvin osallisia. Yhteisen keittiön kävijöistä työttömällä on alhaisempi kokemus osallisuudestaan kuin työssäkäyvillä, työllistetyillä tai eläkeläisillä. Myös palveluiden käyttö näkyy osallisuudessa: esimerkiksi mielenterveyspalveluita käyttäneiden osallisuuden kokemus oli muita heikompi.

Yhteisen keittiön keskeisin havaittu osallisuusvaikutus liittyi kokemukseen ryhmään tai yhteisöön kuulumisesta. Yhteisöllisyyteen liittyvä myönteinen muutos on tapahtunut lähes kokonaan avoimia tiloja painottavissa korttelikeittiöissä. Ruoka-apua jakavat keittiöt puolestaan todennäköisimmin lisäävät toimijauskomuksia.

Osallistumiskokemuksista mahdollisuus auttaa muita oli selkeimmin yhteydessä osallisuuteen erityisesti merkityksellisyyden ulottuvuuden suhteen. Yhteistä keittiötä kehitettäessä on erityisesti vastattava siihen, miten osallistujille tarjotaan mahdollisuuksia auttaa muita. Huomiota on kiinnitettävä myös Yhteisten keittiöiden sukupuolittuneisiin toimintoihin. Tällä hetkellä Yhteiset keittiöt näyttävät vastaavan paremmin naisten kuin miesten tarpeisiin. Myös toimitilojen sosiaaliseen saavuutettavuuteen tulee kiinnittää huomiota.

Yhteisten keittiöiden vaikutusmekanismit näyttäisivät olevan yhteisöllisyyden lisääntyminen, työkyvyn parantuminen, terveellisempiin elintapoihin ja mahdollisuus auttaa muita. Yhteisöllisyyden edistäjänä Yhteinen keittiö toimii parhaiten silloin, kun osallistumista ei ole rajattu erityiselle kohderyhmälle. Osallisuuden näkökulmasta kävijöiden rooli olisi nähtävä aktiivisena toimijana passiivisen avun vastaanottajan sijaan. Terveiden ja hyvinvoinnin näkökulmasta Yhteinen keittiö on ennaltaehkäisevää toimintaa, jolloin vaikutukset tulevat esiin pidemmällä aikajänteellä. Yhteinen voi edistää hyvinvointia myös tarjoamalla mahdollisuuksia tuettuun työllistämiseen.

Sisällys

Esipuhe.....	1
Tiivistelmä	2
Sisällys	3
1 Johdanto.....	4
2 Aineistot ja menetelmät.....	6
3 Osallisuus	9
4 Yhteisten keittiöiden kuvaukset.....	11
4.1 Porvoossa Yhteinen keittiö on yhteisöllisyyttä edistävä korttelikeittiö.....	11
4.2 Janakkalan yhteisestä keittiöstä saa ruoka-apua päivittäin.....	11
4.3 Seinäjoen Yhteinen keittiö on alueen olohuone.....	12
4.4 Tampereella Yhteinen keittiö tavoittaa ikäihmisiä	13
4.5 Kajaanin Yhteinen keittiö hakee muotoaan.....	14
4.6 Kangasalan yhteiset keittiöt tarjoavat ruoka-apua ja kohtaamispaikan.....	15
4.7 Yhteenveto: korttelikeittiö ja ruoka-apukeittiö.....	15
5 Yhteisten keittiöiden kävijäkunta ja vaikutukset	17
5.1 Kävijät	17
5.2 Palveluiden käyttö	20
5.3 Kokemukset yhteisistä keittiöistä	20
5.4 Osallisuus eri vastaajaryhmissä	21
5.5 Vaikutukset osallisuuteen.....	27
5.6 Muutokset palvelujen käytössä	31
5.7 Ruoka-apu- ja korttelikeittiömallit.....	32
5.8 Yhteenveto kyselyn tuloksista	34
6 Miten vaikutukset syntyvät?	36
6.1.Vaikutusmekanismit	36
6.2 Kustannukset	39
7 Juurruttaminen sekä yhteistyö kunnan kanssa.....	42
7.1 Juurruttamiseen vaikuttavat tekijät	42
7.2 Yhteisen keittiön ja kunnan yhteistyö	45
7.3 Yhteinen keittiö osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä.....	46
8 Johtopäätökset.....	48
9 Perusta Yhteinen keittiö: täsmennetty toimintamalli.....	50
Liite 1: kyselylomake	52
Liite 2: haastattelu- ja havainnointirungot.....	56
Lähteet	57

1 Johdanto

Yhteinen keittiö on sekoitus erilaisia hyväksi koettuja toimintamalleja. Siinä on ripaus vanhaa – kokkikerhoa ja kansankeittiötä, mutta mallia on otettu myös maailmalta. Esimerkiksi hollantilainen Resto van Harte on ketju korttelikeittiötä, jossa paikalliset valmistavat ruokaa toisilleen, ja johon koululaiset kokoontuvat koulupäivien jälkeen välipalalle ja viettämään aikaa samaan tilaan eläkeläisten kanssa. Valtaajien Sosiaalinen keittiö puolestaan perusti Helsinkiin pop-up-ravintoloita, jotka yhtenä päivänä myivät hot dogeja kadulla ja toisena iltana muuttivat kerhotilan illallisravintolaksi. Ravintoloissa ruoka hinnoiteltiin ”maksamita jaksat” -periaatteella. Se, mitä jäi kulujen kattamisen jälkeen, käytettiin yhteiseen kivaan.

Tällaisista sisällöistä rakennettiin Yhteisen keittiön malli, jota alettiin kahdeksan muun ja hyväksi havaitun käytännön kanssa juurruttaa hallituksen kärkihankkeessa *Edistetään terveyttä ja hyvinvointia sekä vähennetään eriarvoisuutta*. Tavoitteena on, että hyvät käytännöt saadaan pysyvään käyttöön ja että ne voivat toteutua palvelurakenteesta riippumatta. Yhteisellä keittiöllä on ollut kaksitasoinen tehtävä: yhtäältä edistää osallisuutta sekä vähentää yksinäisyyttä ja toisaalta levittää ja juurruttaa hyvinvointia edistäviä käytäntöjä.

Hankkeen alkaessa Yhteisen keittiön suuntaviivoiksi annettiin muun muassa se, että Yhteisen keittiön on rakennuttava yhteisen ruokailun ja toiminnan ympärille. Tarkoituksena oli, että Yhteinen keittiö luo paikallisesti uutta, yhdessä tekemisen toimintakulttuuria ja tarjoaa tilaisuuksia merkitykselliseen tekemiseen. Yhteinen keittiö on tila – esimerkiksi yhteisöllinen olohuone, jota erilaiset toimijoiden kokoonpanot ylläpitävät yhdessä ja joka on helposti saavutettavissa ja jossa äänensä saa kuuluviin. Sen lisäksi, että Yhteinen keittiö kokoaa erilaisia toimijoita saman katon alle, se tavoittelee myös asukkaita kaikista yhteiskunta- ja ikäryhmistä. Terveellisen ruoan suunnitteleminen ja valmistamisen sekä ateriointi yhdessä kuuluvat olennaisesti Yhteiseen keittiöön. Tätäkin olennaisempana pidettiin kuitenkin sitä, että osallistujat tulisivat kohdatuiksi, kuulluiksi ja nähdyiksi sellaisina kuin he ovat. Pidemmän aikavälin tavoitteena esitettiin, että osallisuuden kokemusta parantamalla edistettäisiin myös hyvinvointia ja terveyttä ja eritoten kavennettaisiin niihin liittyviä sosioekonomisia eroja.

Sosiaali- ja terveysministeriö linjasi vuoden 2017 lopussa tiedotteessaan, että ruoka-avun sijaan ihmisten arkielämää parannetaan kokonaisvaltaisesti hyvällä sosiaalipolitiikalla, jonka lainsäädännöstä ministeriö vastaa. Ministeriöstä todetaan, että ”ruoka-apu ei ole osa suomalaista sosiaaliturvaa vaan se perustuu kansalaistoimintaan” (STM 2017). Yhteinen keittiö määritellään tiedotteessa kaikille tarkoitettuna matalan kynnyksen tilana, jossa yhdessä eri tavoin toimimalla luodaan yhteisöllisyyttä.

Hankkeen pilottipaikkakunniksi nimettiin Tampere, Seinäjoki, Lahti, Porvoo ja Vihti. Porvoota lukuun ottamatta näillä paikkakunnilla oli jo ennen hanketta Yhteisen keittiön periaatteiden mukaista toimintaa sekä yhteistyötä kunnan, sairaanhoitopiirin, seurakunnan tai järjestöjen kanssa. Tällä hetkellä Yhteisiä keittiöitä on yhteensä 40 ympäri Suomea.

Yhteinen keittiö -statuksen saaminen hankkeen johtokunnalta on edellyttänyt:

- fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti esteetöntä yhteistä kohtaamispaikkaa
- yhdessä tekemistä eri toimijoiden kanssa – erityisesti on toivottu yhteistyötä sosiaalitoimen ja terveydenhuollon kanssa
- osallisuuden ja hyvinvoinnin edistämistä

Tässä arviointiraportissa tarkastellaan kyselyn ja minietnografioiden avulla sitä, miten Yhteiset keittiöt ovat vaikuttaneet osallistujien osallisuuden kokemukseen. Kyselyyn tuli vastauksia 15 paikkakunnalta ja osallistuva havainnointi tehtiin kuudella paikkakunnalla. Kuvaamme Yhteisen keittiön toimintamallit paikkakunnilta, joilla osallistuva havainnointi toteutettiin. Esitämme tuloksena, että Yhteistä keittiötä juurrutettiin kahdenlaisella, toisistaan hieman erilaisella toimintamallilla, joko korttelikeittiönä tai ruoka-

apukeittinä. Muutosta osallisuuden kokemuksessa tarkasteltiin kyselyssä yhdeksästä väittämästä koostuvalla osallisuusindikaattorilla.

Seuraavaksi esitellään käytetyt menetelmät, osallisuuden määritelmä sekä kuvataan etnografioiden kohteena olleet paikkakunnat. Tämän jälkeen esitellään tulokset kyselystä, sekä tarkastellaan kustannuksia ja vaikutusmekanismeja. Raportin lopussa tarkastellaan toimintamallin juurruttamista ja esitetään arvioinnin tuloksena täsmentyneen ja ministeriön näkemyksen mukainen toimintamalli Yhteisestä keittiöstä. Arviointiraportti on tehty Kirkkohallituksen ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen arviointi- ja tutkimusyhteistyönä.

2 Aineistot ja menetelmät

Arvioinnin tarkoituksena on selvittää, miten Yhteinen keittiö toimii eri paikkakunnilla ja erilaisten toimijoiden ylläpitämänä. Toimivuutta on tarkasteltu erityisesti osallisuuden edistämisen näkökulmasta. Tutkimuskysymyksenä on, ovatko Yhteiset keittiöt kyenneet lisäämään osallistujiansa osallisuuden kokemusta, ja jos ovat niin miten?

Tarkemmat kysymykset ovat:

- Millaisia toimintamalleja Yhteisillä keittiöillä on eri paikkakunnilla?
- Millainen on Yhteisten keittiöiden kävijäkunta?
- Millaisia vaikutuksia Yhteisellä keittiöllä on kävijöiden osallisuuden kokemuksiin?
- Millaisia ovat Yhteisten keittiöiden vaikutusmekanismit?
- Miten yhteistyö kunnan ja Yhteisten keittiöiden välillä toimii?
- Millaisia ovat Yhteisten keittiöiden kustannukset?
- Millaisia haasteita Yhteinen keittiön konseptin juurruttamisessa on?

Kysely osallisuuden kokemuksista

Kyselyn tarkoituksena oli arvioida, vaikuttaako Yhteinen keittiö osallisuuden kokemuksiin. Se kohdistettiin kaikille Yhteisen keittiön toiminnassa mukana olleille henkilöille. Kysely toteutettiin Yhteisten keittiöiden arkipäiväisen toiminnan lomassa, kaikkiaan 15 paikkakunnalla: Helsingissä, Janakkalassa, Jyväskylässä, Kangasalassa, Lahdessa, Oulussa, Pielavedellä, Porissa, Porvoossa, Seinäjoella, Tampereella, Torniossa, Turussa, Vihdissä sekä Ähtärissä. Aineiston keräsivät toimintaa pyrittävät työntekijät.

Kyselylomakkeessa kartoitettiin ensin vastaajien taustatietoja: syntymävuotta, sukupuolta ja työmarkkina-asemaa. Seuraava kysymyskokonaisuus keskittyi osallisuuden kokemuksen mittaamiseen viisiportaisella likertin asteikolla arvioitavien väittämien kautta. Tässä kysymyspatterissa oli 17 väittämää – yhtäältä osallisuusindikaattorin väittämiä (vrt. Leemann 2018, 14–17) ja toisaalta luottamusta ja sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmää koskevia väittämiä. Tämän jälkeen vastaajilta kysyttiin, ovatko he käyttäneet erilaisia sosiaali- ja terveystalveluja edeltävien kahden kuukauden aikana. Seuraavaksi vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten tärkeänä he pitävät erilaisia asioita osallistuessaan Yhteisen keittiön toimintaan. Lopuksi vastaajia pyydettiin arvioimaan, kävisivätkö he jatkossakin mielellään Yhteisessä keittiössä, ja onko toiminta ollut henkilökunnan vai osallistujien ohjaamaa. Lomakkeessa oli myös kaksi avointa kysymystä, joilla kartoitettiin kehittämisisideoita ja muita toiminnassa tärkeiksi koettuja asioita. Lisäksi kysyttiin paikkakuntaa. (Ks. liite 1.)

Lomake pidettiin lyhyenä ja siihen vastaaminen helppona, jotta mahdollisimman moni myös heikompi-kuntoisista osallistujistakin vastaisi kyselyyn. Kysely toteutettiin kaksivaiheisena, koska tarkoitus oli saada tietoa osallisuuden kokemuksen muutoksista. Molemmissa vaiheissa käytettiin samaa lomaketta. Ensimmäinen kyselykierros kerättiin huhti-toukokuussa ja toinen syys-lokakuussa 2018. Kyselyssä identifioitiin vastaajat numerokoodin avulla, jolloin myös osallisuuden muutoksen havaitseminen tuli mahdolliseksi. Vastauksia ei kuitenkaan yhdistetty henkilötietoihin eikä niitä lomakkeella myöskään kerätty.

Porvoon Yhteisestä keittiöstä saatiin 113 vastausta eli 13,2 prosenttia kaikista vastauksista. Lahden kuusi toimipaikkaa lähettivät yhteensä 98 vastausta, ja lisäksi Nastolasta tuli 18 vastausta. Kangasalasta vastauksia tuli kolmanneksi eniten, 81 vastausta. Etelä-Suomesta tuli kaikkiaan 39,4 prosenttia vastauksista. Länsi-Suomesta lähetettiin 38,5 prosenttia kaikista vastauksista. Pohjois-Suomen eli Oulun seudun ja Tornion yhteiset keittiöt lähettivät 113 vastausta (13,2 %). Itä-Suomesta tuli vastauksia vain Pielavedeltä 69 kappaletta (8 %). Alueellisesti kyselyä voi pitää melko kattavana, sillä vastauksia tuli eniten Länsi- ja Ete-

lä-Suomesta, missä Yhteisiä keittiöitä on eniten. Itä-Suomen ainoa Yhteinen keittiö on Pielavedellä. Toimintaa harjoittavista paikkakunnista vain Kajaanista ja Espoosta ei saatu ollenkaan vastauksia.

Kyselyaineisto sisältää 675 osallistujan vastaukset, ja vastaukset kertyi yhteensä 858. Ensimmäisellä kierroksella vastasi 492 ja toisella 366 henkilöä. Lomakenumeroiden perusteella samojen henkilöiden vastauksiksi voitiin identifioida luotettavasti kaikkiaan 246 vastausta, kaikkiaan 123 vastaajalta.

Kaikista vastanneista 62,3 prosenttia oli naisia ja 34,1 prosenttia miehiä. Viisi vastaajaa ei halunnut ilmoittaa sukupuoltaan ja 25:n tiedot puuttuvat. Vastaajat olivat 12–97-vuotiaita, mutta kaksi kolmasosaa heistä oli yli 58-vuotiaita. Mediaanisyntymävuosi oli 1952. Kysely osoittaa siis, että Yhteisissä keittiöissä käy varsin monenikäistä väkeä, mutta enemmistö kävijöistä lienee ikääntyneempiä. Vastanneet miehet olivat yleisesti hieman nuorempia kuin naiset. Miesten mediaani-ikä oli 64 ja naisten 67 vuotta.

Vastaajien työmarkkina-asemaa noudattelee vastaajien ikärakennetta: Heistä 70,3 prosenttia oli eläkkeellä. Työssä työllistämistoimenpitein oli noin 7,5 prosenttia, ja työttömänä 7,9 prosenttia. Opiskelijoita vastaajista oli 2,5 prosenttia, ja hieman alle prosentti oli joko omaishoitajana tai omia lapsia hoitamassa. Noin 11 prosenttia oli muussa toiminnassa, mikä avointen vastausten perusteella tarkoittaa pääasiassa osattai kokoaikaista palkkatyötä, yrittäjyyttä tai muuta niihin rinnastuvaa toimintaa.

Vastaajille oli tyyppillistä se, että he olivat varsin tyytyväisiä Yhteisen keittiön toimintaan. Tätä selvitettiin lomakkeessa kysymällä, kuinka mielellään vastaaja kävisi jatkossakin Yhteisessä keittiössä (ks. liite 1). Kysymykseen vastanneista yli puolet (52,8 %) oli väittämän kanssa täysin samaa mieltä ja 38,5 prosenttia samaa mieltä. Väittämän kanssa erimielisiä oli vain hieman alle 3 prosenttia vastaajista. Kyselyyn vastanneille toiminta vaikuttaa siten olevan varsin arvokasta.

Yleisimmin Yhteisen keittiön toiminta oli koettu henkilöstön ja osallistujien yhdessä toteuttamaksi ja suunnittelemaksi. Yhteistoiminnallisena Yhteisen keittiön toimintaa piti 56,4 prosenttia vastaajista. Noin kolmannes (36,4 %) näki, että järjestämisvastuu ja ohjausvalta oli työntekijöillä. Osallistujalähtöisenä Yhteistä keittiötä pitää vain 50 vastaajaa eli noin 7,2 prosenttia vastanneista.

Minietnografiat

Minietnografiat toteutettiin kuudessa Yhteisessä keittiössä: Porvoossa, Janakkalassa, Seinäjoella, Tampereella, Kajaanissa sekä Kangasalla. Kullakin paikkakunnalla on muodostunut omanlaisiaan käytäntöjä, ja arviointiin otettiin mukaan eri tavoin toimivia keittiöitä, jotta saataisiin mahdollisimman kattava kuva toiminnasta. Arviointipaikkakunnat valikoituivat Yhteisen keittiön johtoryhmän ja tutkijaryhmän keskustelujen perusteella.

Minietnografioissa havainnointiin yhteisten keittiöiden toimintaa ja haastateltiin toiminnassa mukana olevia työntekijöitä. Minietnografioiden tarkoituksena oli selvittää seuraavia asioita:

- Mitä Yhteisissä keittiöissä tapahtuu
- Mitkä käytännöt edistävät osallisuutta
- Mitkä sosiaaliset, psyykkiset ja fyysiset tekijät tai niiden yhdistelmät näyttävät olennaisina osallisuuden edistämisen näkökulmasta

Sosiaalisia tekijöitä tarkasteltiin vuorovaikutuksen määrän ja luonteen sekä osallistujien roolien kautta. Psykkisiä tekijöitä tarkasteltiin tunnustuksen saamisen, tukemisen ja kohtaamisen mahdollisuuden avulla. Fyysisiä tekijöitä tarkasteltiin tilaratkaisun, viihtyvyyden, valoisuuden, tilan kunnon sekä paikan sijainnin kautta.

Minietnografioiden kerääjänä tutkijalla oli kaksoisrooli: yhtäältä hän oli Yhteisen keittiön osallistuja ja toisaalta havainnoitsija. Tutkija kirjoitti havainnot muistiin paikan päällä, vetäytyen välillä sivummalle kirjoittamaan muistisanoja vihkoonsa. Merkinnät liittyivät ihmisten käyttäytymiseen ja vuorovaikutukseen, osallistujien keskinäisiin suhteisiin ja suhteisiin osallistujien ja työntekijöiden välillä. Jokaisella paikkakunnalla tutkija jututti osallistujia ja kysyi, miten osallistujat olivat löytäneet mukaan toimintaan ja millaisia ajatuksia heillä oli Yhteisestä keittiöstä. Nämä keskustelut käsitelivät myös sitä, millainen merkitys Yhteis-

sellä keittiöllä oli osallistujien arkielämään. Tutkija kirjasi muistiin omia kokemuksiaan myös Yhteisen keittiön osallistujana.

Havainnointikerroista sovittiin etukäteen joko hanketyöntekijän tai seurakunnan työntekijän kanssa. Saavuttuaan havainnoimaan tutkija kertoi Yhteisen keittiön kävijöille, kuka hän on ja mitä hän tutkii. Tutkija otettiin vastaan uteliaasti, ja hän pääsi useimmissa paikoissa mukaan tekemään ruokaa. Porvoossa hän osallistui hillotuspäivään, Seinäjoella haitariorkesterin konserttiin ja Tampereella hemmotteluhetkeen.

Hanketyöntekijöiden sekä kuntien sosiaalityöntekijöiden haastattelut

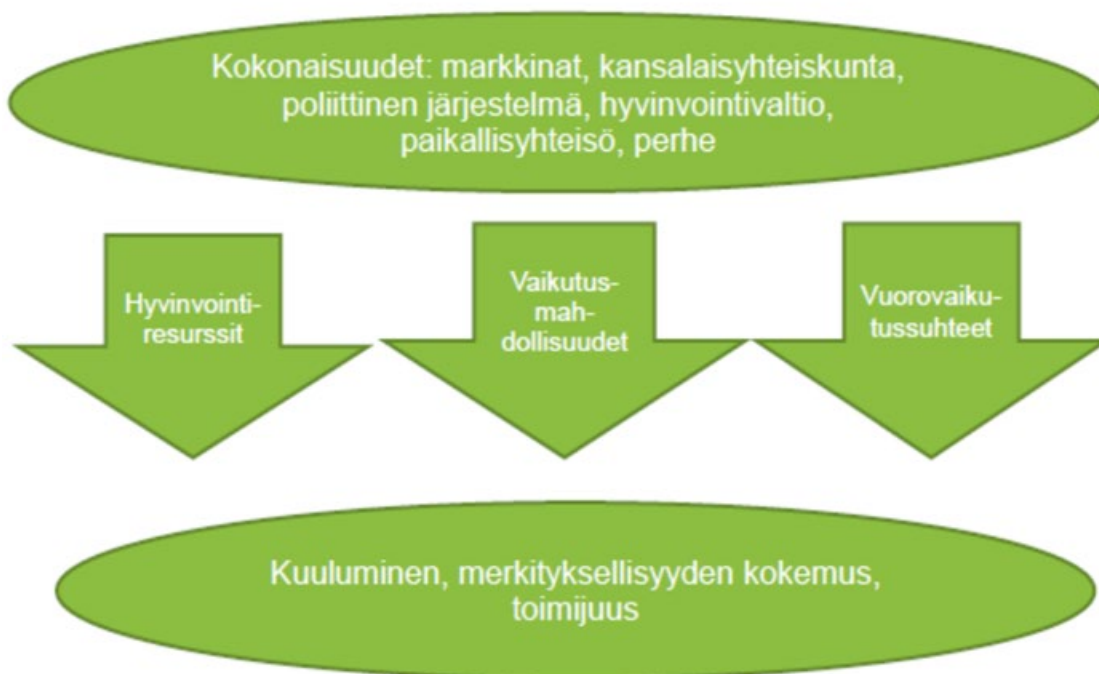
Hanke- ja kuntatyöntekijöiden haastattelujen avulla selvitettiin ensisijaisesti sitä, miten yhteistyö kunnan kanssa oli onnistunut ja toissijaisesti sitä, miten Yhteinen keittiö olisi mahdollista kytkeä osaksi kuntien toteuttamaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä. (Ks. liite 2.)

Puolistrukturoiduin haastatteluin saatiin melko tarkkaan rajattua tietoa selvitettävistä asioista. Kysymysten esittämisen järjestystä vaihdeltiin tilanteen mukaan. Tarvittaessa esitettiin lisäkysymyksiä. Haastatteluaineisto sisältää viiden hanketyöntekijän haastattelut, yhden seurakunnan diakonin haastattelun, kolmen sosiaali- ja terveystoimen johdossa työskentelevän haastattelut, ja lisäksi yhden palveluesimiehen, sosiaalityöntekijän, palveluohjaajan sekä kehittämissuunnittelijan haastattelut.

Haastateltavat valittiin paikkakunnittain sen mukaan, millainen kuntayhteistyö hankkeen kanssa oli syntynyt. Erityisesti silloin, jos yhteistyö hankkeen kanssa oli vasta alkanut tai vasta alkamassa, pyrittiin haastattelemaan kunnan sosiaalialan johtavassa asemassa olevia henkilöitä. Jos toimintaa oli ollut jo pidempään, haluttiin kuulla ajatuksia heiltä, jotka tekevät yhteistyötä aktiivisesti.

3 Osallisuus

Arvioimme osallisuuden kokemuksia ja niiden muutoksia Yhteisten keittiöiden osallistujien keskuudessa. Osallisuus on muodikas termi julkisessa hallinnossa, mutta sen määrittely on moninaista eikä sille tois-taiseksi ole vakiintunutta sisältöä. Käytämme osallisuuden määritelmää, jossa osallisuus ymmärretään kuu-lumisena sellaisiin kokonaisuuksiin, joissa henkilö voi liittyä hyvinvoinnin lähteisiin, merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin, sekä vaikuttaa omaan elämäänsä ja yhteisiin asioihin (Isola ym. 2017, 5). Tällaisia kokonaisuuksia voivat olla esimerkiksi hyvinvointivaltio palvelujärjestelmineen, paikalliset yhtei-söt tai markkinat, joissa toimimalla hankitaan toimeentuloa tai hyödykkeitä. Alustoja ja välineitä vaikutta-miseen tarjoavat demokraattinen poliittinen järjestelmä tai kansalaisyhteiskunta sen moninaisine organisaatioineen. Sosiaalista kanssakäymistä mahdollistavat esimerkiksi perheet, ystäväpiirit ja paikallisyhteisöt. Näissä kokonaisuuksissa osallisena oleminen merkitsee yhtäläillä mahdollisuutta aineellisten tai aineetto-mien hyvinvointiresurssien käyttöön, toimivia vuorovaikutussuhteita kuin yksilöllisiä tai kollektiivisia vai-kutusmahdollisuuksiakin. Yksilön kannalta osallisuus ilmenee kuulumisen ja merkityksellisyyden koke-muksina sekä uskona mahdollisuuksiin (ks. kuva 1).

Kuva 1. Mitä osallisuus on?

Kuten kuvasta 1. käy ilmi, osallisuus kokoaa hyvinvointiin liittyviä tekijöitä ja teorioita yhteen. Osalli-suuden voi katsoa kattavan Allardtin (1993, 89-91) kolme hyvinvoinnin ulottuvuutta: aineellisen hyvinvoinnin, ihmissuhteet sekä itsensä toteuttamisen erityisesti toimintakyvyn ja vaikuttamismahdollisuuksien suhteen. Osallisuudessa keskeistä on, paitsi mahdollisuus, myös vapaus toimia, jolloin sen voi nähdä liitty-vän psykologiseen itseohjautuvuusteoriaan (Deci & Ryan 2000, 262-263). Siinä yksilön toimijuus, esimer-kiksi motivaatio, luovuus ja ongelmanratkaisu on liitetty kolmen luontaisen perustarpeen toteutumiseen: omaehtoisuuteen (autonomy), yhteenkuuluvuuteen (relatedness) ja kyvykkyyden osoittamiseen (compe-tence). Martela ja Ryan (2016) liittävät näihin vielä neljännen, tarpeen hyvän tekemiseen muille (benefi-cence). Itseohjautuvuusteorian mukaan hyvinvointi edellyttää omaa elämää koskevaa päätösvaltaa, palkit-sevia sosiaalisia suhteita ja tunnustusta muilta. Myös osallisuuden voi nähdä ilmentävän tällaisia ehtoja

yksilöiden hyvinvoinnille. Erityisesti suomalaisessa osallisuuskeskustelussa yksilön subjektiivinen kokemus osallisuudesta ja merkityksellisyydestä on nähty keskeisenä (Leemann ym. 2015, 5).

Osallisuudessa ei ole kuitenkaan kysymys pelkästään yksilön psykologiasta tai hyvinvoinnin kokemuksesta. Itseohjautuvuusteorian mukaan yksilön toimijuus ja hyvinvointi rakentuvat koherentissa suhteessa sosiaaliseen maailmaan. Ne edellyttävät yhteiskunnallisia rakenteita, jotka tukevat psyykkisten perustarpeiden tyydyttymistä (Deci & Ryan 2000, 262-263). Kun osallisuus määritellään kuulumiseksi yhteisöön tai yhteiskuntaan, se koskee myös yhteisöjen toimintatapoja (Lindholm 2015, 16). Tällöin osallisuus on ymmärrettävä myös poliittiseksi käsitteeksi. Silloin sen avulla saadaan painotettua yhteiskunnallisten rakenteiden ja instituutioiden avoimuutta ja tasa-arvoisuutta eli tosiasiallisia mahdollisuuksia kuulua johonkin ja kuulua jossakin. Hieman samalla tavoin myös Raivio ja Karjalainen (2013, 12) näkevät osallisuuden sekä tavoitteena että keinona lisätä yhteiskunnan tasa-arvoa ja sosiaalista koheesiota. Osallisuus ymmärretäänkin usein osallistumis- tai vaikuttamismahdollisuuksien tasa-arvoisuudeksi, jotka ovat edellytyksiä sille, että yksilö pystyy suuntaamaan toimijuutensa itselleen ja hyvinvoinnilleen olennaisiin asioihin.

Osallisuudella – ymmärrettynä yhteiskunnallisten instituutioiden tasa-arvoisuudeksi – on ilmeisiä vaikutuksia myös yhteiskuntaan laajemmin, esimerkiksi kansanterveyteen tai talouskasvuun. Amartya Sen (1999, 5) korostaa capability-lähestymistavassaan vapauksia eli yksilöiden tosiasiallisia toimintamahdollisuuksia. Yhteiskunnallinen kehitys on Senin (1999, 284) mukaan yksilöiden toiminnan ja positiivisten valintojen tulosta, ja kehityksen edistäminen edellyttää toimintamahdollisuuksien lisäämistä. Taloudelliset mahdollisuudet, poliittiset oikeudet, sosiaalinen toimintakyky ja muut toiminnan ehdot vaikuttavat suuresti siihen, mitä ihmiset voivat tavoitella tai saavuttaa. Erilaiset vapaudet ovat myös yhteydessä toisiinsa. Taloudellisten mahdollisuuksien puute voi johtaa sosiaalisen toimintamahdollisuuksien vähentymiseen, ja poliittisten vapauksien puute taloudellisten vapauksien puutteeseen (Sen 1999, 8). Yksilöt voivat olla vastuussa valinnoistaan vain silloin, kun yhteiskunnassa vallitsee laajat toimintamahdollisuudet. Erityisesti syrjittyjen tai muutoin heikossa asemassa olevien henkilöiden osallisuuden edistäminen on siten hyödyllistä, paitsi sosiaalisten oikeuksien toteutumisen vuoksi, myös laajemman yhteiskunnallisen kehityksen näkökulmasta.

Osallisuus on kokoava hyvinvointikäsite, jossa yksilölliset, yhteisölliset ja yhteiskunnalliset toimintamahdollisuudet ja aineelliset ja aineettomat hyvinvointiresurssit sekä vuorovaikutussuhteet liittyvät toisiinsa. Se jaetaan osallisuuden viitekehyksessä kolmeen osa-alueeseen: 1) osallisuuteen omassa elämässä, 2) osallisuuteen vaikuttamisen prosesseissa ja 3) osallisuuteen yhteisessä hyvässä kuten paikallisissa hyvinvoinnin lähteissä. (Isola ym. 2017, 23; ks. myös Jämsen ja Pyykkönen 2014, 9). Osallisuus koostuu siis yksilöllisestä ja kollektiivisesta tasosta, joita välittävänä tasona vaikuttamisen prosesseja voidaan pitää. Osallisuuden osa-alueiden kautta osallisuuden edistäminen voidaan ymmärtää toiminnaksi, jossa yksilöiden hyvinvoinnin edistämisen ohella tulisi vaikuttaa myös yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja yhteisöihin (Isola ym. 2017, 16). Toisin sanoen toiminnan kohteena voivat olla yksilöt, yhteiskunnalliset instituutiot tai yhteisöt.

4 Yhteisten keittiöiden kuvaukset

4.1 Porvoossa Yhteinen keittiö on yhteisöllisyyttä edistävä korttelikeittiö

Porvoon Korttelikeittiön perusti hankerahoituksen saanut Tatsi ry (Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys ry). Keittiö toimi ensimmäisen vuoden pop-up-toimintana ympäri kaupunkia. Vuoden ajan Korttelikeittiö on toiminut kaupungin monitoimitilan keittiössä Gammelbackan lähiössä. Toisen Korttelikeittiön Kevätkummun lähiöön perusti Porvoon kaupunki uuteen monitoimitaloon, johon kaivattiin alueen ihmisiä yhteen kokoavaa tekemistä.

Porvoon Yhteisessä keittiössä on tarjolla maksuton ruoka joka keskiviikko neljän aikaan. Vapaaehtoiset laittavat yhdessä hankekoordinaattorin kanssa ruuan, joka on valmistettu lähikaupan ylijäämästä. Vapaaehtoiset kattavat ja koristelevat pöydät ruokailua varten. Ruokailussa käy viikoittain 40-60 lähialueen asukasta, jotka ovat pääasiassa ikäihmisiä. Ruuanlaittajat tulevat paikalle jo aamulla laittamaan yhdessä aamupalan ylijäämäelintarvikkeista. Aamulla on aikaa jutustelulle, joka jatkuu ruuanlaiton lomassa.

Tiistaisin Yhteisessä keittiössä on myös kokoontuminen vaihtelevan tekemisen ympärillä. Osallistujat ovat tehneet retkiä luontoon, teatteriin, konsertteihin, järjestäneet sadonkorjuujuhlat, osallistuneet villiyrttikurssille, hillotuspäivään sekä luennoille. Ruuanlaittajat ovat suorittaneet hygieniapassin.

Yhteistyössä ovat mukana Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys Tatsi ry, Porvoon kaupunki, Porvoon Martat, K-Market Gammelbacka, Porvoon seurakunta, Porvoon yhdistyskeskus ja Porvoon työnhakijat ry. Porvoossa monitoimijaisuus on toteutunut hyvin. Jo suunnitteluvaiheessa Tatsi ry:n edustaja osallistui kokouksiin, joissa kaupungin sosiaalitoimen Yhteiselle keittiölle esittämät toiveet tulivat kuulluksi.

Marttojen tarjoama ruokakurssi osoittautui olennaiseksi keittiöyhteisön muodostajaksi, koska kurssilla syntyi vapaaehtoisten, keskiviikkoisin kokoontuva ruuanlaittoyhteisö. Osallistujat olivat saaneet tiedon ruokakurssista sosiaalitoimesta, Posintra-yrityksestä, Porvoon työnhakijat ry:stä ja Porvoon yhdistyskeskuksesta. Lähikauppa K-Market Gammelbacka tarjosi ylijäämää Yhteisen keittiön valmistettavaksi.

Projektikoordinaattori oli keskeinen toimija, kun Yhteistä keittiötä aloitettiin. Koska keittiön paikka ja osallistujat vaihtuivat viikottain, koordinaattorin tehtäväksi jäi etsiä toiminnasta kiinnostuneita ja kerätä osallistujat yhteen. Vähitellen Yhdistyskeskuksen keittiö kävi ahtaaksi, kun kiinnostuneiden joukko kasvoi. Vuoden 2018 alusta kaupungin annettua uudet tilat korttelikeittiö on toiminut aikaisempaa tilavammassa ja suurelle ruokailijajoukolle sopivammassa keittiössä ja ruokailusalissa Gammelbackan monitoimitalossa.

Korttelikeittiöllä on yhteinen aula kaupunginkirjaston kanssa. Lisäksi kolmen kilometrin päässä keskustasta sijaitsevassa monitoimitilassa ovat nuorisotila Kertsi, perhepaikka Famili sekä päiväkotiki. Gammelbacka, josta kaikki sote-palvelut on siirretty pois, on ollut Porvoon lähiökehittämisen kohteena jo vuodesta 2011. Kehittämistyössä ilmeni, että Gammelbackan asukkaiden toiveissa oli edullinen ruoka ja yhteisruokailu.

Kaupungin sosiaalitoimessa Yhteinen keittiö nähdään hyvänä, asukkaiden toiveita vastaavana ja kaupungin palveluita täydentävä toimintana. Sosiaalitoimi ei tilan tarjoamisen lisäksi osallistu muuten Yhteisen keittiön toimintaan. Porvoon kaupunki on perustanut toisen Yhteisen keittiön Kevätkummun lähiöön syksyllä 2018.

4.2 Janakkalan yhteisestä keittiöstä saa ruoka-apua päivittäin

Janakkalan Yhteinen keittiö toimii seurakunnan vuokraamassa kerrostalon alakerran tilassa noin kilometrin päässä Janakkalan keskustasta. Seurakunnan nettisivuilla kerrotaan: ”Päivätoimintakeskus Ojatupa tarjoaa apua, vertaistukea sekä voimaannuttavaa toimintaa hankalassa elämäntilanteessa oleville ihmisille.”

Toimintakeskus Ojatupa on avoinna joka päivä, ja siellä on myös ruokajako päivittäin. Yhteisessä keittiössä on tarjolla ’hyvän tahdon ruokailu’, ylijäämäateria, jonka vapaaehtoiset hakevat koulujen keittiöiltä.

Ojatupa on avoinna maanantaista perjantaihin klo 8.30-12. Päivittäin siellä vierailee 30-50 kävijää. Vapaaehtoiset hakevat lähialueen kaupoilta ylijäämää ja jakavat sitä päivittäin klo 11. Tiistaisin ja perjantaisin voi saada ylijäämäruokaa myös klo 9.30. Ruuanjaon aluksi työntekijä jakaa vuoronumerot kaikille kävijöil-

le. Numerojärjestyksessä jokainen käy hakemassa jääkaapilta oman osuutensa jaettavasta ruuasta. Ruuanjakajan tehtävänä on jakaa ruuat tasapuolisesti kaikille.

Hyvän tahdon ruokailu järjestetään tiistaisin, keskiviikkoisin ja torstaisin. Vapaaehtoiset hakevat kouluilta jääneen ruuan Ojatuvalle tarjoiltavaksi. Ruokailu on maksuton. Muina päivinä paikasta saa edullisesti kahvia ja leipää. Ojatupa on myös jouluna auki, ja joulupöytä on katettu kaikille Ojatuvan kävijöille, joita useampana vuonna onkin ollut yli 80. Pääasiassa Ojatuvalle käy ikäihmisiä. Viime vuosina ruokajaossa on alkanut käydä myös nuoria. Monet tulevat lähistöltä kävelen.

Ojatuvalle ei ole kokopäiväisesti palkattua työntekijää. Seurakunnan diakoni käy paikalla useamman kerran viikossa. Seurakunta on jo vuosia vastannut toiminnan kustannuksista, mutta pääasiassa eläkeikäiset vapaaehtoiset ovat välttämättömiä toiminnan pyörittämisessä esimerkiksi hakiessaan päivittäin tuotteita lähikaupoilta ruokajakoon ja huolehtiessaan ovien avaamisesta ja sulkemisesta. Yhdenkin vapaaehtoisen jääminen pois toiminnasta asettaisi koko toiminnan vaakalaudalle. Osa vapaaehtoisista on ollut toiminnassa mukana jo vuosia. Ojatupa tarjoaa tilaisuuden tehdä hyvää esimerkiksi niille, joiden oma työura on katkenut vaikkapa työkyvyttömyyteen.

Seurakunta ja kunta ovat tehneet pitkään yhteistyötä Ojatuvalle. Ojatuvalle voi esimerkiksi päästä kuntouttavaan työtoimintaan tai työkokeiluun. Työssä olevat osallistuvat vapaaehtoisten kanssa toiminnan pyörittämiseen. Kunnan palveluohjaaja vastaa kuntouttavasta työtoiminnasta. Myös terveydenhoitaja käy Ojatuvalle säännöllisesti. Palveluohjaajan kanssa voi keskustella Ojatuvalle ja hänen kauttaan voi varata ajan kaupungin sosiaalityöntekijälle. Palveluohjaajan käyntien tarkoituksena on madaltaa kynnyksiä siten, että sosiaalihuoltoa olisi helpompi lähestyä silloin kun tarve vaatii.

Ojatuvalle yhteiseen tekemiseen on lukeutunut muun muassa retket sekä diakonin vetämä käsityökerho, jolle paikalliset yrittäjät ovat lahjoittaneet käsityötarvikkeita. Diakoni välittää kävijöille tietoa erilaisista kerhoista ja kursseista Janakkalassa. Yhteinen keittiö -hankkeen myötä Ojatuvalle on alettu pitää säännöllisiä palaverieja, joissa jutellaan ja sovitaan yhteisistä käytännöistä, ja joihin kuntouttavassa työtoiminnassa olevat työttömät sekä vapaaehtoiset osallistuvat.

Kulku Ojatupaan on katutasosta. Ovea seuraa noin kymmenen neliömetrin eteinen, jonne varastoidaan hävikkiruokaa. Isossa olohuonemaisessa tilassa on pöytiä ja tuoleja sekä sohvanurkkaus. Tilassa on myös pieni keittiö sekä wc. Tilan lattia halkeilee ja tila on epäsiisti. Koska Ojatupa on perustettu 20 vuotta sitten päihdeongelmista kärsivien ihmisten kohtaamispaikaksi, on siitä vaikeaa luoda mielikuva kaikkia houkuttelevana olohuoneena. Sosiaaliohjaajan mukaan osa hänen asiakkaistaan ei leimautumisen pelossa halua mennä Ojatuvalle.

4.3 Seinäjoen Yhteinen keittiö on alueen olohuone

Seinäjoen Yhteinen keittiö sijaitsee Kasperin lähiössä Toimintojen talolla. Toimintojen talo on hyvä esimerkki siitä, että Yhteinen keittiö on onnistunut noudattamaan sen alkuperäistä ideaa. Toimintojen talo on alueen yhteinen olohuone, jonka lounaskahvila houkuttelee asiakkaita kaikista yhteiskuntaryhmistä. Toimintojen talolla toimii kaupungin työhönvalmennusyksikkö.

Toimintojen talolla on rakennettu yhteisöllisyyttä ja osallisuutta alueen asukkaille jo 20 vuoden ajan, alkuun asuinalueen aktiivien aloitteesta. Alueella toimiva Kasper-Kivistö -seura sai 20 vuotta sitten ensimmäisen hankerahoituksen tyhjillään olevan kauppakiinteistön käyttötarkoituksen muuttamiseksi syrjäytymisen ehkäisyyn, pitkäaikaistyöttömien työllistämiseen ja asuinalueen kehittämiseen. Talkooporukka rakensi kiinteistöön tilavan keittiön, kahvilan, lastenhuoneen, kokoustilan, kirpparin ja saunatilat. Tällä hetkellä Toimintojen talon kustannuksista ja toiminnasta vastaavat Seinäjoen kaupunki sekä Toimintojen talon loyhdistys.

Toimintojen talo ja sen lounaskahvila ovat auki päivittäin klo 8.30-16. Ravintolatyöntekijöiden lisäksi talossa työskentelee toiminnanjohtaja, palveluvastaava ja työvalmentajat. Toimintojen talo työllistää palkkatuella, tarjoaa mahdollisuuden kuntouttavaan työtoimintaan sekä työkokeiluihin yhteensä noin sadalle ihmiselle vuodessa. Lounaskahvilan lisäksi yksi kaupungin työhönvalmennusyksiköistä sijaitsee Toimintojen talolla. Työvalmentajat pystyvät antamaan yksilölähtöistä työvalmennusta paikan päällä. Toimintojen talolla vieraillee ennalta sovittuna ajankohtana myös velkaneuvoja, sosiaalityöntekijä, asumisneuvoja, sosi-

aaliohjaaja sekä diakoniatyöntekijä. Toimintojen talon yhdistys vuokraa tilaa juhlatilana. Myös sen vuoksi tilaan ja sen viihtyisyyteen on satsattu, ja osittain myös siksi se houkuttelee kävijöitä kaikista yhteiskuntaryhmistä.

Kaupungin sosiaalitoimen johtaja pitää Seinäjoen toimintojen taloa onnistumistarinaan. Tila on kaikille avoin eikä leimaa ketään. Monitoimijaisuus toteutuu erittäin hyvin. Yhteinen keittiö tekee tiivistä yhteistyötä kaupungin kanssa. Yhteisen keittiön lounaskahvila tarjoaa yhteisöllisen työpaikan monille työkokeilijoille. Palvelutyössä saa päivittäin kokemuksia palkitsevista sosiaalisista tilanteista, mikä voi edistää kuntoutumista työkykyiseksi.

Yhteinen keittiö -hankkeessa on Seinäjoella mukana kaupungin lisäksi Etelä-Pohjanmaan Sairaanhoidopiiri (EPSHP). Maakunnallisena toimijana sairaanhoidopiirin tavoitteena on levittää Yhteisen keittiön ideaa mahdollisimman laajalle alueelle ympäri maakuntaa. Yhteinen keittiö -hankkeen työntekijät ovat vierailleet Etelä-Pohjanmaan kylissä kertomassa Yhteisen keittiön ideasta. Lisäksi Yhteinen keittiö -hankkeen ideaa osallisuuden vahvistamisesta on edistetty myös maakuntaudistuksen valmistelussa, jossa on viety tätä toimintamallia tuleviin rakenteisiin.

Toimintojen talon mottoina ovat ”asiatonta oleskelua sallittu” sekä ”tittelit narikkaan”. Lounaalla käy päivittäin satoja ruokailijoita. Toimintojen talolle on helppo astua sisään tulella vain lounaalle tai kahville. Toimintojen talolla on vakiokävijöitä, jotka viihtyvät talolla useita tunteja joka päivä. Lounaskahvila ympäristönä tukee sosiaalista vuorovaikutusta. Yhteisö hoitaa -periaate tarkoittaa Toimintojen talolla sitä, että talon kaikki kävijät muodostavat yhteisön ja sosiaalisen vuorovaikutuksen verkoston, joka tukee ja kuntouttaa kaikkia ihmisiä. Tällaista verkostoa viranomaistahot eivät yksin voisi saada aikaan. Toimintojen talo eli Toimari on tärkeä paikka monelle alueen asukkaalle. Kävijäkunta laajenee koko ajan niin, että hyvälle ja edulliselle lounaalle tullaan nykyään myös vähän kauempaa.

Jokaviikkoisia tapahtumia ovat liikunnalliset kokoontumiset sekä ristikko- ja hyvän olon kerhot. Talolla järjestetään paljon yhteislaulu- ja musiikkitilaisuuksia, kerhoja, kursseja sekä infoja. On kirpputoria sekä tietokoneen käytössä auttavaa ”tietosikkatukea”. Lisäksi järjestetään asukkaiden itse ohjaamaa toimintaa. Paikan historia on todennäköisesti ylläpitänyt kävijöiden aktiivista otetta toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa – syntyhän talo aktiivisten asukkaiden yhteisestä ponnistuksesta ja osallistumisesta. Esimerkki tällaisesta toiminnasta on kävijöiden perustama ja perjantaisin kokoontuva hyvän olon kerho. Kerhon kävijät ompelevat, neulovat, vaihtavat vinkkejä ja lopulta myös myyvät tekemiään tuotteita kerhon retkikustannusten kattamiseksi.

4.4 Tampereella Yhteinen keittiö tavoittaa ikäihmisiä

Tampereen Yhteiset keittiöt tavoittavat eniten ikäihmisiä, koska keittiöt sijaitsevat palvelutaloissa. Kaupungin työntekijä, hyvinvointiavustaja, on mukana Yhteisen keittiön kokoontumisissa. Myös sairaanhoidon opiskelijat järjestävät kahdessa palvelutalon tilassa toimintaa kerran viikossa. Opiskelijat ovat valmistaneet kokoontumisiin tietokilpailun, keskusteluaiheita tai muuta tekemistä. Kaupungin hyvinvointiavustaja sekä vapaaehtoiset keittävät kahvin ja laittavat pientä naposteltavaa tarjolle. Lopuksi kahvitellaan yhdessä. Ikäihmiset ovat kokeneet Yhteisen keittiön yhteisöllisyyttä lisäävänä. Kävijät saavat juttuseuraa muista ikäihmisistä.

Tampereen Ammattikorkeakoulu ja Tampereen kaupunki olivat jo vuoden verran ennen Yhteinen keittiö -hanketta miettineet yhteistyötä ikäihmisten vajaanaravitsemuksen ja yksinäisyyden vähentämiseksi. Kun rahoitus Yhteinen keittiö -hankkeen kautta järjestyi, oli heti selvää, että juuri näihin seikkoihin yritettäisiin puuttua – onhan Yhteinen keittiö yhdessä olemista ja tekemistä, yhteisyyttä ja ruuan äärelle kokoontumista.

Ammattikorkeakoulun gerontologian opettaja sekä kaupungin kehittämispäällikkö järjestivät ikäihmisille alusta alkaen työpajoja, joissa ideoitiin ja suunniteltiin yhdessä Yhteisen keittiön tapahtumia. Koska Yhteinen keittiö -hanke edellytti yhteistyötä eri toimijoiden kanssa, se myös antoi syyn yhdessä kehittämiseen ja toteuttamiseen. Yhteinen keittiö tarjosi myös opiskelijoille tilaisuuden ikäihmisten kanssa toimimiseen.

Vuoden 2018 lopussa Tampereella oli kuusi yhteisiä keittiöitä: Pispán ja Pohjolan palvelukeskuksissa, Koilliskeskuksessa Linnainmaalla, Peipontuvan korttelikerhossa sekä kaikenikäisille tarkoitettu Terhokerho

Loutun Kotilinnassa. Toimintaa on kerran viikossa kussakin paikassa. Palvelukeskuksissa toiminnassa on mukana kävijöiden ja opiskelijoiden lisäksi kaupungin palveluavustaja sekä kuntouttavaan työtoimintaan osallistuva.

Palvelukeskuksissa järjestettävä toiminta saavuttaa asukkaita lähistöltä. Palvelutalojen lähistöllä on kevyesti tuettua kotiasumista ikäihmisille. Kaupunki on kertonut Yhteisestä keittiöstä myös muille lähialueen asukkaille, mutta he eivät ole vielä innostuneet.

Yhteisellä keittiöllä on Tampereella verkostot sekä kaupungin sosiaali- ja terveystalujen sekä päiväkotien kanssa. Ikäihmiset ja päiväkotikiikarit lapset ovat saaneet kohdata toisiaan Yhteisen keittiön piirissä. On esimerkiksi järjestetty perheoimijoiden kanssa puutarhapäivä. Monitoimijaisuudella on siten ollut hyvät edellytykset toteutua, mutta vaikeutena on ollut löytää motivoituneita vapaaehtoisia. Martat järjestivät ruokakurssin keittiön vapaaehtoisille, mutta kurssilla syntyi myös katteettomia odotuksia. Osa vapaaehtoisista oli pettynyt, ettei Tampereen Yhteisissä keittiöissä lähes lainkaan laiteta ruokaa, vaan tarjoillaan vain kahvit.

Tampereen ammattikorkeakoulun sairaanhoitajaopiskelijat voivat valita Yhteisen keittiön osaksi vapaaehtoisia opintojaan. Opiskelijat järjestävät toimintaa joka viikko. Opiskelijaryhmät vaihtuvat kahden viikon välein, mikä Yhteisen keittiön kävijöiden näkökulmasta on ikävää, sillä opiskelijat eivät ehdi tulla tutuiksi kävijöille. Lisäksi opiskelijoilla on ollut haasteita sisäistää osallisuuden ideaa, esimerkiksi sitä, että kävijät ovat aktiivisia toimijoita eivätkä toiminnan kohteita. Opiskelijat tulevat vetämään tekemistä kohteille eli ikäihmisille. Osallisuuden edistämisen näkökulmasta on ongelmallista, että opiskelijat käyttävät kieltä, joka tuottaa ikäihmisille passiivista roolia. Onnistuneimmat kerrat ovat kaupungin palveluesimiehen mukaan niitä, joissa kävijät tulevat kuulluksi ja nähdyksi ja saavat olla omana itsenään muiden seurassa. Tampereella erityisen hienoja kohtaamisia on syntynyt päiväkotilasten ja ikäihmisten välillä. Pispän palvelukeskuksen puutarhan hoitaminen on yhdistänyt lapsiperheitä ja ikäihmisiä.

Toiminnan käynnistyminen vaatii, että kaikki työntekijät ovat mukana silloin, kun uusia käytäntöjä otetaan käyttöön. Prosessi voi olla hidask ja vaativa, sillä uuden toimintatavan opettelu lisäksi se edellyttää myös uusien näkökulmien hyväksymistä ja epävarmuuden sietämistä. Jotkut ovat myös toisia vastaanottavaisempia uusille kokeiluille. Yhteinen keittiö on nostanut esille sen, että yhdessä tekeminen vaatii taitoa kuunnella. Yhdessä tekeminen ja syöminen kuitenkin palkitsee työntekijöitä ja antaa paljon ikäihmisille.

4.5 Kajaanin Yhteinen keittiö hakee muotoaan

Kajaanissa on innostuttu Yhteisen keittiön ideasta, mutta sen muoto on vasta kehitteillä. Kajaanissa on esimerkiksi järjestetty muutama iso tapahtuma, joka on koostunut yhteen kaikenikäisiä kaupunkilaisia. Sopiiva ja neutraali tilaratkaisu on mietinnässä.

Tavoitteena on yhdistää alueen aktiivisten järjestöjen voimavarat ja luoda alusta yhteiselle toiminnalle. Yhteinen keittiö on tähän mennessä kokoontunut kerran kuukaudessa lähes aina eri paikoissa – Ohjaamossa, Kaukametsän opistolla sekä seurakunnan tiloissa, joissa on yhdessä laitettu ruokaa. Ohjaamossa ovat kokoontuneet monikulttuurisen toimintakeskuksen kävijät. Kaukametsän opistolla järjestettiin punaisten lappujen ilta, jossa kokoontujat etsivät aletuotteita kaupasta ja laittoivat niistä yhdessä ateriat. Osallistujat ovat löytäneet Yhteiseen keittiöön järjestöjen kautta.

Yhteinen keittiö -hankkeen ideaa on onnistuneesti sovellettu Kajaanissa järjestetyissä Earth hour- sekä Eurooppapäivän tapahtumissa. Earth hour -tapahtumassa oli 120 kävijää, ja se kokosi eri-ikäisiä kajaanilaisia yhteen. Tapahtumassa sammutettiin lamput ilmastonmuutoksen vastaisen työn tukemiseksi. Lapsille oli järjestetty ohjelmaa, bändi soitti, ja ruoka tarjottiin kynttilänvalossa. Hanketyöntekijä arvioi, että globaali tapahtuma yhdisti eri-ikäisiä ja erilaisista taustoista tulevia ihmisiä, ja siksi tapahtuma oli niin suosittu. Juuri tällaista iloa, positiivisuutta ja hauskuutta Yhteisen keittiön toimintaan kaivataan, jotta päästäisiin pois ihmisiä leimaavan toiminnan imagoista.

Vastuuhenkilöksi nimettiin Nuorten Ohjaamon työntekijä. Muiden yhdistysten näkökulmasta vetovastuu hankkeesta oli nuorten palvelupaikalla, Nupalla, ja siksi koordinointi uhkasi jäädä yhden ihmisen vastuulle. Varsinaiseen koordinointiin ei ollut käytettävissä resursseja. Se on vaikeuttanut muun muassa sitä, että yhteistyöverkosto on vasta syntymässä. Kajaanin, kuten monenkin muun kunnan hyvinvoinnin ja ter-

veyden edistämisen työ keskittyy lakisääteisiin palveluihin, jotka on erikseen kohdennettu tiettyjen ongelmien kuten työttömyyden mukaan. Myös yhdistykset toimivat tällä hetkellä kohderyhmittäin. Järjestöt ja muut toimijat saavat rahoituksensa keskittymällä tietyn kohderyhmän hyvinvoinnin edistämiseen. Yhteinen keittiö kannustaa yhteistyöhön. Yhteisen keittiön ideaa yhteisestä kohtaamispaikasta ruuan äärellä pidetään hyvänä ja tarpeellisena.

Tulevaisuudessa Yhteinen keittiö voisi yhdistää ihmisten kohtaamista mahdollistavia toimijoita. Kajaanin työvoimayhdistys, monikulttuurinen toimintakeskus Monika sekä Kaukametsän opisto tarjoavat matalan kynnyksen kohtaamispaikkoja omille kohderyhmilleen. Yhteisessä keittiössä eri järjestöjen kohderyhmien olisi mahdollista kohdata toisensa.

4.6 Kangasalan yhteiset keittiöt tarjoavat ruoka-apua ja kohtaamispaikan

Kangasalan evankelisluterilainen seurakunta ja helluntaiseurakunta tekevät yhteistyötä Yhteinen keittiö -hankkeessa esimerkiksi jakamalla Prisman lahjoittamia ylijäämäelintarvikkeita. Työntekijät ja vapaaehtoiset tekevät niistä aterian viikottain lähes 80 kävijälle.

Yhteisen keittiön myötä Kangasalan seurakunnassa on aloitettu viikoittaiset ruokailut. Vuoroviikoin siitä vastaavat Kangasalan evankelisluterilainen seurakunta sekä Kangasalan Helluntaiseurakunta. Seurakuntatalossa ruuanlaitosta vastaa seurakunnan palkkaama ruokapalveluiden esimies ja ruokaa laittavat myös vapaaehtoiset. Helluntaiseurakunnassa ruuanlaitosta vastaavat ainoastaan vapaaehtoiset.

Seurakunnan johtavan diakonin mukaan kohderyhmänä ovat kaikki ne, joiden taloudenpitoa ja yksinäisyyttä ruokailu helpottaa. Kohderyhmä on rajattu resurssien vähyyden vuoksi. Osittain samat kävijät käyvät molempien seurakuntien ruokailuissa. Lounas ja kahvi ovat maksuttomia.

Seurakunnan ruokailuihin osallistuu kaksi diakoniatyöntekijää. Diakonilta voi varata ajan keskusteluun. Helluntaiseurakunnassa ruokailua ennen on hartaus ja lauluhetki salissa. Itse ruokailu on seurakuntatalon alakerrassa. Kangasalan seurakunnan ja helluntaiseurakunnan välille on syntynyt yhteistyötä myös ruokajakelussa. Ruuan hakemisesta ja jakamisesta sovitaan yhdessä ja se toteutetaan vuorotellen. Yhteistyötä kaupungin kanssa ei vielä ole.

Seurakuntatalolla kokoontuu ”Rajattomien” hengellinen ryhmä ennen Yhteisen keittiön ruokailua. Ryhmä on riippuvuudesta kärsineille ihmisille. Kokoontumisen jälkeen on mahdollista pelata biljardia. Rajattomien kävijät jäävät Yhteiseen ruokailuun, ja osa jää ruokailun jälkeen tilaan juttelemaan. Seurakuntatalon eteisessä on kuivatuotteiden ruokajako, josta vastaa vapaaehtoinen. Jaettavat tuotteet kerrotaan ennen ruokailua.

4.7 Yhteenveto: korttelikeittiö ja ruoka-apukeittiö

Yhteisten keittiöiden välillä on varsin suuria eroja esimerkiksi siinä, millaisessa tilassa toimitaan, kuka toimintaa organisoii, mitä keittiöissä tehdään ja kuinka laaja kävijäjoukko toimintaan osallistuu. Kaikissa Yhteisissä keittiöissä ei välttämättä edes tarjota ruokaa, kuten esimerkiksi Tampereella, jossa tarjotaan kahvia ja naposteltavaa. Yhteisten keittiöiden erot on koostettu taulukkoon 1.

Keittiöt voidaan väljästi jakaa kahteen toimintamalliin sen perusteella, millaisen toiminnan ympärille ne ovat rakentuneet joko kortteli- tai ruoka-apukeittiöihin. Malleilla on eroja esimerkiksi siinä, kuinka toiminta on organisoitu, mitä se ensisijaisesti tavoittelee, ja keitä se palvelee.

Korttelikeittiölle (ks. Silvasti 2012) on ominaista se, että kävijät tulevat Yhteiseen keittiöön monesti vain oleskelemaan. Keittiössä tarjotut syötävät tehdään paikan päällä ja ruokaa laittavat osallistujat, vapaaehtoiset tai työllistetyt. Tilat ovat yleensä mahdollisimman julkisia ja avoimia ja siten kutsuvat erilaisia ihmisiä paikalle, esimerkkinä entinen kylätalo tai avoin toimintojen talo. Tärkeää on, että tila ei leimaa kävijäänsä minkään erityisen ryhmän edustajaksi. Keskeisin piirre on se, että yhdessäkään korttelikeittiöissä ei jaeta ruoka-apua, vaan ne edistävät ensisijaisesti yhteisöllisyyttä. Seinäjoki, Porvoo ja Tampere edustavat korttelikeittiömallia.

Taulukko 1. Kooste Yhteisten keittiöiden eroista

	PORVOO Korttelikeittiö	JANAKKALA Ojatupa	SEINÄJOKI Toimintojen talo	TAMPERE Palvelu- keskukset	KAJAANI Nuppa	KANGASALA Seurakunta
Ketkä laittavat ruokaa?	Hankekoordinaattori ja vapaaehtoiset	Ruoka koulujen keittiöiltä	Kaupungin työntekijöitä ja työllistetyt	Ei ruokaa	Yhdistysten kävijät	Srk:n työntekijä sekä vapaaehtoiset
Kuinka usein ruokaa on tarjolla?	1 krt/viikko	3 krt/viikko	joka päivä, (6,50€)	-	1 krt/kk	1 krt/ viikko, vuorotellen kahdessa eri seurakunnassa
Kuinka paljon kävijöitä /kerta?	40-60	20-40	400	20	10-15	60-80
Kuka vastaa tilasta?	Kaupunki	Seurakunta	Kaupunki ja Toimintojen talon yhdistys ry	Kaupunki	ESR:n hanke Ohjaamo	Seurakunta
Viikoittainen toiminta	Toimintatiistai, vaihteleva toiminta esim. retket	Ruokajako joka päivä	Liikuntaa, käsityökerho, tietsikkatuki, kirpputori	Juttutupa, pelikerho, hemmoteluhetki	-	Ruokajako kerran viikossa
Muu toiminta	Sadonkorjuujuhla, villiyrttikurssi, retket luontoon ja teatteriin	Käsityökerho	Retket, musiikkiesitykset, paljon ohjelmaa	Vohvelikahvila	Earth hour sekä Eurooppapäivän tapahtuma	Hartaudet ennen ruokailua salissa
Miten kunta on mukana?	Perustanut uuden korttelikeittiön toiselle alueelle	Palveluohjaaja, kuntouttava työtoiminta ja terveydenhoitaja	Työhönvalmennusyksikkö, sosiaalityöntekijä käy	Hyvinvointiavustajat sekä tila, johtoportaan tuki	-	-
Toimintamalli	Korttelikeittiö	Ruoka-apu	Korttelikeittiö	Korttelikeittiö	Korttelikeittiö	Ruoka-apu

Ruoka-apukeittiöille yhteinen piirre on se, että ne organisoituvat pääasiassa ylijäämäruuan jakamisen ympärille ja ruoka-apu koetaan olennaiseksi osaksi toimintaa. Tyypillistä on myös, että kävijät hakevat ruokaa ja yleensä poistuvat sitä saatuaan. Ruokaa ei myöskään välttämättä laiteta itse paikan päällä. Yhteisenä keittiönä toimii usein seurakunnan hallinnoima tila. Jopa vapaaehtoiset saattavat ajatella Yhteisen keittiön olevan tarkoitettu huono-osaisille. Ruoka-apukeittiöiden tarkoitus onkin ensisijassa lievittää hätää. Ruoka-apumallia edustavat esimerkiksi Janakkala ja Kangasala.

Rajat toimintamallien välillä eivät ole tarkkoja, vaan molempien toimintamallien keittiöissä voi olla joi-takin piirteitä myös toisesta. Esimerkiksi Tampereen Yhteinen keittiö toimii palvelukeskuksessa ja Janakalan keittiössä on järjestetty käsityökerhoja. Lisäksi jakoa malleihin ei voi tehdä kaikkien paikkakuntien toiminnan kohdalla. Se ei välttämättä ole tarpeellistakaan. Jaottelu auttaa tarkastelemaan erilaisten keittiöiden vaikuttavuutta.

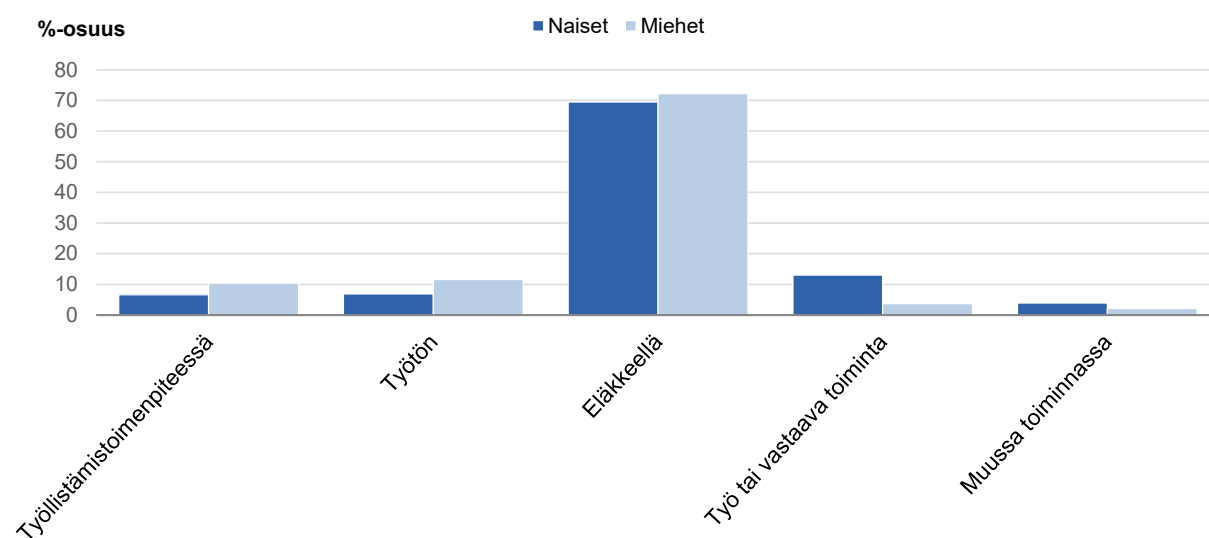
5 Yhteisten keittiöiden kävijäkunta ja vaikutukset

Tässä luvussa tarkastellaan Yhteisten keittiöiden kävijöitä ja vaikutuksia keväällä ja syksyllä 2018 kerätyn kyselyaineiston perusteella. Aluksi tarkastellaan kävijäkuntaa, johon kuuluu kyselyyn ensimmäistä kertaa joko keväällä tai syksyllä vastanneet. Näiden vastausten kokonaismäärä oli 675. Tällöin ulos rajautuvat sellaiset vastaukset, joissa sama henkilö on vastannut kyselyyn myös seuranta-ajankohtana.

Alaluvussa 5.5 siirrytään tarkastelemaan Yhteisten keittiöiden vaikutuksia osallistujien osallisuuden kokemukseen. Tässä käytetään aineistoa, jossa ovat mukana ainoastaan aloitus- ja seuranta-ajankohtana vastanneiden molemmat vastaukset. Näin voidaan tarkastella muutoksia kävijöiden osallisuuden kokemuksessa vertailujakson aikana.

5.1 Kävijät

Yhteisten keittiöiden kävijät ovat kyselyn perusteella melko iäkkäitä. Heidän keski-ikänsä on yli 63 vuotta, ja mediaanisyntymävuosi on 1952. Korkea ikä on yhteydessä heidän työmarkkina-asemaansa eli pääasialliseen toimintaan. Kyselyssä ylivoimainen enemmistö sekä mies- että naispuolisista vastaajista oli eläkeläisiä, hieman yli 8 prosenttia oli työllistetty työllistämistoimenpitein ja työttöminä, ja vähän yli 10 prosenttia oli työssäkäyviä tai jossain muussa siihen rinnastuvassa toiminnassa. Muussa toiminnassa eli pääasiallisesti opiskelijana, hoitovapaalla tai omaishoitajana oli noin 3 prosenttia vastaajista. (Ks. kuva 2). Enemmistö kävijöistä lienee naisia, sillä kyselyn vastaajista naisia oli noin 61 prosenttia.

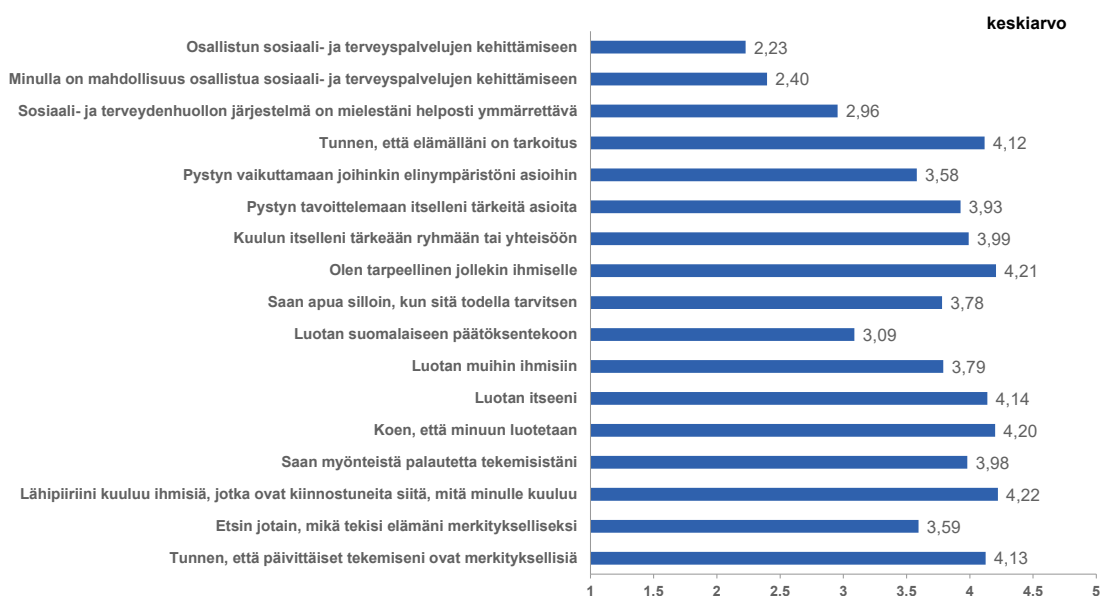

Kuva 2. Vastaajien työmarkkina-asema, prosenttiosuus kaikista (N=652)

Yhteisen keittiön osallistujien osallisuuden kokemus on kyselyaineiston perusteella varsin korkea. Osallisuuden kokemusta selvitettiin yhteensä seitsemällätoista osallisuusväittämällä, jotka koskivat merki-

tyksellisyyden kokemusta¹, sosiaalisia kontakteja ja niiden laatua², toimijauskomuksia³, luottamusta⁴, sekä osallisuutta sosiaali- ja terveystalveluissa⁵. Vastaajia pyydettiin arvioimaan viisiportaisella likertin asteikolla, missä määrin he ovat väittämien kanssa samaa tai eri mieltä. Ensimmäinen vaihtoehto merkitsi ”Täysin eri mieltä” ja viides ”Täysin samaa mieltä”. (Ks. liite 1.)

Useimpien väittämien kohdalla vastaajat arvioivat olevansa yleisimmin samaa mieltä. Kun vastausvaihtoehtoillemme annetaan arvot 1-5, ja järjestysasteikko muutetaan välimatkaasteikoksi, voidaan tarkastella eri osallisuusväittämien saamia arvioita keskiarvojen perusteella. (Ks. kuva 3). Vastaajamäärät vaihtelevat näissä kysymyksissä 626:n ja 659:n välillä.

Kuva 3. Osallisuuden kokeminen eri väittämässä (keskiarvo)

Kuten kuvasta 3 käy ilmi, vastausten keskimääräiset tasot olivat yleisesti varsin korkeita. Yhteisten keittiöiden kävijät näyttävät siis kokevan itsensä varsin osallisiksi. Myös mediaanivastaukset olivat samalla tasolla, joten tämä pätee myös suurimpaan osaan vastaajista.

Kyselyssä mukana olleen yhdeksän osallisuusindikaattorin väittämän (ks. Leeman ym. 2018, 15-17) vastausten perusteella havainnoista muodostettiin summamuuttuja, joka kuvaa vastaajan osallisuuden tasoa kokonaisuutena asteikolla 0-100. Kaikkiin yhdeksään väittämään vastanneiden (N=588) osallisuusindikaattorin keskiarvo oli 75,0, mikä myös kuvaa Yhteisten keittiöiden kävijöiden korkeaksi kokemaa osallisuuden tasoa.

¹ Väittämät: ”Tunnen, että elämälläni on tarkoitus”, ”Etsin jotain, mikä tekisi elämäni merkitykselliseksi” ja ”Päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä”.

² Väittämät: ”Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön”, ”Olen tarpeellinen jollekin ihmiselle”, ”Saan apua silloin, kun sitä todella tarvitsen”, ”Koen, että minuun luotetaan”, ”Saan myönteistä palautetta tekemisistäni” ja ”Lähipiiriini kuuluu ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita siitä, mitä minulle kuuluu”.

³ Väittämät: ”Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin” ja ”Pystyn tavoittelemaan itselleni tärkeitä asioita”.

⁴ Väittämät: ”Luotan suomalaisen päätöksentekoon”, ”Luotan muihin ihmisiin” ja ”Luotan itseeni”.

⁵ Väittämät: ”Osallistun sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämiseen”, ”Minulla on mahdollisuus osallistua sosiaali- ja terveystalvelujen kehittämiseen” ja ”Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmä on mielestäni helposti ymmärrettävä”.

Selkeästi erottuvan poikkeuksen korkeaksi koettuun osallisuuteen tekivät väittämät, jotka koskivat luottamusta sosiaali- ja terveyspalveluihin. Niissä mediaanivastaukset olivat ymmärrettävyyttä koskevassa kysymyksessä ”Ei eri mieltä eikä samaa mieltä” ja osallistumista koskevissa kysymyksissä ”Eri mieltä”. Palvelujärjestelmää ei siis pidetä kovinkaan ymmärrettävänä, ja vielä harvinaisempaa on osallistuminen sen kehittämiseen. Tämä kertonee enemmän palvelujärjestelmästä ja vähäisistä osallistumismahdollisuuksista kuin vastaajista. Lisäksi vastausaikana paljon mediahuomiota saanut ja varsin vaikeasti hahmotettava sote-uudistus on myös voinut vaikuttaa arvioiden alhaiseen tasoon.

Merkityksellisyiden kokemusta mittaavien väittämien keskiarvot olivat välillä 3,59-4,13. Näitä olivat väittämät, jotka koskivat kokemusta päivittäisten tekemisten merkityksellisyydestä, elämän tarkoituksesta, tai merkityksellisyyden etsinnästä. Kaikkien merkityksellisyyttä mittaavien väittämien mediaanivastaus oli ”Samaa mieltä”, joten enemmistö vastaajista koki tekemisensä, elämänsä tarkoitukselliseksi, mutta koki myös etsivänsä (lisää) merkitystä elämäänsä.

Toimijauskomuksia koskevat vastaukset eli vastaajien käsitykset siitä, missä määrin he pystyvät vaikuttamaan elinympäristöönsä ja tavoittelemaan itselleen tärkeitä asioita, olivat yleisesti samalla tasolla. Näiden väittämien arvioiden keskiarvot olivat 3,58 ja 3,93, joten vastaajat arvioivat vaikutusmahdollisuutensa melko positiivisiksi. Vaikutusmahdollisuuksia itselle tärkeisiin asioihin pidettiin tosin hieman uskottavampina kuin vaikutusmahdollisuuksia elinympäristöön, mutta molemmissa useimmat vastaajat olivat väittämien kanssa vähintään samaa mieltä.

Useimmat lomakkeen osallisuusväittämistä koskivat sosiaalisia vuorovaikutussuhteita – esimerkiksi kokemukset tarpeellisuudesta, ryhmään kuulumisesta, avun saamisesta, lähipiirin kiinnostuksesta ja myönteisen palautteen saamisesta. Näissäkin teemoissa vastaajien osallisuuden kokemus vaikutti olevan varsin korkealla tasolla. Kaikkein korkeimmalla tasolla olivat arviot lähipiirin kiinnostuksen ja tarpeellisuuden kokemisesta. Näissä väittämässä keskiarvo oli selvästi yli ”samaa mieltä” -tason. Myös itselle tärkeään ryhmään kuulumista ja myönteisen palautteen saamista koskevien väittämien kanssa oltiin keskimäärin samaa mieltä. Sosiaalista vuorovaikutusta mittaavista väittämistä vähiten positiivisesti arvioitiin avun saaminen, mutta senkin pisteytetty keskiarvo oli 3,78. Kaikkiaan kysely osoitti, että Yhteisen keittiön osallistujat arvioivat varsin positiivisesti omaa sosiaalista ympäristöään ja suhteitaan lähellä oleviin.

Luottamusta mittaavilla väittämillä paljastui hieman suurempia eroja. Kokemus siitä, että muut luottavat vastaajaan, arvioitiin hyvin korkealle tasolle, keskimääräinen vastaus oli 4,20. Myös itseluottamus vaikutti olevan vahvaa – sitä mittaavan väittämän kanssa oltiin keskimäärin enemmän kuin samaa mieltä. Muihin ihmisiin näytettiin luottavan hieman vähemmän. Kaikkein vähiten luotettiin suomalaisen päätöksentekoon. Tämän väittämän mediaanivastaus oli kolme, joten enemmistö vastaajista oli joko eri mieltä väittämän kanssa tai ei osannut ottaa kantaa puoleen tai toiseen. Toisin sanoen he eivät kokeneet ainakaan kovin vahvaa luottamusta päätöksentekoon. Luottamus itsen tai luottamukselliset suhteet sosiaaliseen ympäristöön eivät tietenkään kerro välttämättä päätöksentekojärjestelmään kohdistuvasta luottamuksesta. Siihen todennäköisesti vaikuttavat erilaiset tekijät päivänpoliittisesta keskustelusta hallinnon toimivuuteen.

Vastaajien korkea osallisuuden taso käy ilmi, kun sitä verrataan työelämän ulkopuolella olevien ESR-hankkeiden osallistujien vastaavaan tasoon (Leemann ym. 2018, 33). Molemmissa tutkimuksissa käytettiin pääasiassa samoja osallisuusindikaattorin kysymyksiä. ESR-hankkeiden osallistujat olivat Yhteisen keittiön kävijöitä useammin samaa mieltä ainoastaan yhden väittämän kanssa. Tämä väittämä koskee koettuja mahdollisuuksia vaikuttaa elinympäristöön. Muiden kyselyssä mitattujen asioiden kohdalla Yhteisen keittiön kävijöiden osallisuuden kokemus oli korkeammalla tasolla. Suurimmillaan ero oli elämän tarkoituksen kokemisen ja tarpeellisuuden tunteen kohdalla. Näissä väittämässä samaa tai täysin samaa mieltä olevia oli ESR-hankkeiden osallistujilla yli 60 prosenttia, kun taas Yhteisen keittiön kävijöillä vastaava luku oli yli 80 prosenttia. Pienimmillään ero oli kokemuksessa avun saamisesta tarvittaessa, missä ero oli Yhteisen keittiön osallistujien hyväksi muutamia prosenttiyksiköitä. (ks. Leemann ym. 2018, 32-34).

Yleisesti korkea koettu osallisuuden taso viestinee siitä, että useimmat Yhteisten keittiöiden kävijät kokevat olevansa vähintään kohtuullisen hyvässä asemassa. Vain 8,4 prosenttia vastaajista oli työttömiä ja työllistämistoimenpiteissäkin oli vain noin 8 prosenttia. Noin 80 prosenttia heistä oli eläkeläisiä tai työssäkäyviä, mikä tarkoittanee, että heidän taloudellinen asemansa on työttömiä vakaammalla pohjalla. Vakaa talous voi vaikuttaa korkeaan osallisuuden tasoon, vaikka tulot eivät suuria olisikaan. Lisäksi myös vastaa-

jien sukupuolijakaumalla voi olla merkitystä – erityisesti silloin, kun tarkastellaan tyytyväisyyttä sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Yli 60 prosenttia kyselyn vastaajista oli naisia.

5.2 Palveluiden käyttö

Vastaajien keskimäärin korkean iän voisi olettaa näkyvän myös suurena palvelujen käyttönä edellisten. Tätä kysyttiin kyselylomakkeessa kolmiportaisella asteikolla, jossa ensimmäinen vastausvaihtoehto merkitsi, että vastaaja oli käyttänyt ko. palvelua edeltävien kahden kuukauden aikana, toinen että vastaaja oli hakenut palvelua, mutta ei ollut saanut sitä ja, kolmas että hän ei ollut käyttänyt palvelua (ks. liite 1). Kysymykset mittasivat siis sekä palvelun tarvetta että niiden käyttämistä. Nämä olivatkin Yhteisten keittiöiden kävijöillä verrattain korkealla tasolla.

Terveyskeskuksen palveluita oli käyttänyt kahden edeltävän kuukauden aikana peräti 7 prosenttia 1 kikäistä vastaajista. Tätä voi pitää suurena osuutena, koska keskiverto suomalainen käy lääkärissä 2-3 kertaa vuodessa (Tilastokeskus 2014). Lisäksi 2,5 prosenttia vastaajista oli hakenut terveyskeskuksen palvelua, mutta ei ollut saanut sitä.

Hieman yli neljännes oli saanut (23,7 %) tai hakenut (1,8 %) Kelan perustoimeentulotukea edeltävien kahden kuukauden aikana. Sosiaalitoimiston palveluita oli kahden edeltävän kuukauden aikana käyttänyt tai hakenut noin 22 prosenttia. Nämä luvut olivat noin kolminkertaisia verrattuna koko väestön toimeentulotukea saavien osuuteen (Findikaattori 2017). Toimeentulotuen palvelujen runsas käyttö viestii siitä, että Yhteisten keittiöiden osallistujista suuri osa on todennäköisesti vähävaraisia.

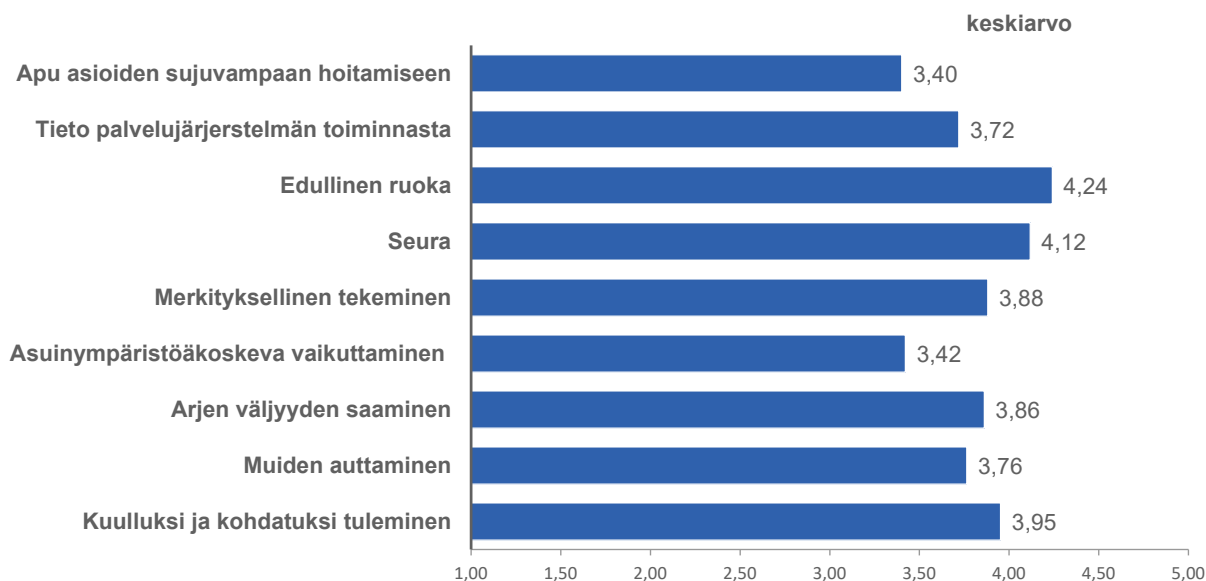
Lisäksi kysely paljastaa viitteitä ongelmista terveyden ja pärjäämisen kanssa. Kelan kuntoutuspalveluja oli Yhteisen keittiön kävijöistä käyttänyt reilu neljännes (27,3 %). Mielenterveyspalveluita oli käyttänyt tai hakenut noin 15 prosenttia vastaajista ja päihdepalveluja noin 7 prosenttia. Näiden lisäksi noin 22,5 prosenttia vastaajista oli käyttänyt työvoimatoimiston palveluita edeltävän kahden kuukauden aikana. 38,5 prosenttia vastaajista kertoi käyttäneensä seurakunnan (diakoniatyön) palveluita. Nämäkin ovat korkeita lukuja.

Korkea palvelujen käyttö on jossain määrin ristiriidassa kyselyssä havaitun korkean osallisuuden tason kanssa. Vaikka palvelujen käyttö kertoo ongelmista, koettu osallisuus oli silti varsin korkea. Yhtäältä selitys voi olla se, että palvelut vastaavat tarpeeseen ja lisäävät siten osallisuutta. Toisaalta osallisuus muodostuu erilaisista tekijöistä, eikä niillä välttämättä ole tekemistä palvelujen kanssa. Niitä, jotka eivät ole käyttäneet muita kuin terveyskeskuspalveluja, oli vastaajista noin kolmasosa. Vain heitä voi palvelujen vähäisemmän tarpeen suhteen pitää hyväosaisina. Myös koettu osallisuus oli heillä keskimäärin korkeampaa kuin muilla vastaajilla.

Osallisuuden keskimääräinen kokeminen oli jonkin verran alemmalla tasolla niillä kyselyn vastaajilla, jotka olivat käyttäneet tai hakeneet mielenterveys- tai päihdepalveluja edeltävien kahden kuukauden aikana. Tällaisia vastaajia oli aineistossa kaikkiaan 123, ja heidän vastauksissaan pisteytetty osallisuuden kokemus oli järjestelmällisesti 3,4 – 8,4 prosenttiyksikköä alempi kuin kaikilla vastaajilla. Ainoan poikkeus oli ”Etsin jotain, mikä tekisi elämäni merkitykselliseksi” -väittämän arviointi. Siinä mielenterveys- ja päihdepalveluja käyttäneiden taso oli 5,6 prosenttiyksikköä muita korkeampi. Merkityksellisyyden etsiminen voi viestiä myös heikommasta osallisuuden kokemuksesta.

5.3 Kokemukset yhteisistä keittiöistä

Kyselyn vastaajia pyydettiin arvioimaan myös sitä, minkä he ovat kokeneet tärkeäksi Yhteisen keittiön toiminnassa. Tätä selvitettiin kysymyspatterilla, jossa oli yhdeksän väittämää, joita arvioitiin viisiportaisella asteikolla: Täysin eri mieltä – Täysin samaa mieltä. Kaikkiaan kysymyspatterin eri väittämiin oli antanut vastauksensa 599-634 vastaajaa. Kun vastaukset pisteytetään arvoilla 1-5, voidaan tarkastella vastausten keskiarvoja. Tulokset on koostettu kuvaan 4.

Kuva 4. Mikä Yhteisen keittiön toiminnassa on tärkeää (n=611-634)

Kaikkein tärkeimmäksi kävijät näyttävät kokevan sen, että Yhteisessä keittiössä saa edullista ruokaa. Enemmistö vastaajista on ollut vähintään samaa mieltä väittämän kanssa. Toiseksi merkittävimmäksi vastaajat arvioivat seuran, joten sekin on vartenotettava asia toiminnassa. Nämä ovat ainoat väittämät, joiden kanssa vastaajat arvioivat olevansa keskimäärin enemmän kuin samaa mieltä. Vähemmän tärkeäksi puolestaan koettiin mahdollisuus osallistua elinympäristöä koskevaan vaikuttamiseen, joka arvioitiin keskiarvolla 3,42. (Ks. kuva 4). Kaikki edelliset ovat kuitenkin tärkeitä useimmille Yhteisen keittiön osallistujille, sillä mediaanivastaus oli ”Samaa mieltä”. Ainoa poikkeus tästä oli asioiden hoitoa sujuvoittavan avun saaminen. Siinä mediaanivastaus oli ”Ei eri mieltä eikä samaa mieltä”.

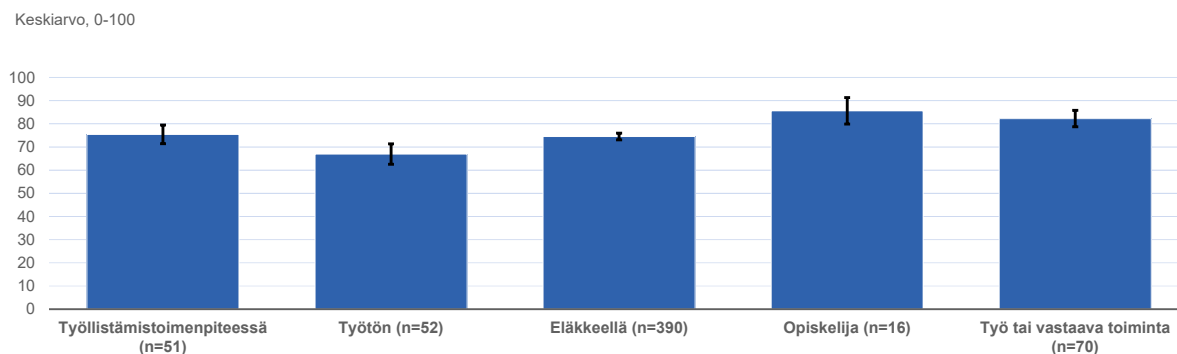
Vastaajat arvottivat korkealle monenlaista hyötyä ja iloa, jota yhteisissä keittiöissä on mahdollista saada. Kaikkein tärkeimmiksi arvioidut asiat olivat siten yhteisöllisyys, jota edistetään korttelikeittiössä ja ruoka-apu, jota jaetaan ruoka-apukeittiöissä. Yhteisten keittiöiden korkea arvostus osallistujien keskuudessa oli nähtävissä myös asiakastyytyväisyyttä mittaavassa kysymyksessä, jossa arvioitiin halukkuutta käydä yhteisissä keittiöissä myös jatkossa. Ensimmäistä kertaa kyselyyn vastanneiden (N=629) vastausten keskiarvo oli 4,39. Vastausten mediaani oli ”Täysin samaa mieltä” eli enemmistölle vastanneista Yhteisellä keittiöllä näyttää olevan suuri merkitys.

5.4 Osallisuus eri vastaajaryhmissä

Osallisuuden kokemuksen vaihtelua Yhteisen keittiön osallistujien keskuudessa on mahdollista vertailla eri vastaajaryhmien kesken. Seuraavassa pohditaan, miten vastaajien erilaiset tilanteet näkyvä osallisuuden kokemuksessa.

Työmarkkina-asema

Yksi tärkeä vastaajien osallisuuden kokemiseen vaikuttava tekijä oli heidän asemansa työmarkkinoilla. Tämä käy ilmi vertailemalla työttömiä vastaajia niihin, jotka olivat työllistämistoimenpiteessä, eläkkeellä tai töissä. Koettua osallisuutta mittaavan summamuuttujan perusteella erilaisissa työmarkkina-asemissa olevien osallisuudessa tasossa oli merkitseviä eroja. Työttömien osallisuuden taso oli tässä tarkastelussa selkeästi alhaisempi kuin työllistämistoimenpitein työllistetyillä, eläkeläisillä tai työssäkävyyllä. Opiskelijoiden osallisuuden taso oli korkein, mutta heitä on vastanneiden joukossa vain kuusitoista. (Ks. Kuva 5.) Omaishoitajia ja hoitovapaalla olevia oli aineistossa vain muutamia.

Kuva 5. Osallisuuden kokemus eri työmarkkina-asemissa (keskiarvot sekä luottamusvälit 95 prosentin luottamustasolla)

Hyvin samanlainen kuvio muodostuu myös tarkasteltaessa yksittäisten osallisuusväittämien vastauksia. Työttömänä olevien vastaajien osallisuuden kokemuksesta koskevat arviot olivat kautta linjan keskimäärin pienempiä kuin muiden⁶. Johdonmukainen ero osallisuudessa paljastuu vertailtaessa työttömänä ja työllistämistoimenpiteessä olevien osallistujien vastausten keskiarvoja. Kaikkein suurin ero, 12,5 prosenttiyksikköä, tuli esiin väittämässä, joka mittasi päivittäisten tekemisten merkityksellisyyttä. Lähes yhtä suuri ero työllistettyjen ja työttömien keskimääräisissä vastauksissa paljastui väittämässä, jotka mittaavat myönteisen palautteen saamista, mahdollisuutta tavoitella itselle tärkeitä asioita ja luottamusta suomalaiseen päätöksentekoon. Samansuuntaisia tuloksia on nähtävissä useimpien muidenkin kyselyssä käytettyjen osallisuusväittämien kohdalla, joten näyttää siltä, että työllistämistoimenpiteeseen pääsy voi olla yhteydessä korkeampaan osallisuuden kokemukseen. Yksi poikkeus tähän havaintoon tosin oli: itseluottamuksen ja lähipiiriin kiinnostusta mittaavissa väittämässä työttömien osallisuuden kokemus oli keskimäärin noin 0,8 prosenttiyksikköä korkeammalla tasolla kuin työllistettyjen.

Vertailtaessa työttömiä eläkkeellä oleviin osallistujiin ero oli vieläkin selkeämpi. Työttömien osallisuuden kokemukset olivat keskiarvoina tarkasteltuna lähes aina alhaisemmalla tasolla kuin eläkeläisillä. Tästä linjasta poikkeava väittämä tosin oli: ”Lähipiiriini kuuluu ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita siitä, mitä minulle kuuluu”. Se tuotti työttömien vastauksissa hieman korkeamman keskiarvon kuin eläkeläisten vastauksissa. Toinen ääripää koski suomalaista päätöksentekoa, jossa työttömien keskiarvo oli 14,75 prosenttiyksikköä matalampi kuin eläkeläisillä. Mielenkiintoinen ero oli myös koetussa luottamuksessa muihin ihmisiin. Eläkeläisten vastausten keskiarvo oli yli yksitoista prosenttiyksikköä korkeampi kuin työttömien.

Ero koetussa osallisuudessa työttömien (n=55) ja työssäkäyvien (n=70) välillä oli tätäkin suurempi. Osallisuuden kokemus oli työssäkäyvillä keskimäärin korkeammalla tasolla kaikkien väittämien kohdalla, ja erotus työttömiin vaihteli yli seitsemästä prosenttiyksiköstä lähes kuuteentoista prosenttiyksikköön. Esimerkiksi mahdollisuus tavoitella itselle tärkeitä asioita arvioitiin työttömien vastauksissa keskimäärin tasolle 3,53 ja työssäkäyvillä vastaukset saivat keskiarvon 4,31. Lähes yhtä suuri keskimääräinen ero oli tärkeään ryhmään tai yhteisöön kuulumista mittaavan väittämän kohdalla eli 17,5 prosenttiyksikköä. Samoin oli päivittäisten tekemisen merkityksellisyyden kokemusta mittaavan väittämän kohdalla. Väittämän ”Lähipiiriini kuuluu ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita siitä, mitä minulle kuuluu” arvioissa työllisten ja työttömien

⁶ Ainoa väittämä, jonka kanssa työttömät olivat keskimäärin enemmän samaa mieltä kuin muut, oli ”Etsin jostain, mikä tekisi elämän merkitykselliseksi”. Se indikoi muuallakin usein heikompaa osallisuuden tasoa. Työttömien vastausten keskiarvo oli tässä yli 7 prosenttiyksikköä suurempi kuin työllistämistoimenpiteessä olevien, 9 prosenttiyksikköä suurempi kuin eläkkeellä olevien ja lähes 14,5 prosenttiyksikköä suurempi kuin työssäkäyvien.

väläinen ero oli pienimmillään. Työssäkävijien vastaukset olivat keskimäärin 7,25 prosenttiyksikköä positiivisempia kuin työttömien.

Palvelujärjestelmäkin oli keskimäärin ymmärrettävämpi työssäkävijien mielestä. Sen kehittämiseen nähtiin mahdolliseksi osallistua ja kehittämiseen myös osallistuttiin työssäkävijien vastauksissa keskimäärin useammin kuin työttömien. Tämä voi tosin johtua siitä, että osa kyselyyn vastanneista työssäkävijistä henkilöistä oli todennäköisesti töissä Yhteisiä keittiöitä pyörittävissä organisaatioissa.

Erilaisessa työmarkkina-asetuksessa olevien Yhteisen keittiön osallistujien vastauksia vertailemalla paljastui lähes täysin johdonmukainen kuvio. Työttömät kokivat olevansa vähemmän osallisia kuin työllistämistoimenpiteissä olevat tai eläkeläiset. Kaikkein suurin ero oli suhteessa työssäkävijöihin.

Palvelut

Myös erilaisten palvelujen viimeaikaisella käyttämisellä oli yhteyksiä Yhteisen keittiön osallistujien kokemaan osallisuuteen. Palvelujen käytön lisäksi kyselylomakkeessa oli mahdollista valita vaihtoehto ”olen hakenut mutta en ole saanut”, mikä merkitsee pettymystä siinä, että tarpeelliseksi koettu palvelu on jäänyt saamatta. Lisäksi lomakkeessa pyydettiin antamaan myös kouluarvosana kullekin sosiaali- ja terveyspalvelulle.

Erityisen suuria erot osallisuudessa olivat mielenterveyspalveluita käyttäneiden ja muiden vastaajien välillä. Mielenterveyspalveluita käyttäneiden vastaukset esimerkiksi luottamusta muihin mittaavaan väittämään olivat silmiinpistäviä. Heillä pisteytetty keskiarvo oli 8,5 prosenttiyksikköä alhaisempi kuin muilla. Samoin oli myös niillä vastaajilla, jotka olivat palvelua hakeneet, mutta eivät olleet saaneet sitä. Heidän vastaustensa keskiarvo oli jopa 21,25 prosenttiyksikköä alhaisempi kuin muilla. Myös itseluottamusta mittaava väittämä tuotti eroja: mielenterveyspalveluja käyttäneiden vastausten keskiarvo oli 12,5 prosenttiyksikköä alhaisempi kuin palvelua käyttämättömien. Niiden henkilöiden, jotka olisivat palvelua tarvinneet mutta eivät olleet saaneet, vastausten keskiarvo oli yli 19 prosenttiyksikköä matalampi kuin muilla. Tämä kuvio näkyy myös muita osallisuuden kokemusta mittaavissa väittämässä: Mielenterveyspalveluja käyttäneiden vastauksissa keskiarvot olivat matalammalla tasolla, kuin niillä jotka eivät ole niitä käyttäneet. Ainoastaan palvelujärjestelmän ymmärrettävyys ja sen kehittämiseen osallistuminen olivat hieman korkeammalla tasolla palveluja käyttäneillä kuin muilla, mikä selittyy heidän kokemuksillaan palvelujärjestelmästä. Kaikkiaan havainnot osoittavat, mielenterveydessä koetut ongelmat voivat liittyä heikompaan koettuun osallisuuteen.

Samanlaisia havaintoja oli nähtävissä myös muiden palvelujen osalta, joskaan erot vastaajaryhmien välillä eivät olleet näin suuria eivätkä systemaattisia. Esimerkiksi muihin luottamista mittaavan väittämän kohdalla Kelan toimeentulotukipalvelua hakeneiden vastausten keskiarvo (n=12) oli 12,5 prosenttiyksikköä pienempi kuin palvelua käyttäneiden ja 20 prosenttiyksikköä pienempi kuin sitä käyttämättömien. Eroja paljastui myös päihdepalveluja edeltävien kahden kuukauden aikana käyttäneiden (n=43-47) vastauksissa. Osallisuuden kokemusta koskevien vastausten keskiarvot olivat 2-12,25 prosenttiyksikköä pienemmät kuin kaikilla vastaajilla. Samanlainen kuvio oli tunnistettavissa myös työvoimatoimiston palveluja sekä Kelan kuntoutuspalveluja käyttäneiden vastauksissa, mutta heidän kohdalla erot olivat tätäkin pienempiä. Sosiaalitoimiston palveluja käyttäneiden kohdalla tällaista kuviota ei ollut tunnistettavissa, vaan palvelua hakenneiden osallisuusvastausten keskiarvot olivat jopa korkeampia kuin muiden. Myös terveyskeskuksen palveluja edeltävien kahden kuukauden aikana käyttäneiden ja käyttämättömien väliset osallisuuserot olivat keskimäärin varsin pieniä.

Tyytyväisyys palveluihin voi olla yhteydessä osallisuuden kokemukseen. Kyselylomakkeessa vastaajia pyydettiin antamaan arvosanat eri palveluille kouluarvosana-asteikon mukaan⁷. Arvosanan voi tulkita

⁷ Terveyskeskuksen palvelujen keskimääräinen arvosana: 7,7; Päihdepalvelujen keskimääräinen arvosana: 6,92; Sosiaalitoimiston palvelujen keskimääräinen arvosana: 7,37; Työllisyyspalvelujen keskimääräinen arvosana: 7,17; Seurakunnan palvelujen keskimääräinen arvosana: 8,8; Työllisyyspalvelujen keskimääräinen arvosana: 7,12; Mielenterveyspalvelujen keskimääräinen arvosana: 7,26.

yleiseksi palveluihin kohdistuvan tyytyväisyyden tai luottamuksen mittariksi. Vastaajat antoivat arvosanoja vaihtelevasti (n=28-247), mikä on ymmärrettävää, koska kaikilla vastaajilla ei voi olla yhtä paljon kokemuksia erilaisten palvelujen toiminnasta. Palveluille annetuilla arvosanoilla oli kuitenkin selkeitä korrelaatioita osallisuuden kokemusta mittaavien muuttujien kanssa. Yhteydet on esitetty taulukossa 2 käyttäen Spearmanin korrelaatiokertoimia. Ainoastaan tyytyväisyys seurakunnan palveluihin, jotka saivat vastaajilta kaikkein korkeimman arvosanan, ei juuri ollut yhteydessä osallisuuden kokemuksiin. Kaikkein eniten yhteyksiä osallisuuteen oli tyytyväisyydellä Kelan toimeentulotuen palveluihin.

Taulukko 2. Korrelaatiot osallisuuden kokemisen ja palveluihin tyytyväisyyden välillä

Osallisuusväittäjä / Arvosana palveluille	Terveyskeskuksen palvelut	Kelan kuntoutuspalvelut	Kelan perustoittoimeentulotuen palvelut	Mielen-terveyspalvelut	Päihdepalvelut	Sosiaali-toimiston palvelut	Seurakunnan diakoniatyön palvelut	Työvoimatoimiston palvelut (työtömyysasiat)
Luotan itseeni	0,043 (n=247)	0,202* (n=106)	0,303** (n=96)	-0,099 (n=66)	0,133 (n=29)	-0,011 (n=66)	0,028 (n=120)	0,139 (n=76)
Luotan suomalaiseseen päätöksentekoon	0,344** (n=247)	0,235* (n=106)	0,284** (n=97)	0,126 (n=66)	0,154 (n=29)	0,475** (n=67)	0,081 (n=120)	0,384** (n=77)
Saan apua silloin, kun sitä todella tarvitsen	0,301** (n=248)	0,168 (n=106)	0,274** (n=97)	0,345** (n=66)	0,196 (n=29)	0,354** (n=67)	0,173 (n=121)	0,346** (n=77)
Olen tarpeellinen jollekin ihmiselle	-0,014 (n=246)	0,097 (n=106)	0,067 (n=96)	0,139 (n=65)	0,428* (n=28)	-0,051 (n=66)	0,073 (n=120)	0,187 (n=76)
Kuulun itselleni tärkeään ryhmään --	0,095 (n=242)	0,123 (n=102)	0,108 (n=95)	0,228 (n=64)	0,507** (n=28)	-0,035 (n=65)	0,138 (n=118)	0,320** (n=76)
Tunnen, että elämälläni on tarkoitus	0,027 (n=246)	0,153 (n=103)	0,326** (n=94)	0,166 (n=64)	0,540** (n=28)	0,140 (n=64)	0,057 (n=119)	0,299** (n=75)
Minulla on mahdollisuus osallistua -- palvelujen kehittämiseen	0,187** (n=241)	0,301** (n=106)	0,364** (n=96)	0,308* (n=65)	0,535** (n=29)	0,269* (n=67)	0,113 (n=120)	0,409** (n=77)
-- palvelujärjestelmä on mielestäni ymmärrettävä	0,263** (n=245)	0,282** (n=106)	0,262** (n=97)	0,236 (n=65)	0,635** (n=29)	0,046 (n=67)	0,174 (n=121)	0,382** (n=77)

Osallisuusväittämistä palvelujärjestelmän ymmärrettävyyttä ja sen kehittämiseen osallistumista koskevat väittämät olivat kaikkein selkeimmässä yhteydessä tyytyväisyyteen palveluihin. Toisin sanoen vastaajat, jotka olivat tyytyväisiä palveluihin, kokivat järjestelmän myös ymmärrettävämpänä ja osallistuivat enemmän palveluiden kehittämiseen. Yhteys tyytyväisyyden ja palveluiden kehittämiseen osallistumisen välillä ei ole kovin yllättävä.

Erytyisesti päihdepalveluiden kohdalla yhteys osallisuuteen oli varsin vahva. Päihdepalvelut arvioitiin kaikkein pienimmällä arvosanalla, mutta tyytyväisyys niihin oli selkeimmässä yhteydessä osallisuuden

kokemiseen. Paitsi osallisuuteen palvelujärjestelmässä, tyytyväisyys päihdepalveluihin oli varsin vahvassa yhteydessä myös ryhmiin kuulumiseen, tarpeellisuuden tunteeseen ja elämän kokemiseen tarkoitukselliseksi.

Tyytyväisyys terveyskeskuksen palveluihin oli yhteydessä avun saaminen kokemukseen ja päätöksentekoa kohtaan koetun luottamuksen kanssa. Toisin sanoen henkilöt, jotka olivat tyytyväisiä terveyspalveluihin, kokivat myös saavansa apua enemmän. He myös luottivat enemmän päätöksentekoon. Tyytyväisyys sosiaalitoimiston palveluihin liittyi myös luottamukseen päätöksentekoon ja kokemukseen avun saamisesta. Myös tyytyväisyys työllisyyspalveluihin oli aineiston perusteella yhteydessä osallisuuteen.

Yhteyttä osallisuuden kokemuksen ja palveluihin tyytyväisyyden (ks. taulukko 2) välillä voi pitää ymmärrettävänä, koska se kuvaa hyvinvointivaltion toimintaa, joka lienee keskeisin osallisuutta rakentava kokonaisuus. Palveluiden saaminen liittyy hyvinvointiresursseihin, ja kokemus aineellisten ja aineettomien hyvinvointiresurssien riittävydestä on keskeinen osa osallisuutta. Tätä tulkintaa tukee myös se, että osallisuuden eri aspekteista erityisesti luottamus päätöksentekoon näyttää olevan selkeämmässä yhteydessä tyytyväisyyteen palveluihin.

Kokemukset Yhteisestä keittiöstä

Toisaalta myös Yhteiseen keittiön toimintaan osallistumisella ja siihen liittyvillä kokemuksilla voi olettaa olevan yhteyttä osallisuuteen. Kyselylomakkeessa vastaajia pyydettiin arvottamaan viisiportaisella Likertin asteikolla erilaisten Yhteisessä keittiössä koettujen asioiden tärkeyttä. Aineistossa on tunnistettavissa joitakin yhteyksiä osallisuuden ja tärkeiksi koettujen asioiden välillä. Yleisesti ottaen nämä korrelaatiot eivät kuitenkaan ole kovin vahvoja, joten kovin suurta selitysvoimaa niillä ei ole. Tästä huolimatta on hyödyllistä vertailla erilaisia Yhteisten keittiöiden mahdollistamia toimintoja osallisuuden näkökulmasta. Korrelaatiot on koostettu taulukkoon 3. käyttäen Spearmanin korrelaatiokertoimia.

Kaikkein vahvin yhteys löytyi auttamismahdollisuuksien ja päivittäisten tekemisten merkityksellisyyden väliltä. Auttaminen oli yhteydessä myös moniin muihin osallisuusmuuttujiin, selkeimmin vaikutusmahdollisuuksiin, myönteisen palautteen saamiseen ja mahdollisuuteen tavoitella itselle tärkeitä asioita. Mahdollisuus auttaa muita oli merkitsevässä korrelaatiossa myös kaikkien muiden kyselyn osallisuusmuuttujien kanssa. Korrelaatiokertoimet liikkuivat välillä 0,129 ja 0,224. Vaikka korrelaatiot eivät olekaan kovin vahvoja, tätä havaintoa voi pitää johdonmukaisena: mahdollisuus auttaa muita on selkeämmin yhteydessä osallisuuden kokemuksen kanssa kuin mikään muu kyselyssä arvoituista Yhteisen keittiön toimintamuodoista. Ilmeisesti yhteys liittyy juuri inhimilliseen tarpeeseen tehdä hyvää. Muiden auttamista on pidetty yhtenä psykologisista perustarpeista (Martela ja Ryan 2016), ja esimerkiksi vapaaehtoistoimijat kokevat sen hyvin palkitsevaksi (Nousiainen 2017).

Myös sillä, että osallistujat otetaan huomioon eli he tulevat kuulluksi ja kohdatuksi, saattaa olla merkitystä osallisuuden kokemuksen suhteen, esimerkiksi toimijauskomuksiin: millaisia itselle tärkeitä asioita koetaan mahdolliseksi tavoitella tai kuinka mahdollisena elinympäristöön vaikuttamista pidetään. Merkityksellinen tekeminen Yhteisessä keittiössä sekä kokemus päivittäisten tekemisten merkityksellisyydestä olivat myös yhteydessä toisiinsa, joskaan näiden välinen yhteys ei ollut kovin vahva. Samoin myös koettu mahdollisuus vaikuttaa ympäristöön ja Yhteisen keittiön tarjoamien vaikutusmahdollisuuksien arvottaminen olivat jonkinlaisessa yhteydessä keskenään.

Taulukko 3. Korrelaatiot osallisuuden ja tärkeiksi koettujen asioiden välillä

Osallisuusväittäjä / Yhteisessä keittiössä tärkeää on	Kuuluksi ja kohdautuminen	Muiden auttaminen	Arjen väljyyden saaminen	Asuin-ympäristöä koskeva vaikutaminen	Merkitseellinen tekeminen	Seura	Eduellinen ruoka	Tieto palvelujärjestelmän toiminnasta	Apu asioiden sujuvaan hoitoon
– päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä	0,230** (n=623)	0,292** (n=603)	0,063 (n=610)	0,127** (n=591)	0,241** (n=609)	0,139** (n=621)	0,122** (n=618)	0,162** (n=605)	0,093* (n=600)
Saan myönteistä palautetta –	0,223** (n=620)	0,269** (n=600)	0,099* (n=607)	0,176** (n=589)	0,179** (n=605)	0,198** (n=618)	0,085* (n=613)	0,176** (n=602)	0,158** (n=597)
Pystyn tavoittelemaan – asioita	0,229** (n=615)	0,274** (n=596)	0,051 (n=602)	0,170** (n=585)	0,204** (n=600)	0,170** (n=611)	0,059 (n=608)	0,132** (n=597)	0,131** (n=593)
Pystyn vaikuttamaan – elinympäristöni asioihin	0,221** (n=608)	0,289** (n=594)	0,053 (n=597)	0,220** (n=582)	0,231** (n=597)	0,059 (n=605)	-0,022 (n=602)	0,104* (n=594)	0,151** (n=590)
Koen, että minun luotetaan	0,211** (n=625)	0,224** (n=604)	0,125** (n=612)	0,109** (n=592)	0,200** (n=609)	0,218** (n=625)	0,119** (n=620)	0,112** (n=606)	0,104* (n=601)
Lähipiiriini kuuluu ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita –	0,155** (n=627)	0,205** (n=606)	0,106** (n=614)	0,123** (n=594)	0,122** (n=609)	0,182** (n=626)	0,127** (n=624)	0,060 (n=607)	0,009 (n=602)
Etsin jotain, mikä tekisi elämäni merkitykselliseksi	0,076 (n=605)	0,174** (n=588)	0,193** (n=596)	0,146** (n=578)	0,165** (n=593)	0,175** (n=601)	0,169** (n=599)	0,194** (n=588)	0,198** (n=585)

Havaintojen perusteella näyttää siltä, että osallistuminen Yhteisen keittiön toimintaan on yhteydessä parempaan osallisuuden kokemukseen, vaikkakaan yhteys ei ole kovin kovin selkeä. Osallisuuden kokemuksesta vahvistavia palasia saadaan monenlaisesta muustakin toiminnasta eikä voida väittää, että osallisuuden kokemus olisi yksinomaan Yhteisen keittiön ansiota. Yhteistä keittiötä kehitettäessä on kuitenkin pysähdyttävä sen havainnon ääreen, että mahdollisuus auttaa muita ihmisiä on selkeimmässä yhteydessä osallisuuden ja siitä erityisesti merkityksellisyyden kokemuksen kanssa.

Sukupuoli

Koetussa osallisuudessa oli eroja myös sukupuolten välillä. Naisten keskimääräinen osallisuuden kokemuksen taso oli aineistossa yleisesti korkeampi kuin miesten. Osallisuutta yhdellä luvulla kuvaavan summuuttajan perusteella naisvastaajien keskimääräinen osallisuustaso oli 77,1 ja miesvastaajien 71,3 (asteikolla 0-100).

Yksittäisistä väittämistä erityisesti luottamuksessa muihin ihmisiin oli suuri ero. Se oli keskimäärin 8,5 prosenttiyksikköä korkeampi naisilla kuin miehillä. Kokemus lähimpiin kiinnostuksesta ja vastaajan koke-

mus tarpeellisuudestaan muille olivat naisilla selvästi – keskimäärin noin 8 prosenttiyksikköä – korkeammalla tasolla kuin miehillä. Kokemus ryhmään tai yhteisöön kuulumisesta oli naisilla lähes 6 prosenttiyksikköä, ja myönteisen palautteen saamisesta tasan 6 prosenttiyksikköä miesten keskimääräisen vastauksen yläpuolella. Myös kokemus avun saamisesta tarvittaessa oli 5,25 prosenttiyksikköä suurempi kuin miehillä. Toisin sanoen Yhteisen keittiön osallistujista naiset kokivat sosiaaliset suhteensa selvästi palkitsevampina kuin miehet. Naiset kokivat myös keskimäärin 7 prosenttiyksikköä enemmän mahdolliseksi tavoitella itselleen tärkeitä asioita kuin miehet.

Naisten vastaukset osallisuutta kokemusta mittaavissa kysymyksissä olivat kautta linjan korkeammalla tasolla kuin miesten keskimääräiset vastaukset. Ainoat poikkeukset tähän tuottivat elämän merkityksellisyden etsimistä koskeva väittämä sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen ymmärrettävyyttä ja niiden kehittämiseen osallistumista koskevat väittämät. Jälkimmäisissä miesten keskimääräiset vastaukset olivat 2,5-4,25 prosenttiyksikköä naisia korkeammat.

5.5 Vaikutukset osallisuuteen

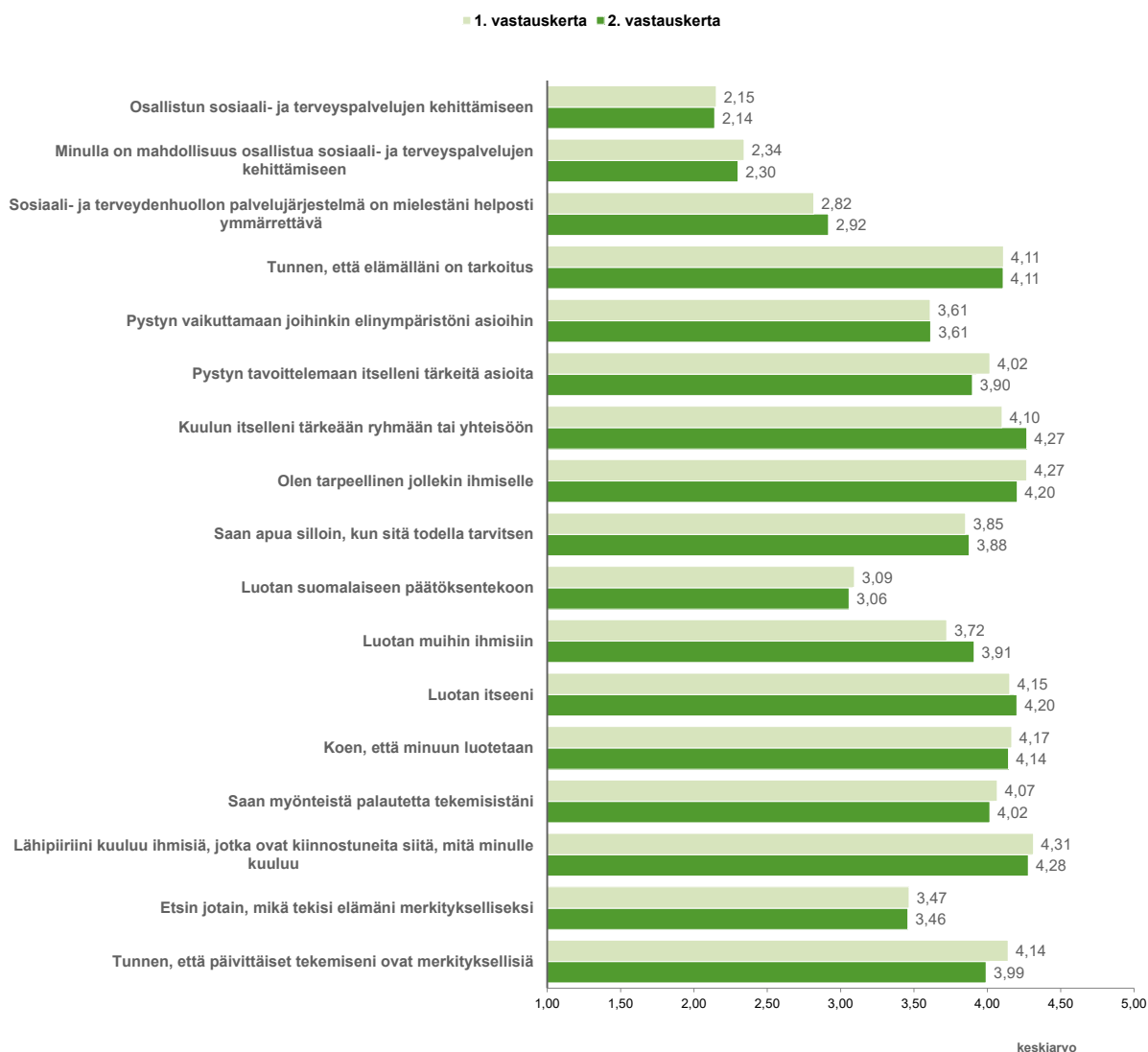
Yhteisen keittiön keskeisimpiä tavoitteita ovat osallisuuden edistäminen, yhteisöllisyyden vahvistaminen ja yksinäisyyden vähentäminen. Kaksivaiheisena toteutetulla kyselyllä pyrittiin tarkastelemaan, millaisia muutoksia kävijöiden osallisuudessa tapahtui vertailuajankohtien eli huhti-toukokuun ja syys-lokakuun 2018 välillä. Molemmilla kyselykiertoilla kyselyyn osallistuneiden henkilöiden vastauksia oli aineistossa 123 kappaletta.

Naisia oli 69 prosenttia vastanneista. Vastaajista 6 prosenttia oli työllistettyjä, 6,5 prosenttia työttömiä, 75,6 prosenttia eläkeläisiä, 1,6 prosenttia opiskelijoita ja 9,3 prosenttia työssäkäyviä. Sukupuolijakauma ja työmarkkina-asema noudattelevat siis melko hyvin koko aineiston vastaajia. Paikkakunnista eniten vastauksia tuli Porvoosta (19,5 %), Haukiputaalta (17,1 %), Tampereelta (14,6 %) Kangasalasta (12,2 %) ja Pielavedeltä (10,6 %). Myös vastaajien mediaani- ja keskimääräiset iät olivat samansuuntaisia kuin koko aineistossa: 68 ja 66 vuotta.

Seuraavaksi tarkastellaan 123 vastaajasta koostuvan vaikutusaineiston perusteella Yhteisten keittiöiden osallisuusvaikutuksia. Muutokset olivat keskimäärin pieniä (ks. kuva 6). Vertailuajankohtana keskimääräinen osallisuuden kokemus oli noussut palvelujärjestelmän ymmärrettävyyttä, tärkeään ryhmään kuulumista, avun saamista, muihin luottamista ja itseluottamusta mittaavien väittämien kohdalla. Itseluottamuksen kokemus oli noussut vertailuajankohtana 1,25 prosenttiyksikköä ja palvelujärjestelmän ymmärrettävyys 2,5 prosenttiyksikköä. Ryhmään kuulumisen kokemus oli noussut 4,25 prosenttiyksikköä, ja muihin luottamisen kokemus 4,75 prosenttiyksikköä. Merkille pantavina muutoksina voidaan pitää kahta jälkimmäistä havaintoa, sillä niiden kohdalla muutokset olivat suurimpia. Ryhmään kuulumisen ja luottamus muihin ihmisiin kuuluvat osallisuuden kokemuksessa sosiaalisen vuorovaikutuksen ulottuvuuteen (Leemann ym. 2018, 17), ja juuri sosiaaliseen vuorovaikutukseen Yhteiset keittiöt voivat vaikuttaa muun muassa yhteisten ruokailujen ja muun yhteistoiminnan kautta. Havainnot yhteisöllisyyden ja luottamuksen lisääntymisestä antavat osittaista näyttöä siitä, että Yhteinen keittiö on saavuttanut tavoitteensa.

Kuten kuvasta 6 käy ilmi, monien osallisuusväittämien keskimääräiset arviot olivat tippuneet vertailujakson aikana. Näitä muuttujia oli jopa enemmän kuin niitä, joiden keskimääräiset arviotasot olivat nousseet. Sosiaalista vuorovaikutusta koskevien väittämien vastaustasot olivat laskeneet lähipiirin kuuluvien kiinnostuneiden ihmisten, muiden luottamisen ja myönteisen palautteen saamisen kohdalla. Näissä keskimääräinen osallisuuden kokemuksen väheneminen oli kuitenkin hyvin vähäistä.⁸

⁸ 1,75, 1,25 ja 0,75 prosenttiyksikköä.

Kuva 6. Osallisuuden kokemuksen muutokset vertailujakson aikana (keskiarvo)

Toimijauskomusten ulottuvuuden alle kuuluvan ”Pystyn tavoittelemaan itselleni tärkeitä asioita”-väittämän keskimääräinen arvio oli laskenut vertailuajankohtana selvästi. Lasku oli noin 3 prosenttiyksikköä. Niin ikään toimijauskomuksia koskeva elinympäristöön vaikuttamisen arvio oli pysynyt samana. Kaikkein suurin negatiivinen muutos oli tapahtunut päivittäisten tekemisten merkityksellisyyttä koskevan väittämän kohdalla. Siinä pudotus vertailuajankohtien välillä oli kaikkiaan 3,75 prosenttiyksikköä.

Mitään edellä mainituista muutoksista ei voida suoraan selittää Yhteisten keittiöiden toiminnan seurauksiksi. Monet muutkin tekijät, kuten esimerkiksi vuodenaika, voivat olla muutosten taustalla. Esimerkiksi päivittäisten tekemisten merkityksellisyyden kokeminen voi vaihdella kevään ja syksyn välillä paljonkin, koska eri vuodenaikoina on usein mielekästä tehdä erilaisia asioita.

Osallisuuden muutosten mahdollisia syitä voidaan tarkastella myös vertailemalla vastausten eroja vastaajaryhmien välillä. Vastauksista muodostettiin osallisuuden kokemuksen muutosta kuvaava muuttuja vähentämällä jokaisen vastaajan toisen vastauskerran vastauksista ensimmäisen vastauksen pisteytetty arvo. Osallisuuden kokemuksen muutosta kuvaava muuttuja voi vaihdella -4:n ja +4:n välillä.

Erilaisessa työmarkkina-asemassa olevien vastaajien keskimääräiset osallisuuden kokemuksen muutokset ovat valaisevia. Tarkasteltaessa suurinta vastaajaryhmää, eläkeläisiä, keskimääräiset osallisuuden muutokset

set olivat varsin pieniä. Suurin yksittäinen muutos koskee tärkeään ryhmään tai yhteisöön kuulumista, joka oli vertailujakson aikana noussut keskimäärin lähes 4,5 prosenttiyksikköä. Mediaanimuutos oli jopa hieman tätä korkeampi, mikä tarkoittaa että useimmat eläkeläiset olivat kokeneet positiivisen muutoksen yhteisöön kuulumisen suhteen. Yhteisöön kuulumisen oli lisääntynyt myös työllistetyillä ja työssäkävillä, jälkimmäisillä lähes 7 prosenttiyksikköä. Vaikutusaineiston kahdeksalla työttömällä tämä arvio oli puolestaan pudonnut lähes 5,5 prosenttiyksikköä. Havainnon yleistettävyyttä heikentää toki se, että näihin ryhmiin kuuluvat vastaajamäärät ovat pieniä.

Toinen positiivinen muutos koski luottamusta muihin. Sen arviot olivat nousseet eläkeläisten työttömien ja työllistettyjen vastauksissa. Eläkeläisten arvio luottamisesta muihin oli kohonnut keskimäärin lähes kolme prosenttiyksikköä mediaanimuutoksen ollessa kaksi prosenttiyksikköä. Eniten oli kohonnut työttömien arvio, keskimäärin yli 11 prosenttiyksikköä. Työllistetytkin vastasivat luottavansa muihin keskimäärin 6,25 prosenttiyksikköä enemmän vertailujakson lopulla. Työssäkävien vastauksissa ei ollut tapahtunut muutosta.

Vastaavasti suurin negatiivinen muutos kaikkien ryhmien kohdalla liittyi päivittäisten tekemisten merkityksellisyyteen. Eläkeläisten kohdalla keskimääräinen muutos oli noin 3,5 prosenttiyksikköä negatiivinen, ja mediaanimuutoskin oli lähes yhtä suuri. Työllistettyjen keskimääräinen muutos tämän muuttujan kohdalla oli -6,25 prosenttiyksikköä ja työttömien -8,3 prosenttiyksikköä. Myös työssäkävien kokema muutos oli lähes yhtä suuri, -6,8 prosenttiyksikköä.

Työmarkkina-aseman ohella koetun osallisuuden muutokseen vaikuttava tekijä on sukupuoli. Vaikutusaineistossa oli enimmillään 36 mies- ja 81 naisvastaajaa, jotka olivat arvioineet jotakin osallisuutta koskevaa väittämää. Tarkasteltaessa osallisuuden kokemuksen tason muutosta yhdeksän väittämän perusteella muodostetulla summamuuttujalla, ryhmien välillä paljastui kiinnostava ero: muutos naisten keskimääräisessä osallisuuden kokemuksessa oli noussut vertailuajankohtana prosenttiyksiköllä, kun taas miesten vastaava luku oli laskenut yli kolme prosenttiyksikköä.

Eroja sukupuolten keskimääräisessä osallisuuden kokemuksessa paljastui myös yksittäisistä väittämistä. Esimerkiksi yhteisöihin kuulumisen kohdalla naisten kokema muutos oli yli 7,5 prosenttiyksikköä positiivisempi kuin miesten. Naisten yhteisöihin kuulumisen kokemuksen keskiarvo oli noussut noin 6 prosenttiyksikköä, kun taas miesten vastaava kokemus oli laskenut noin 1,5 prosenttiyksikköä. Tosin mediaanimuutoksia tarkasteltaessa ero sukupuolten välillä oli hieman pienempi, noin 5,5 prosenttiyksikköä. Tästä huolimatta vastauksista muodostuu selkeä kuvio: sosiaalisen vuorovaikutuksen osalta naisvastaajien enemmistön kokemus on parantunut selvästi, miesten heikentynt hieman.

Vielä suurempi ero paljastui tarkasteltaessa positiivisen palautteen saamista, mikä on myös keskeinen osa sosiaalista vuorovaikutusta. Tässä naisten keskimäärin kokema muutos oli yli 8,5 prosenttiyksikköä positiivisempi kuin miesten. Naisten vastaukset olivat nousseet noin 1,5 prosenttiyksikköä, ja miesten vastaukset laskeneet noin 7,5 prosenttiyksikköä. Vaikka tässäkin väittämässä mediaanimuutosten ero oli hieman keskimääräisiä eroja pienempi, Yhteisiin keittiöihin osallistuvien naisten enemmistöllä sosiaalisten kontaktien kokeminen oli parantunut selvästi verrattuna miehiin⁹.

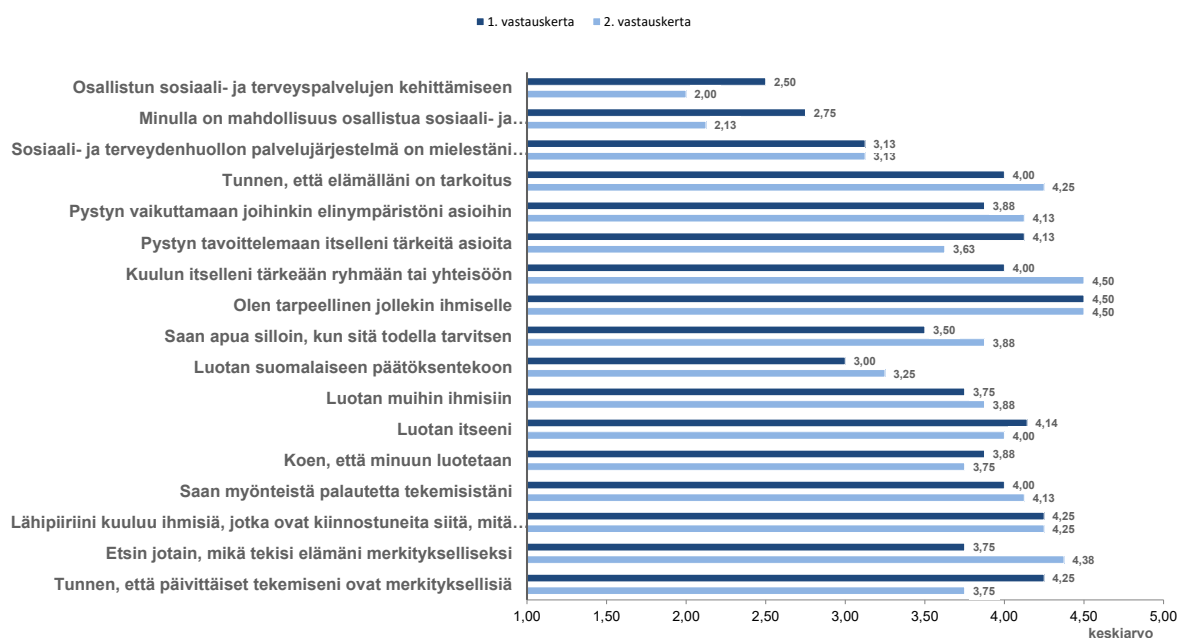
Miesten keskimääräinen osallisuuden kokemus oli lisääntynyt vain itseluottamusta ja luottamusta muita kohtaan koskevilla väittämällä. Ensimmäinen oli lisääntynyt reilun prosenttiyksikön ja jälkimmäinen liki 2,5 prosenttiyksikköä. Näissäkin naisvastaajien vastaava muutos oli jonkin verran suurempi. Toisaalta taas naisten keskimääräisissä vastauksissa negatiiviset muutokset olivat vähemmistössä. Niitä oli tapahtunut vain elinympäristöön vaikuttamisen mahdollisuuksien, päivittäisten tekemisten merkityksellisyyden ja itselle tärkeiden asioiden tavoittelun kohdalla. Ainoa väittämä, jonka kohdalla miesten kokema keskimääräinen muutos oli positiivisempi kuin naisten, koski mahdollisuutta vaikuttaa elinympäristöön. Miehillä

⁹ Tämän väittämän kohdalla miesten ja naisten keskimäärin kokema muutos oli tilastollisesti melkein merkitsevä ($p=0,036$). Toinen tilastollisesti melkein merkitsevän eron tuottanut väittämä koski osallistumista sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen ($p=0,038$). Muiden väittämien vastausten keskimääräiset erot sukupuolten välillä eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

siinä ei ollut tapahtunut muutosta, mutta naisten vastaukset olivat laskeneet keskimäärin liki kaksi prosenttiyksikköä.

Koska ero sukupuolten välillä on niin systemaattinen lähes kaikkien osallisuuden kokemusta mittaavien muuttujien kohdalla, näyttää siltä, että tärkeä muutoksia selittävä tekijä on sukupuoli. Yhteisellä keittiöllä näyttää johdonmukaisesti olevan suurempi vaikutus naisten osallisuuteen kuin miesten osallisuuteen. Tämä todennäköisesti johtuu miesten ja naisten erilaisista rooleista Yhteisten keittiöiden toiminnassa.

Kolmas osallisuuden kokemukseen todennäköisesti vaikuttava tekijä ovat työmarkkina-asemassa tai toimeentulossa tapahtuneet siirtymät. Vaikutusaineistossa oli kahdeksan henkilöä, joiden työmarkkina-asema oli muuttunut ensimmäisen ja toisen vastauksen välillä. He olivat siirtyneet joko työttömyydestä tai työllistämistoimenpiteestä töihin, työttömyydestä eläkkeelle, tai työttömyydestä työllistämistoimenpiteeseen. Olemme tulkinneet tällaiset siirtymät positiivisiksi, koska ne joko tarjoavat mahdollisuuksia parantaa toimeentuloa tulevaisuudessa tai antavat ennustettavammalla pohjalla olevan toimeentulon. Vaikka varsinaiset tulot eivät siirtymän vuoksi juuri nousisikaan, muutoksesta voi seurata myönteisempiä tulevaisuudennäkymiä. Ne, jotka olivat kokeneet myönteisiä siirtymiä seurantajakson aikana, kokivat myös osallisuutensa parempina. Muutokset olivat selkeämpiä kuin kaikilla muilla vaikutusaineiston vastaajilla. (ks. kuva 7).

Kuva 7. Osallisuuden kokemuksen muutos positiivisen siirtymän kokeneilla (n=8).

Siirtymän kokeneiden vastaajien tapauksessa suurimmat positiiviset muutokset koskivat yhteisöihin kuulumista. Tämän väittämän kohdalla positiivinen muutos oli huomattava, noin 12,5 prosenttiyksikköä. Mediaanimuutos tosin oli pienempi, vain alle puolet tästä. Toisin sanoen yksittäiset, erityisen positiivisesti muutoksen kokeneet vastaajat olivat muutoksen taustalla. Keskimääräiset muutokset olivat positiivisia myös avun saamisen, myönteisen palautteen saamisen ja muihin luottamisen kokemusten kohdalla. Kaikkein suurin muutos oli tapahtunut elämän merkityksen etsintää koskevan väittämän arvioinnissa.

Toinen suuri muutos koski päivittäisten tekemisten merkityksellisyyden kokemusta. Sen kohdalla muutos oli negatiivinen, -12,5 prosenttiyksikköä. Mediaanivastausten ero oli vielä keskimääräistäkin suurempi, -18 prosenttiyksikköä. Eli siirtymä työmarkkina-asemassa ei näiden vastaajien enemmistön kohdalla ollut ainakaan estänyt negatiivista muutosta päivittäisen merkityksellisyyden kokemisessa.

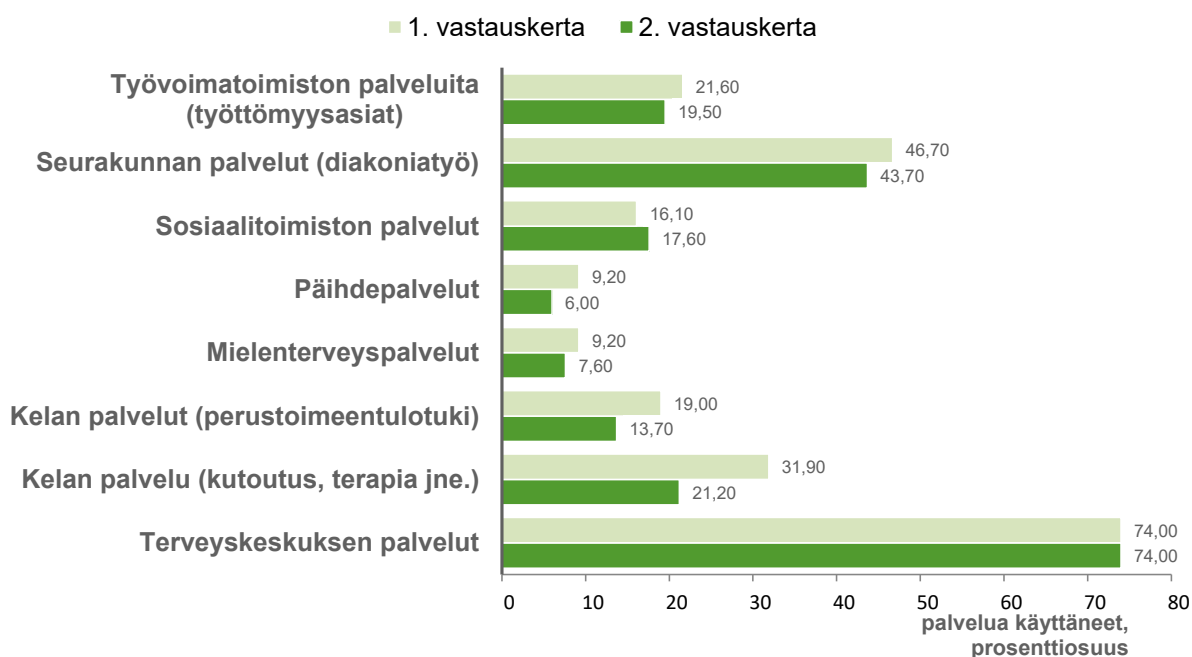
Sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmää koskevien osallisuusväittämien vastaukset olivat yleisesti muita väittämiä negatiivisempia. Jos ne jätetään huomiotta, enemmistöllä siirtymiä kokeneista vastaajista osalli-

suuden taso oli noussut hieman. Kuitenkin positiivisia siirtymiä kokeneiden vastaajien määrä oli niin pieni, ettei tästäkään tarkastelusta voi tehdä kovin pitkälle meneviä tulkintoja.

5.6 Muutokset palvelujen käytössä

Seuraavaksi tarkastellaan vertailuajankohtana tapahtuneita muutoksia sosiaali- ja terveyspalvelujen käytössä. Palveluja koskeviin kysymyksiin vastasi aineistossa kaikkiaan 116-123 vastaajaa.

Useimpien lomakkeessa kysytyjen sosiaali- ja terveyspalvelujen käyttö laski vertailuajankohta, kun tarkastellaan palveluja edeltävien kahden kuukauden aikana käyttäneiden osuutta kaikista vastaajista. (Ks. kuva 8.) Tästä tarkastelusta jäivät tosin pois ne, jotka eivät olleet hakemaansa palvelua saaneet. Tämän vaihtoehdon valinneita vastaajia oli aineistossa jokaisen palvelun kohdalla enimmilläänkin vain muutamia.

Kuva 8. Muutos palvelujen käytössä vertailujakson aikana (n=116-123).

Terveyskeskuspalvelujen käyttäneiden osuudessa ei vertailuajankohtana tapahtunut juuri ollenkaan muutosta, ja sosiaalitoimiston palvelujen käyttäneiden osuus oli noussut 1,5 prosenttiyksikköä. Toisaalta eniten oli laskenut Kelan kuntoutuspalveluja saaneiden osuus, peräti 10,7 prosenttiyksikköä. Kelalta perustoimeentulotukea saaneiden osuus oli laskenut 5,3 prosenttiyksikköä ja mielenterveyspalveluja saaneiden osuus 1,6 prosenttiyksikköä. Päihdepalveluja saaneiden osuus oli laskenut 2,4 prosenttiyksikköä ja työvoimatoimistojen palveluja käyttäneiden osuus 2,1 prosenttiyksikköä.

Vaikka useimpien palvelujen viimeaikainen käyttö näyttää laskeneen, erot vertailuajankohtien välillä ovat vähäisiä, eivätkä ne ole tilastollisesti merkitseviä. Lisäksi ei ole helppo osoittaa, onko muutos johtunut yhteisiin keittiöihin osallistumisesta vai muista syistä. Erityisesti työvoimatoimistojen palveluja käyttäneiden osuuden lasku johtunee niistä kahdeksasta positiivisesta siirtymästä työmarkkina-asemassa, jotka vastaajien keskuudessa olivat vertailujakson aikana tapahtuneet.

5.7 Ruoka-apu- ja korttelikeittiömallit

Yhteisissä keittiöissä voidaan väljästi tunnistaa kaksi toimintamallia: korttelikeittiöt ja ruoka-apukeittiöt. Tarkastelemme seuraavaksi, millaisia eroja koetun osallisuuden muutoksessa näkyi toimintamalleittain. Jotta Yhteisten keittiöiden vaikutuksista voitaisiin puhua, erilaisen toiminnan tulisi näkyä myös erilaisina muutoksina kävijöiden osallisuuden kokemuksissa. Tämä on syy, miksi jako kortteli- ja ruoka-apukeittiöihin tehtiin.

Korttelikeittiömallia edustavat vaikutusaineistossa Seinäjoki, Porvoo, Tampere ja Tornio ja ruoka-apumallia Janakkala, Oulu, Vihti ja Kangasala. Tämä jaottelu ei tosin ole tarkkarajainen vaan molempien ryhmien keittiöissä voi olla joitakin piirteitä myös toisesta. Pielaveden ja Ähtärin toimintaa ei osattu sijoittaa kumpaankaan malliin. Korttelikeittiöiden osallistujien vastauksia oli vaikutusaineistossa 56 kappaletta ja ruoka-apumallin 50 kappaletta.

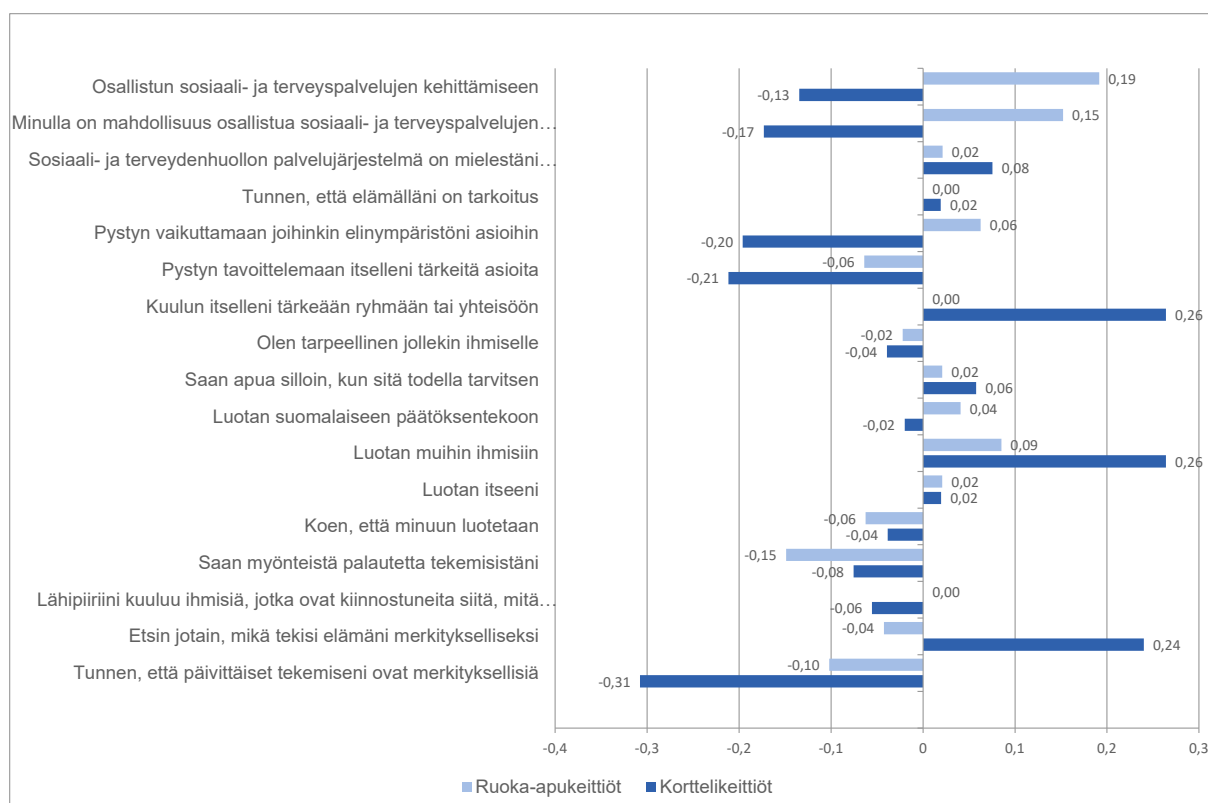
Korttelikeittiö- ja ruoka-aputoimintamallien vastaajien välillä oli aineistossa joitakin eroja. Korttelikeittiöissä vastanneista osallistujista yli 73 prosenttia oli eläkeläisiä, 7 prosenttia työllistettyjä, noin 9 prosenttia työttömiä, ja noin 11 prosenttia oli työssäkäyviä. Keskimääräinen ikä on hieman yli 66 vuotta. 73 prosenttia on naisia ja 27 prosenttia miehiä. Ruoka-apukeittiöissä puolestaan eläkeläisiä on kolme prosenttia enemmän. Vastaajien keskimääräinen ikä oli yli kaksi vuotta nuorempi, ja miehiä oli huomattavasti suurempi osuus, 37 prosenttia. Työllistettyjä oli vähemmän, 6 prosenttia ja työttömiä 5 prosenttia.

Toiminnan eroista huolimatta kävijät molemmissa toimintamalleissa kokivat tärkeäksi samat asiat. Suurin ero koski arjen väljyyttä. Siinä korttelikeittiöihin osallistuneiden keskimääräinen vastaus oli lähes 5 prosenttiyksikköä korkeampi. Korttelikeittiöissä seuraa pidetään keskimäärin prosenttiyksikköä tärkeämpänä ja edullista ruokaa 3,5 prosenttiyksikköä tärkeämpänä kuin ruoka-apukeittiöissä. Muiden auttaminen puolestaan oli pari prosenttiyksikköä tärkeämpää ruoka-apukeittiöiden kävijöille. Mediaanivastaukset olivat kuitenkin samoja kaikkien väittämien kohdalla molemmissa malleissa.

Vaikka Yhteisten keittiöiden toimintaa arvotettiin hyvin samalla tavoin, mallien välillä paljastui eroja osallisuuden kokemuksen muutoksissa. Nämä erot on esitetty kuvassa 9.¹⁰ Kaikkein keskeisin muutos koskee kokemusta ryhmään tai yhteisöön kuulumisesta. Tämän väittämän suhteen korttelikeittiöiden osallistujien arviot olivat vertailujakson aikana kokeneet liki 7 prosenttiyksikön nousun, kun taas ruoka-apukeittiöiden kävijöiden arvioissa ei ollut tapahtunut muutosta. Toisin sanoen edellä havaittu lisäys yhteisöihin kuulumisessa lienee tapahtunut liki kokonaan korttelikeittiöissä. Toinen vastaava yhteisöllisyyttä kuvaava muutos koski luottamusta muihin. Tämän kokeminen oli lisääntynyt molemmissa ryhmissä, mutta korttelikeittiöissä selvästi enemmän, noin 4,5 prosenttiyksikköä. Nämä havaitut erot ovat loogisia, koska yhteisöllisyyden edistäminen on korttelikeittiöissä keskeisemmässä roolissa kuin ruoka-apukeittiöissä.

Toisaalta ruoka-apukeittiöissä tapahtuneet muutokset olivat huomattavasti positiivisempia toimijauskoemuksia mittaavien väittämien kohdalla. Koettu mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöön oli lisääntynyt hieman ruoka-apukeittiöissä, mutta vertailujaksolla korttelikeittiöissä tapahtuneen pudotuksen vuoksi ero mallien välillä on noin 6,5 prosenttiyksikköä. Itselle tärkeiden asioiden tavoittelun kohdalla ero oli lähes 4 prosenttiyksikköä. Eroja on myös palvelujärjestelmää koskevissa kokemuksissa. Suurimmat erot toimintamallien välillä liittyivät mahdollisuuksiin osallistua niiden kehittämiseen. Koska erot näitä teemoja mittaavissa vastauksissa olivat mallien välillä niin selviä, ruoka-apukeittiöt näyttävät integroivan osallistujiaan paremmin palvelujärjestelmään kuin korttelikeittiöt.

¹⁰ Mikään eroista toimintamallien välillä ei ole tilastollisesti merkitsevä. Kaikkein lähimpänä merkitsevyyttä ero oli väittämän ”Minulla on mahdollisuus osallistua sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen” arvioissa ($p=0,097$). Muiden väittämien kohdalla merkitsevyydet olivat tätäkin vähäisempiä: ”Osallistun sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen” ($p=0,107$); ”Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin” ($p=0,167$); ”Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön” ($p=0,209$); ”Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä” ($p=0,225$); ”Luotan muihin ihmisiin” ($p=0,310$); ”Etsin jotain, mikä tekisi elämäni merkitykselliseksi” ($p=0,327$).

Kuva 9. Osallisuuden kokemuksen keskimääräiset muutokset eri toimintamalleissa (asteikolla -4...4, n=96-103)

Osallisuuden kokemuksen ohella toimintamalleilla oli joitakin eroja myös siinä, millaisia muutoksia vertailujakson aikana on tapahtunut sosiaali- ja terveyspalvelujen käytössä. Ruoka-apukeittiön kävijöiden piirissä palveluja käyttäneiden osuus oli vertailujakson aikana laskenut systemaattisesti kaikkien palvelujen osalta, lukuun ottamatta seurakunnan diakoniapalveluja käyttäneitä. Selkeimmät muutokset olivat tapahtuneet terveyskeskuksen palveluja käyttäneissä (-8 prosenttiyksikköä), Kelan kuntoutuspalveluissa (-8,2 prosenttiyksikköä) ja perustoimeentulotuen käytössä (-7 prosenttiyksikköä). Seurakunnan palvelua käyttäneiden osuus sen sijaan oli noussut 6,1 prosenttiyksikköä.¹¹

Korttelikeittiömallin paikkakunnilla puolestaan joitakin palveluja käyttäneiden osuus oli noussut, vaikkakin vain vähän, vertailujakson aikana. Terveyskeskuksen palveluja käyttäneiden osuus oli noussut 4,1 prosenttiyksikköä, ja Kelan perustoimeentulotuen ja sosiaalitoimiston palveluja käyttäneiden osuus oli noussut hieman tätä enemmän. Kelan kuntoutuspalveluja käyttäneiden osuus oli laskenut jopa hieman enemmän kuin ruoka-apumallin keittiöillä: 8,8 prosenttiyksikköä. Muiden palvelujen kohdalla muutokset olivat varsin vähäisiä. Selkeä ero paljastui myös seurakunnan diakoniapalveluja käyttäneiden kohdalla. Kun ruoka-apumallin keittiöissä palvelua käyttäneiden osuus oli noussut, korttelikeittiöissä osuus oli laskenut lähes 5 prosenttiyksikköä.

Mallien keskeisimmät erot näyttävät vaikutusaineiston perusteella liittyvän yhteisöllisyyteen, toimijauskomuksiin ja palvelujen käyttöön. Korttelikeittiöihin osallistuvilla yhteisöihin kuulumisen ja luottamus muihin ihmisiin lisääntyvät vertailujakson aikana ruoka-apumallin keittiöitä selvemmin. Kun tässä toimintamallissa tarjotaan kaikille avoin tila, jossa kenen tahansa on sopivaa oleskella ja jossa toimitaan yhdessä, on tämä muutos johdonmukainen. Tämä havainto tukee oletusta siitä, että yhteisöllisyyden lisääntymistä voi pitää Yhteisten keittiöiden vaikutuksena.

¹¹ Näistä havainnoista ainoastaan ero perustoimeentulotuen käytössä on tilastollisesti merkitsevä.

Korttelikeittiöihin osallistuvilla puolestaan toimijauskomukset ja erityisesti palvelujärjestelmän kehittämiseen liittyvä toimijuus lisääntyivät. Samoin myös palveluja käyttäneiden osuus – erityisesti perustoi-meentulotuen osalta – laski korttelikeittiöitä enemmän. Nämä muutokset liittyvät mahdollisesti ruoka-avun ja muun tuen saamiseen, jotka ovat ruoka-apukeittiöissä korttelikeittiöitä suuremmissa roolissa. Arvioinnissa toteutetuissa haastatteluissa havaittiin, että myös päihteiden käytön väheneminen voi olla eräs ruoka-apukeittiöiden vaikutusmekanismi.

5.8 Yhteenveto kyselyn tuloksista

Yhteisissä keittiöissä toteutetun osallisuuskyselyn perusteella piiryy kuva sekä osallistujista että heidän osallisuuden kokemuksistaan vertailujaksolla tapahtuneista muutoksista. Yhteisten keittiöiden kävijöistä suurin osuus oli eläkeikäisiä, joskin mukana oli jonkin verran työikäisiä ja jopa nuoria. Tästä johtuen useimmat kävijöistä olivat eläkkeellä. Työmarkkinoilla mukana olevia oli hieman alle kolmannes. Kaikista kävijöistä työssäkäyviä tai yrittäjiä oli noin joka kymmenes.

Yhteisten keittiöiden kävijät käyttävät huomattavasti muuta väestöä enemmän sosiaali- ja terveystalv-eluja ja ovat saaneet enemmän toimeentulotukea. He myös käyttävät huomattavan usein seurakuntien diakoniatyön palveluja. Tämä tarkoittaa, että kävijöistä moni on heikommassa asemassa olevia. Hieman alle kolmannes heistä ei ole käyttänyt vastaamista edeltävien kahden kuukauden aikana muita kuin terveyskeskusten palveluja. Yhteiset keittiöt näyttävät siis tavoittavan monenlaisissa tilanteissa olevia henkilöitä. Tämä on myönteinen tulos, sillä Yhteinen keittiö -hankkeen tavoitteena on tuottaa toimintaa, johon osallistuu ihmisiä eri yhteiskuntaryhmistä.

Vaikeistakin elämäntilanteista huolimatta Yhteisten keittiöiden osallistujien osallisuuden kokemuksen taso oli varsin korkea. Tämä ei todennäköisesti johdu Yhteisissä keittiöissä toimimisesta vaan todennäköisemmin osallistujien taustatekijöistä tai palvelujärjestelmän toiminnasta. Erityisesti työttömillä osallisuuden taso näyttää kyselyn perusteella olevan sekä työllistettyjä, eläkeläisiä että työssäkäyviä alhaisempaa. Toisaalta myös tyytyväisyys sosiaalipalveluihin yleensä näyttää olevan yhteydessä osallisuuden kokemukseen. Vahvin yhteys oli tyytyväisyydellä päihdepalveluihin.

Vaikka korkeaa osallisuuden tasoa ei voitaisikaan kokonaan lukea Yhteisten keittiöiden ansioksi, niiden toiminta on kuitenkin erittäin tärkeää osallistujille. Lähes kaikki osallistujat olivat hyvin tyytyväisiä Yhteisiin keittiöihin. Tämä näkyy siinä, että kaikista kyselyn vastaajista yli 97 prosenttia halusi osallistua Yhteisten keittiöiden toimintaan tulevaisuudessakin.

Erilaisista osallistumiskokemuksista mahdollisuus auttaa muita näyttää olevan keskeisimmässä yhteydessä osallisuuden kokemukseen. Vaikka onkin epätodennäköistä, että kävijöiden osallisuus riippuisi yksin osallistumisesta Yhteisen keittiöön, juuri mahdollisuus auttaa muita on selkeimmin tilastollisessa yhteydessä sekä kokemukseen sosiaalisten kontaktien laadusta, päivittäisen toiminnan merkityksellisyydestä että erityisesti toimijauskomuksiin. Tällä perusteella mahdollisuudet hyvän tekemiseen näyttävät olevan yksi avain osallisuuden edistämiseen Yhteisissä keittiöissä.

Yhteisten keittiöiden varsinaisten osallisuusvaikutusten todentaminen kyselyllä kerätyllä aineistolla on varsin vaikeaa. Kun osallistujien osallisuuden taso oli jo valmiiksi korkea, on sitä ollut vaikea nostaa. Toisaalta myös vertailujakso oli melko lyhyt. Ainoa varteenotettava näyttö Yhteisten keittiöiden vaikutuksista osallisuuden kokemukseen, mikä kyselyllä voitiin osoittaa, koski kokemusta yhteisöihin kuulumisesta ja luottamusta muihin ihmisiin. Tällöin osallisuuden voidaan tulkita vertailuajankohtana lisääntyneen juuri yhteisöllisyyden suhteen. Vaikka muutos on kokonaisuutena tarkastellen pieni, ovat nämä havainnot huomionarvoisia. Yhteisöllisyyden edistäminen on yksi Yhteinen keittiö -hankkeen keskeisimmistä tavoitteista. Havaintoa Yhteisten keittiöiden positiivisesta vaikutuksesta tukee myös se, että yhteisöllisyyden muutos on tapahtunut lähes kokonaan avoimuutta painottavien korttelikeittiöiden piirissä. Ruoka-apua jakavat keittiöt puolestaan ovat todennäköisemmin yhteydessä positiivisten toimijauskomusten lisääntymiseen.

Myös sukupuoli voi olla keskeinen Yhteisten keittiöiden osallistujien osallisuuden kokemukseen vaikuttava tekijä. Yhteiset keittiöt ovat kyenneet houkuttelemaan toimintansa piiriin huomattavasti enemmän naisia kuin miehiä. Osallisuuden kokemisen taso oli selvästi korkeampi naisten kuin miesten keskuudessa.

Lisäksi osallisuuden kokemus oli noussut enemmän naisilla verrattuna miespuolisiin vastaajiin. Kyselyn perusteella Yhteinen keittiö näyttää siis sukupuolittuneelta toiminnalta. Tähän voi olla monia syitä. Ilmeisesti vastaajilla, joista suurin osa edustaa vanhempia sukupolvia, ruoanlaitto koetaan edelleen naisten sukupuolirooliin kuuluvaksi toiminnaksi. Joillakin paikkakunnista keittiöihin osallistuvat saattavat olla pelkäävät naisia, ja miesten rooleja ovat esimerkiksi monitoimimies tai autokuski. Naiset ovat myös aktiivisempia osallistumaan toimintaan erilaisissa rooleissa. Näistä syistä sukupuolikysymyksiin on syytä kiinnittää huomiota jatkossa, vaikka asia on jo ollutkin esillä Yhteisissä keittiöissä eri puolilla maata.

Vertailuajanjaksoilla myös useimpien sosiaali- ja terveyspalvelujen viimeaikoina käyttäneiden osuus kaikista vastaajista oli laskenut, eniten Kelan kuntoutus- ja terapiapalveluiden käytössä sekä perustoimeentulotuessa. Laskua oli tapahtunut useimpien muidenkin kysytyjen palvelujen käyttämisessä. Tämä on positiivinen muutos, mutta sekään ei välttämättä ole Yhteisten keittiöiden ansiota.

Kyselyn tulosten luotettavuuden tarkastelu edellyttää lisätutkimuksia. Erityisesti vastaajien suuri tyytyväisyys Yhteisiin keittiöihin voi johtua siitä, että eniten toimintaan sitoutuneet ovat olleet kyselyssä innokkaimpia vastaajia. Muista vääristymistä meillä ei ole tietoa.

6 Miten vaikutukset syntyvät?

Seuraavaksi kuvataan, millaisia vaikutuksia Yhteisten keittiöiden toiminnalla voidaan ajatella olevan kävijöiden hyvinvointiin sekä julkisiin kustannuksiin. Aluksi pohditaan, millaisilla mekanismeilla Yhteiset keittiöt vaikuttavat osallistujensa hyvinvointiin sekä esitetään joitakin empiirisiin havaintoihin perustuvia päätelmiä mahdollisista vaikutuksista julkisiin kustannuksiin. Tämän jälkeen tarkastellaan Yhteisistä keittiöistä aiheutuvia kustannuksia vuositasona käyttämällä esimerkkeinä kolmea erilaista toimintamallia edustavaa keittiötä: Seinäjokea, Porvoota ja Janakkalaa.

6.1. Vaikutusmekanismit

Yhteisöllisyyden lisääntyminen

Yhteisten keittiöiden kävijöiden haastatteluissa kävi ilmi, että erityisesti korttelikeittiö voi vaikuttaa kävijöidensä hyvinvointiin kokonaisvaltaisesti. Vaikutus voi näkyä esimerkiksi yksinäisyyden lievittymisenä ja yhteisöön kuulumisen lisääntymisenä. Korttelikeittiön kävijän haastattelu osoittaa, miten toiminta voi saada aikaan muutoksia kävijän koetussa hyvinvoinnissa ja aktiivisuudessa. Eräs korttelikeittiön kävijä kuvasi kertomuksessaan tällaisen vaikutuksen:

”Tuun tänne joka päivä. Heti jos en jonakin päivänä tule, niin nämä kyselee perään ja sitten kun tulen, niin kysyvät missä oon ollu. Tulee merkityksellinen olo, kun kaivataan. Asun tuossa lyhyen kävelymatkan päässä. Mä oisin tosi yksinäinen ilman tätä. Mä vaan istuisin yksinään kotona. Ei mulla käy ikinä vieraita. Tämä on todella tärkeä paikka minulle, ihan mahtava juttu. Meillä on hyvän olon kerho. Ommellaan ja tehdään käsitöitä ja autetaan ja vinkataan toisia. Ollaan tehty käsitöitä Toimintojen talon hyväksi ja myyty niitä tuotteita. Osa rahoista käytetään myös retkiin. Me tehtiin hyvän olon kerhon kanssa retki kesäteatteriin. – – Olen tullut paljon aktiivisemmaksi myös kotona. Ja mieliala on paljon parempi. Nykyään oon sosiaalisempi ja juttelen jopa ventovieraille kaupassa, mitä ei oo ennen tapahtunu.” – Korttelikeittiön 67-vuotias kävijä, nainen.

Yksinäisyyden väheneminen ja lisääntynyt kokemus yhteisöön kuulumisesta voivat vaikuttaa monella tavalla terveyteen. Päivittäinen liikunta sekä sosiaalinen vuorovaikutus vaikuttavat fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen terveyteen. Aktiivinen toiminta lisää uusia aivoyhteyksiä ja ennaltaehkäisee muistisairauksien syntymistä, mikä on suurin syy laitoshoidon aloittamiselle. Kävijän mainitsema aktiivisuuden lisääntyminen vaikuttaa liikuntaelimestön hyvinvointiin ja hermoratojen toimintaan. Siten se ennaltaehkäisee esimerkiksi terveydenhuollolle kalliita lonkkamurtumia ja lonkkaleikkauksia. Kuuluminen yhteisöön lisää todennäköisesti kävijöiden sosiaalista pääomaa. Sosiaalisella pääomalla on tutkittu olevan yhteys terveellisempiin elintapoihin (Hyypä, 2002). Kävijän osallistuminen retkelle ja sen rahoittamiseen osallistuminen ovat nekin osallisuutta lisääviä kokemuksia.

Yllä siteerattu haastateltu oli kokenut yksinäisyyttä monta vuotta. Yksinäisyys altistaa monille fyysisille ja psyykkisille sairauksille (Saari (toim.), 2016). Haastateltavan tapauksessa yksinäisyys vähensi hänen sosiaalista sekä liikunnallista aktiivisuuttaan, koska hän kertoi ilman keittiötä istuvansa vain kotona. Hänen kohdallaan Yhteisellä keittiöllä on ollut selvästi positiivisia hyvinvointivaikutuksia.

Haastatellun kertomuksen mukaan myös hänen mielialansa on kohentunut. Yhteisessä keittiössä käymisellä on ollut positiivisia vaikutuksia hänen mielenterveyteensä. Monet ehkäisevän mielenterveystyön toimet maksavat itsensä takaisin alle vuodessa, ja suurin osa alle viidessä vuodessa. Ikäihmisten mielenterveyden edistämiseen sijoitetut resurssit palautuvat moninkertaisena ja tuotto on jopa viisi kertaa sijoitettu pääoma (McDaid, 2011).

Myös toteutetun kyselytutkimuksen perusteella Yhteisillä keittiöillä näyttää olevan vaikutusta kävijöidensä kokemukseen yhteisöihin kuulumisesta. Ja tämä muutos on tapahtunut erityisesti korttelikeittiöiden kävijöiden keskuudessa. Vaikka kyselyssä havaittu yhteisöllisyyden kokemuksen kasvu oli melko vähäistä, se kuitenkin osoittaa, että yllä siteeratun kävijän lisäksi muutkin ovat kokeneet vastaavaa.

Työkyvyn paraneminen

Terveyshyötyjen ohella Yhteinen keittiö on edistänyt toiminnassa mukana olevien työkykyä. Korttelikeittiöt tarjoavat kuntouttavan työtoiminnan paikkoja myös heille, joiden työkyky on huomattavasti alentunut. Kustannushyödyt työkyvyn palautumisesta ovat suoraviivaisempia kuin terveyden kohenemisesta syntyvät hyödyt. Haastatteluissa tuli esiin kertomuksia siitä, millaisia haasteita työkyvyn edistämiseen liittyy.

Hanketyöntekijä kuvaili työtoimintaan tulevien haasteita näin:

”Meille saattaa tulla töihin sellaisia, joilla on sosiaalisten tilanteiden pelkoa, paniikkihäiriötä, ahdistuneisuutta, masennusta ja ne on saattanut syrjäytyä yhteiskunnasta jo aikalailla kun he tulee meille ja monessa paikassa jo kiertäneet”.

Erityisesti korttelikeittiöiden ympäristö tukee kuntoutumista. Työvalmennus korttelikeittiöllä on yksilöllistä ja ihmisen kokonaisvaltaisen tilanteen huomioonottavaa. Sosiaalinen vuorovaikutus lounaskahvilan asiakkaiden kanssa on päivittäistä. Korttelikeittiö on kaikille avoin, joten myös vaikeassa elämäntilanteessa oleva voi kuulua joukkoon ilman stigmatisointia. Kuntouttava työtoiminta vaikuttaa arjen hallintaan, lisää työntekijän itseluottamusta ja parantaa mielialaa. Seuraavassa esimerkissä hanketyöntekijä kuvaa, mitä työvalmennus voi nuoren elämässä merkitä:

”Tässä on yhteisö hoitaa -periaate eli on muut kuin nää auttavat tahot, viranomaiset, jotka hoitaa ja eheyttää sitä ihmistä. Kun he on tuossa vuorovaikutuksessa kaikkien kahvilan päivittäiskävijöiden kanssa niin se sosiaalisuus tulee sieltä hyvin luonnollisesti ja osallisuuden kokemukset heille ja sitä kautta he voimaantuu ja huomaa, että vitsi täällä on hyvä olla. Meillä on paljon hyviä tarinoita tästä. Yks konkreettinen esimerkki on sellainen nuori mies, joka tuli etsivän nuorisotyön kautta töihin ja hän työskenteli meillä kerran viikossa. Hän oli hetken aikaa ollut meillä töissä, kun mä kysyin, että mikä tän paikan anti on ollut sulle? Niin hän sit sano, että hän on huomannut että eihän oookkaa huonompi tekee töitä ollenkaan et hän on ihan hyvä tekee töitä. Nyt hän sitten lähti opiskelee tämmöseen yliopistovalmennukseen ja nyt sitten hakee yliopistoon opiskelemaan.”

Yksittäisenkin nuoren työ- tai opiskelukyvyn palautuminen voi tuottaa suuria taloudellisia hyötyjä. Pelkän peruskoulun varaan jäävät aiheuttavat elinaikanaan riskitekijöistä riippuen keskimäärin 230 000-370 000 euron menetyksen julkishallinnolle verrattuna korkeamman koulutuksen saaviin. Todellisuudessa nämä menetykset ovat vielä suuremmat, sillä tässä ei ole huomioitu esimerkiksi kulutusveroja eikä rahan kierron vaikutuksia. (Hilli ym. 2017, 663-675.) Työttömyydestä aiheutuva julkinen kustannus koostuu työttömälle maksetusta sosiaaliturvasta ja menetetyistä verotuloista. Julkisen talouden menetys on vajaat 20 000 vuodessa yhdestä työttömästä. Jos työttömyys kestää koko eliniän kustannukset ovat kansantaloudelle noin 700 000 ja julkiselle taloudelle 400 000 yhtä henkilöä kohti (Kajanoja, 2010, 62-68). Mittavien kulujen lisäksi pitkäaikainen työttömyys voi aiheuttaa yksilölle kärsimystä sekä terveydellisiä ongelmia.

Lisäksi on huomattava, että kunnan kannalta työhönvalmennukseen käytettävät rahat tuovat välittömästi säästöä pitkäaikaistyöttömien kuntaosuuksien alenemisen johdosta. Eräs haastateltu hanketyöntekijä kuvasti tätä seuraavasti:

”Me saadaan kuntouttavaan työtoimintaan ihmisiä, jotka on hyvin kalliita kustannuksia mitä maksetaan jos heillä ei ole mitään toimenpidettä – – Aivan loistava idea tuoda tällaseen yhteisöön tämä työhönvalmennus, kun miettii Yhteistä keittiötä että se ois kaikille avoin, niin tässä se todella toteutuu”

Korttelikeittiöissä tapahtuva työhönvalmennus on haastatellun mielestä tehokasta juuri siksi, koska se ei eristä valmennettavia omiin siiloihinsa. Tällöin valmennettavat pääsevät osaksi koko yhteisöä palvelevaa toimintaa. Lisäksi tehty kysely osoitti, että siirtyminen työttömyydestä työhön tai työllistämistoimenpiteisiin voi hyvinkin lisätä osallisuuden kokemusta.

Terveellisemmät elintavat

Ruoka-apukeittiö pyrkii lievittämään inhimillistä hätää tarjotessaan ruoka-apua joko päivittäin tai kerran viikossa. Osa kävijöistä hyödyntää joka päivä mahdollisuuden tulla Yhteiseen keittiöön, jossa samalla voi syödä ja saada myös ruokaa mukaan. Ruoka-avulla on tietenkin monenlaisia positiivisia vaikutuksia sitä saavien hyvinvointiin. Haastatteluissa tuli vahvasti esiin vaikutuksia esimerkiksi päivärytmin säännöllistymiseen, sosiaalisen vuorovaikutuksen lisääntymiseen sekä liikunnan lisääntymiseen. Pidemmällä aikavälillä nämä vaikutukset voivat näkyä parempana mielialana sekä yleisen voinnin parantumisena.

Vaikutusten kannalta merkittävä tekijä on se, että ruoka-apumallin tyyppisissä Yhteisissä keittiöissä on paljon kävijöitä, joilla on ollut ongelmia alkoholinkäytön kanssa. Parhaimmillaan Yhteisessä keittiössä käyminen voi vähentää kävijän alkoholin kulutusta, koska sinne ei saa tulla päihtyneenä. Se on yksi syy olla juomatta – kuten eräs kävijä haastattelussaan kertoi. Tällainen vaikutus vähentää liiallisen alkoholin käytön terveyshaittoja.

Myös päivärytmin säännöllistymisestä oli haastatteluissa kertomuksia. Eräs eläkkeellä oleva kävijä kuvasi, ettei hän meinaa saada aamuisin päiväänsä käyntiin. Hänen puolisonsa kertoi, että ”aiemmin Kaija vaan istu kotona, neulo ja katteli seinä. Nyt on ihan eri meininki. Niin paljon aktiivisempi kaikessa.” Tätäkin voi pitää Yhteisen keittiön hyvinvointivaikutuksena.

Esimerkeissä kuvatut vaikutukset lisäävät hyvinvointia ja voivat vähentää alkoholin käytöstä aiheutuvia haittoja. Alkoholin käytön haittavaikutukset ovat suuret käyttäjälle ja hänen läheisilleen, mutta myös yhteiskunnalle. Alkoholin käytön välittömät kustannukset syntyvät siihen liittyvien sairauksien hoidosta terveydenhuollossa. Päihdehuollon palveluiden keskimääräiset yksikkökustannukset vuonna 2012 olivat seuraavat: polikliininen käynti 107 € /käynti, laitoshoido 198 € /vuorokausi, korvaushoido 37 € /käynti ja asumispalvelut 45 €/vuorokausi. Päihdehuollon menot kunnan palveluissa olivat noin 190 miljoonaa euroa vuonna 2012. (Päihdetilastollinen vuosikirja, 2014, 39.)

Kyselytutkimuksessakin havaittiin että, ruoka-apumallin keittiöiden kävijöiden keskuudessa päihdepalveluja käyttävien osuus oli vertailujaksolla vähentynyt. Tyytyväisyys päihdepalveluihin oli myös kaikkein selvimmin yhteydessä korkeampaan osallisuuden kokemisen tasoon. Nämä havainnot kertovat osaltaan siitä, että päihteiden ongelmakäytön vähenemisellä on suuri vaikutus hyvinvointiin.

Hyvän tekeminen

Eriyisesti ruoka-apumallin toiminnassa on paljon mahdollisuuksia vapaaehtoisille auttaa muita. Itselle mielekkään tekemisen löytyminen oli monelle eläkkeellä olevalle haastateltavalle tärkeää. Osallistuminen tarjoaa yhteisön ja hyödylliseen toimintaan osallistuminen on ylpeyden aihe, varsinkin jos se huomioidaan vaikkapa paikallislehdessä. Eriyisesti hädänalaisia auttavissa ruoka-apukeittiöissä toiminta antaa vapaaehtoisille mahdollisuuden hyvän tekemiseen ja voi lisätä tunnetta osallisuudesta. Eräs haastateltu vapaaehtoinen korosti, miten tärkeää ruoka-apu on monelle. Vapaaehtoisten havaintojen mukaan ruoka-apua tarvitsevien määrä on lisääntynyt ja nuorempiakin on alkanut käymään ruokajakelussa. ”Tässä ei tiedä, miten tärkeäksi me vielä tullaan –”, sanoi eräs haastatelluista.

Hyvän tekemistä on tutkimuksissa pidetty jopa psykologisena perustarpeena (Martela & Ryan, 2016). Kyselytutkimuksessa havaittiin, että mahdollisuus auttaa muita voi olla yhteydessä osallisuuden kokemuksiin kuten merkityksellisyyteen sekä positiivisiin toimijauskomuksiin.

6.2 Kustannukset

Seinäjoen, Porvoon sekä Janakkalan Yhteisten keittiöiden kustannukset ja tavoitteet eroavat toisistaan huomattavasti. Seinäjoen ja Porvoon korttelikeittiötoimintamalli lisää alueen asukkaiden yhteisöllisyyttä. Lisäksi Seinäjoen malli mahdollistaa työhönvalmennuksen kautta työllistämispaiikkoja pitkään työttömänä olleille. Ruoka-apukeittiössä kuten Janakkalassa on ruokailun lisäksi säännöllisesti ruokajako.

Kustannukset Seinäjoella

Esimerkeistämme kaikkein suurimmat kustannukset syntyvät Seinäjoen Yhteisen keittiön, eli Toimintojen talon pyörittämisestä. Rahoittamisesta vastaavat Seinäjoen kaupunki yhdessä Toimintojen talon yhdistyksen kanssa.

Seinäjoen Yhteisen keittiön kustannukset vuositasona:

Seinäjoen kaupunki	
henkilöstökulut	244 100
tukityöllistäminen	112 000
tila	48 780
yhteensä	404 880 euroa
Toimintojen talon yhdistys ry	
materiaalit	80 560
sijaisten palkat, liiketoiminta- ja markkinointikulut	93 161
tila	48 780
kuljetus	1284
yhteensä	223 785 euroa
Kaikki yhteensä	628 665 euroa

Seinäjoen Yhteisessä keittiössä pitkäaikaistyöttömien työllistäminen ja työhönvalmennus ovat keskeisiä. Kaupunki käyttää Yhteisen keittiön rahoitusinstrumenttina pitkäaikaistyöttömien työmarkkinatuen kuntaosuuksia. Kela maksaa työttömän työttömyystuen kokonaan 300 työttömyyspäivään saakka. Tämän jälkeen kunnat joutuvat maksamaan puolet jokaisen pitkäaikaistyöttömän työmarkkinatuesta, jos ne eivät aktivoi työtöntä 300 päivän kuluessa. Tuhannen päivän jälkeen kunnan osuus tuesta nousee 70 prosenttiin. Työllistämällä pitkäaikaistyöttömiä Yhteisessä keittiössä kunta siis säästää työmarkkinatukien kuntaosuuksissa. Vuonna 2018 Seinäjoen Yhteisessä keittiössä toimivan kaupungin työhönvalmennuksen tavoitteena on ollut työllistää yli 100 henkilöä Toimintojen talolla ruuanlaitossa ja muissa tehtävissä. Lisäksi Seinäjoen Yhteisen keittiön lounaskahvilasta ja tilavuokrista saadaan tuloja.

Seinäjoen kaupungin kulut Yhteisessä keittiössä koostuvat pääasiassa henkilöstökuluista. Henkilöstöön kuuluvat toiminnanjohtaja, palveluvastaava, hanketyöntekijät, työhönvalmentajat ja keittiöhenkilöstö.

Kustannukset Porvoossa

Huomattavasti Seinäjoen korttelikeittiötä edullisempi vaihtoehto on Porvoon Yhteinen keittiö. Porvoossa Yhteistä keittiötä pyörittävä Työttömien ay-jäsenten tukiyhdistys Tatsi ry sai hankerahoituksen keittiön perustamiseen. Hankkeen alussa Porvoon Yhteisellä keittiöllä ei ollut omaa tilaa, mutta tällä hetkellä hanke saa toimia veloitusetta kaupungin omistamassa kiinteistössä. Hankkeella on oma kokoaikainen koordinaattori, jonka palkkauskustannuksiin yhdistys saa palkkatukea.

Porvoon Yhteisen keittiön kustannukset vuositasona:

Tatsi ry	
koordinaattorin palkkauskulut	31 530
materiaalit	3000
matkat- ja majoitukset	3000
ulko puoliset palvelut	3000
kuljetus	600
mainonta	400
Yhteensä	41 530 euroa

Porvoon Yhteinen keittiö toimii vain parina päivänä viikossa. Porvoon Yhteinen keittiö ei myöskään pyri työllistämään pitkäaikaistyöttömiä. Vain koordinaattori on palkattu palkkatuella. Palkkatuen osuus on taulukossa vähennetty kustannuksista.

Porvoon seurakunta osallistuu materiaalikustannuksiin 3000 eurolla. Materiaalikustannukset koostuvat ruoka-aineista sekä muista tarvikkeista, kuten mehiläispesistä, joita Porvoon Yhteinen keittiö hoitaa. Ruoka-ainekustannukset ovat pienet, koska Porvoon Yhteinen keittiö saa paljon ylijäämää viereisestä kaupasta.

Kustannukset Janakkalassa

Janakkalassa toimii ruoka-apukeittiö, joka sijaitsee seurakunnan vuokraamassa toimintakeskus Ojatuvalalla. Pääasiassa kustannuksista vastaa seurakunta. Janakkalan kunta tarjoaa työttömille kuntalaisilleen työllistymismahdollisuuksia Ojatuvalalla. Kunta osallistuu tilan toiminnan kuluihin 2500 eurolla vuodessa.

Janakkalan Yhteisen keittiön kustannukset vuositasona:

Seurakunta	
henkilöstökulut	15 186
tila	4168
materiaalit	3509
kuljetus	1877
yhteensä	24 740 euroa

Janakkalassa toiminta pyörii aktiivisten vapaaehtoisten voimin. Siksi kustannukset ovat huomattavasti matalammat kuin kahdessa muussa esimerkissä. Lisäksi kaikki tarjottava ruoka on ylijäämää, joten ruoka-ainekustannukset ovat pienet. Kolme kertaa viikossa tarjottava maksuton ateria on koulujen ylijäämäruokaa, jonka vapaaehtoiset hakevat. Tilan keittiö on niin pieni, ettei siellä ole mahdollisuutta ruuan laittamiseen isommalle joukolle.

Vaikka Seinäjoen toimintamalli on kallein, Seinäjoen kaupunki on todennut sen yhdessä työhönvalmennuksen kanssa kustannustehokkaaksi toimintamuodoksi ja se on vakiintunut osaksi kaupungin toimintaa. Porvoon kustannuksia tarkasteltaessa on huomioitava, että korttelikeittiön kustannukset on laskettu ajalta, jolloin sitä oltiin perustamassa. Iso rooli toiminnan aloittamisessa oli koordinaattorilla, jonka palkkauskustannukset ovat myös suurin kuluerä. Porvoon kustannukset voi osittain nähdä uuden toimintamallin perustamiskustannuksina. Janakkalan kustannukset taas ovat jo vakiintuneen toiminnan melko pysyvät kustannukset. Toiminnan vakiintuminen näkyy henkilöstökulujen pienempänä osuutena, kun vapaaehtoiset ovat löytäneet tiensä toimintaan ja osallistuvat aktiivisesti toiminnan ylläpitämiseen.

7 Juurruttaminen sekä yhteistyö kunnan kanssa

Tässä luvussa pohditaan hyvien käytäntöjen juurruttamisen onnistumisia ja vaikeuksia. Yhteinen keittiö -hankkeen toisena tavoitteena oli levittää hyviä käytäntöjä ja perustaa Yhteinen keittiö vähintään kahteen kuntaan jokaisessa tulevassa maakunnassa. Yhteisen keittiön kriteereinä olivat:

- fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti esteetön Yhteinen kohtaamispaikka
- yhdessä tekeminen eri toimijoiden kanssa, erityisesti yhteistyö sosiaalitoimen ja terveydenhuollon kanssa
- osallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen

7.1 Juurruttamiseen vaikuttavat tekijät

Yhteisen keittiön konsepti juurruttamisen tueksi on yksinkertainen:

Yhteinen keittiö tarjoaa matalalla kynnyksellä kaikille mahdollisuutta yhdessä toimimiseen ja mielekkäseen tekemiseen.

Hankkeen aikana kuitenkin selvisi, ettei mallia ole helppo toteuttaa kaikille avoimena. Suomessa on paljon kohtaamispaikkoja, mutta monella toimijalla kohteena on jokin erityisryhmä kuten työttömät, eläkeläiset, päihdeongelmaiset tai syrjäytyneet. Erikseen määritelty kohderyhmä ei ole Yhteisen keittiön idean mukainen, koska hankkeen tarkoituksena on luoda sellaisia kohtaamispaikkoja, joissa leimaantumisen pelkoa ei ole ja jossa erilaiset yhteiskuntaryhmät kohtaavat. Juurruttamisen kannalta onkin ollut vaikeaa löytää tiloja, jotka eivät olisi suunnattu tai jo leimautuneet tietyille kohderyhmälle.

Rahoitusta jaetaan yhdistyksille usein kohderyhmän mukaan. Siksi Yhteisen keittiön idean mukainen yhteistyö voi osoittautua vaikeaksi. Kohderyhmiin keskittynyt toiminta voi aiheuttaa senkin, että erilaisten organisaatioiden välille syntyy kilpailuasetelma ja tarve omien rajojen suojelemiseen. Yhteinen keittiö -hankkeella ei ollut mahdollisuutta puuttua tähän, koska resursseja uusien tilojen pystyttämiseen ja aivan uuden toiminnan aloittamiseen ei ollut. Nykyinen rahoitusjärjestelmäkään ei välttämättä tue eri yhteiskuntaryhmien välistä vuoropuhelua, koska se ohjaa suunnittelemaan toimintaa pääasiassa tietyille kohderyhmälle. Sitä olisikin uudistettava tältä osin.

Toiminnan jatkumisen kannalta on hyvä, että Yhteiset keittiöt perustettiin olemassa olevilla resursseilla. Lähes kaikissa Yhteisissä keittiöissä toiminta jatkuu hankekauden jälkeenkin. Toisaalta resurssien puutteen vuoksi joillakin paikkakunnilla oli hankalaa käynnistää toimintaa, koska kenelläkään ei ollut vastuuta koordinaatiosta. Jo ennestään ylityöllistettyjen on lähes mahdotonta käynnistää uutta toimintaa. Myös yhteistyökumppaneiden etsintä ja verkoston luominen olisi vaatinut resursseja paikalliseen tai maakunnalliseen koordinaatioon.

Riskinä on myös se, että toiminta käynnistyy tilassa, jonka maine on edeltävän toiminnan vuoksi huono. Tilan historia vaikuttaa erittäin paljon sen sosiaaliseen saavutettavuuteen eli siihen, kenelle paikka todellisuudessa on matalan kynnyksen paikka. Tämä pätee erityisesti entisiin päihdepisteisiin.

Yhteinen keittiö -hanke olisi tarvinnut mukaan uusia ja erilaisia toimijoita. Lisäksi hanke olisi tarvinnut uusia ideoita ja uusia, Yhteisen keittiön tarpeisiin muokattuja tiloja. Hyvä keino tähän olisi ollut järjestää kilpailu kuntalaisille, jonka myötä Yhteinen keittiö olisi saanut uusia ehdotuksia. Porvoon ja Seinäjoen Yhteiset keittiöt ovat innovatiivisia esimerkkejä.

Porvoon esimerkki:

Porvoon kaupungilla oli osallistuvan budjetoinnin kokeilu, jossa asukkaat saivat vaikuttaa oman asuinalueen kehitystyöhön. Asukkaiden toive oli yhteisöllinen ruokailu, jonka pohjalta järjestettiin kesälounaskokeilu. Kävijöitä lounaalla oli 60-120 päivässä. Keväkummun lähiön Kanteletalon palveluohjaaja otti yhteyttä Porvoon ensimmäisen Yhteisen keittiön vetäjään, ja siitä alkoi toisen Yhteisen keittiön, Korttelikeittiön perustaminen Keväkumpuun. Ehdotus toisen Yhteisen keittiön perustamisesta vietiin aluekehitystyöryhmään, joka hyväksyi ehdotuksen.

Palveluohjaajan tehtäväkuvaan kuuluu asukasilojen pitäminen, tilavarausten sujutus, perhekahvila ja nyt myös asukkaiden toiveiden mukaisesti korttelikeittiön koordinointi. Keväkummun keittiöön osallistuu lisäksi palkkatuettu työntekijä sekä vapaaehtoiset. Vastuu keittiöstä on heillä. Vapaaehtoiset suunnittelevat ruokalistat, ja palveluohjaaja tekee ostokset. Keväkummun vapaaehtoiset ja keittiön muut toimijat saivat koulutusta Yhteinen keittiö -hankkeen kumppanilta, eli Maa- ja kotitalousnaisilta. Moni suoritti myös hygieniosaamistestin.

Seinäjoen esimerkki:

Seinäjoella Yhteinen keittiö -hankkeen koordinaatiosta vastasi maakunnallinen toimija, Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiiri, joka pyrki juurruttamaan Yhteisen keittiön konseptia ympäri maakuntaa. Hankkeen kehittämissuunnittelija on kuulunut maakuntaudistuksen osallisuustyöryhmään ja juurruttanut Yhteisen keittiön ideaa tuleviin maakunnan rakenteisiin. Maakuntaan on tulossa indikaattori, jolla osallisuutta seurataan väliajoin. Lisäksi maakunnan hyvinvointikertomukseen sisällytetään osallisuus.

Yhteisen keittiön uusi yhdessä tekemisen toimintakulttuuri pyrkii esimerkiksi ylittämään sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden sektorirajoja. Yhteinen keittiö -hanke on ollut väline uusien yhteisten toimintatapojen laatimiseen ja osallisuuden edistämiseen. Yhteistyön tekemiselle on ilmennyt joissakin paikoissa jopa kovaa vastarintaa. Hanketyöntekijöitä ja koordinaattoreita on tarvittu murtamaan ennakkokäsityksiä ja aloittamaan yhteistyötä eri toimijoiden välillä.

Ulkoinen viestintä

Yhteinen keittiö -hanke olisi vaatinut paikkakunnilla myös viestinnällistä osaamista. Ajatusta siitä, että toiminnalla ei ole kohderyhmää, oli toimijoille vaikea sisäistää erityisesti seurakunnissa. Esimerkiksi Porvoossa seurakunnat jakoivat Gammelbackan sekä Keväkummun Yhteisistä keittiöistä lehtistä, joka oli otsikoitu ”työttömille 2 euroa”. Otsikko sisältää viestin kohderyhmästä, vaikka molemmat korttelikeittiöt pyrkivät tavoittamaan erilaisissa elämäntilanteissa olevia kuntalaisia.

Toisaalla Yhteistä keittiötä kuvailtiin nettisivuilla myös näin:

”Ikäihmisten lisäksi tervetulleita ovat esimerkiksi maahanmuuttajat, nuoret ja yksinhuoltajat. Tavoitteenamme on luoda pysyvää toimintaa, eikä mitään uutta ideaa ole rajattu ulkopuolelle.”

Eräällä paikkakunnalla toimintaa kuvailtiin nettisivuilla näin:

”Ruokailuun kutsutaan erityisesti heitä, joiden taloudellista tilannetta tai esimerkiksi yksinäisyyttä Yhteinen ateria helpottaa.”

Yllä olevat kutsut rajaavat niitä, joilla on lupa tulla paikalle. Niiden mukaan Yhteiseen keittiön tulijan pitää tuntee taloudellisen tilanteensa huonoksi tai itsensä yksinäiseksi kokeakseen itsensä tervetulleeksi. Toimintaan osallistumisen kynnyksestä lisää epäily siitä, kuulunko varmasti kohderyhmään.

Osallisuuskäsitteen ymmärtäminen

Yhteisen keittiön juurruttamisen haasteena on selvästi ollut se, että osallisuuden edistäminen on ymmärretty kapeasti. Osallisuus saatettiin nähdä esimerkiksi vain osallistumisen kautta tai osallistujia toiminnan kohteena. Osallisuutta edistettäessä on otettava paremmin huomioon myös osallistujien tarpeet ja toiveet toiminnasta.

Minietnografioissa havaittiin, ettei kaikilla Yhteisten keittiöiden toimijoilla ollut jaettua käsitystä osallisuuden edistämisestä. Juurruttamisen tukemiseksi olisi tarvittu esimerkiksi yhteisiä työpajoja tai muita mahdollisuuksia vaihtaa ajatuksia osallisuuden käsitteestä ja siitä, mitä se merkitsee arkikielellä ja käytännön työssä. Hyödyllistä olisi ollut muodostaa yhteistä käsitystä osallisuudesta myös yhteistyökumppaneiden kanssa. Useat Yhteisen keittiön vapaaehtoiset pääsivät Marttaliiton järjestämälle kurssille, jossa aiheena oli ruuanvalmistus sekä ruuanlaiton ohjaaminen. Vapaaehtoisilla saattoi olla osallisuuden edistämisestä erilainen näkemys kuin esimerkiksi hankkeen koordinaattoreilla. Vapaaehtoiset olisivat toivoneet isompaa roolia toiminnan vetämisessä, mutta eivät välttämättä olleet valmiita kuulemaan osallistujien tarpeita.

Osallisuus koskee erityisesti suhdetta osallistujiin, mikä toki on vaikeasti hahmotettava asia. Osallistajat voivat saada osallisuuden kokemuksen, vaikka he eivät tekisi Yhteisessä keittiössä käytännössä mitään. Esimerkiksi Seinäjoella Yhteistä keittiötä onkin mainostettu iskulauseella: ”*Asiaton oleskelu sallittu*”. Toisaalta vapaaehtoiset voivat omalla puhetavallaan määrittää Yhteisen keittiön kävijöitä toiminnan kohteiksi. Minietnografioissa havaittiin tällaista puhetapaa. ”Tulin vetämään teille pienen tuokion”, sanoi opiskelija, joka oli tullut Yhteiseen keittiöön järjestämään toimintaa ikäihmisille.

Yhteinen keittiö -hanke on osoittanut, että osallisuuskäsite on terveydenhuollon ammattilaisille uusi. Esimerkiksi eräs haastateltu kaupungin työntekijä kertoi, että osallisuuteen usein liittyvä osallistaminen tuntuu varsinkin terveydenhuollon ammattilaisille merkitsevän sitä, että asiakkaan täytyy konkreettisesti tehdä jotakin, vaikka pelkän paikalle tulemisen pitäisi riittää.

Osallisuuskäsitteen juurruttaminen terveydenhuoltosektorille on edellyttänyt aktiivisuutta. Eräs hanketyöntekijä kertoi tehneensä ison työn saadakseen ymmärrystä osallisuuden terveysvaikutuksista terveydenhuoltopainotteisessa organisaatiossaan. Haastateltu hanketyöntekijä kuvasi ongelmia Yhteisen keittiön idean vastaanotosta terveydenhuoltosektorilla:

”Mä joutuin perustelemaan sitä tosi hyvin ja näyttämään lukuja ja tilastot, miten tää (osallisuus ja yhteisöllisyys) vaikuttaa terveyteen. Osallisuus on ulkokehällä, kun puhutaan terveyden edistämisestä. – Mä oon joutunu menee todella pitkän synkän metsän läpi tän asian kanssa –”

Hanketyöntekijän mukaan osasy ongelmaan voi olla se, että osallisuus ja sen edistäminen ovat kokonaisvaltaisia ja ylisektoriaalisia asioita, kun taas terveydenhuolto on sektoripainotteista. Terveydenhuollon ammattilaisten voi selvästi olla vaikeaa hahmottaa osallisuutta laajempaa hyvinvointia koskevana käsitteenä. Yksi osa hanketyötä onkin ollut haastaa työntekijöitä uuteen ajattelutapaan. Yhteisessä keittiössä mukana olleet ovat haastaneet omia ajattelutapojaan ja tehneet työtä sen eteen, että uuden idean tuomat roolit ovat alkaneet vähitellen löytyä. Erään kaupungin palveluesimies kuvasi kulttuurin muutosta näin:

”Kellään ei oo vastuuta tai että kukaan ei voi yksin tai kaksin suunnitella mitä me tehdään seuraavalla kerralla vaan kaikki tehdään yhdessä. Se oli se hankala juttu siinä. Ja kaupungin työntekijöille on voinu olla hankala, että tullaan mejän tiloihin, että etitään omia rooleja siinä”

Tilojen maine

Tilojen maineella on iso merkitys sosiaaliselle saavutettavuudelle ja koko toiminnan onnistumiselle. Esimerkiksi entisen päihdepisteen tilassa toimivassa Yhteisessä keittiössä vapaaehtoiset korostivat heti kohdassa olevansa toiminnassa mukana vapaaehtoisina. Tällä tavalla he tekivät eroa paikan muihin kävijöihin. Samassa paikassa tehtiin eroa myös vapaaehtoisten ja kuntouttavassa työtoiminnassa olevien välille. Heitä

kutsuttiin yleisesti kuntouttaviksi. Kuntouttavassa työtoiminnassa olevien rooli olikin vähäisempi kuin vapaaehtoisten.

Tällaisessa tilassa käyminen voi leimata myös kävijöitä. Tämän ilmensi myös tutkijan vierailu paikan päällä. Havainnoinnin aikana eräs kävijä sanoi hänelle:

”Kun näin sinun tulevan tänne, ajattelin, että voi tyttö raukkaa kun ei ole saanut ruokaa ja on ihan nälissään.”

Toisin sanoen tutkijakin sai kokea, että kaikkien tilassa käyvien oletetaan olevan ruoka-avun tarpeessa. Tällöin tilaa ei nähdä oleskelutilana, jossa muiden kuin apua saavien tai sitä antavien olisi suotavaa viettää aikaansa.

Tilan historia päihdepisteenä tuottaa todennäköisesti myös ennakkoluuloja. Eräs kävijä kuvasi omia ennakkoluulojaan ennen ensimmäistä käyntiään sanomalla, että ”suurin piirtein luulin, että täällä kontataan, mutta tosi siistiä meininkiä täällä on ollu”. Samoin Yhteisen keittiön naapuri kertoi, kysyttäessä tunteeko hän toimintaa: ”Ei oo mitään häiriötä kyllä ollu, ihan hyvää toimintaa siellä varmaan on”. Jos tilalla on sellainen maine, että se on tarkoitettu esimerkiksi päihdekuntoutujille ja siellä voi olla myös järjestyshäiriöitä, muodostaa tämä muille ison kynnyksen mennä tilaan. Tällöin siitä ei voi muodostua alueen yhteistä olohuonetta.

Tilan huono maine voi estää myös avun perillemenoä niillekin, jotka sitä tarvitsisivat. Haastateltu palveluohjaaja kertoi, että ehdotettaessa Yhteisessä keittiössä vierailua asiakas saattaa sanoa, ettei todellakaan mene sinne.

7.2 Yhteisen keittiön ja kunnan yhteistyö

Arviointia varten haastateltiin kuntien kehittämispäälliköitä, vastuualuepäälliköitä sekä palveluohjaajia. Useissa kunnissa Yhteinen keittiö nähtiin osana kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Se voi vähentää asiakkaiden palveluntarvetta, kun heidän elämänhallintansa paranee. Yhteinen keittiö voi auttaa esimerkiksi talouden hallinnassa. Samalla se voi madaltaa kynnystä hakea apua, kun sosiaalityöntekijään saa yhteyden paikan päällä. Lisäksi kunta voi mieltää sen sosiaalitoimea täydentäväksi palveluksi, jossa jaetaan ruoka-apua sitä tarvitseville. Sosiaalitoimi voi ohjata asiakkaitaan käymään Yhteisessä keittiössä. Se myös mahdollistaa monilla paikkakunnilla pitkäaikaistyöttömien työllistämistä.

Näiden lisäksi Yhteinen keittiö nähdään joillakin paikkakunnilla koko alueen yhteisöllisyyden rakentajana, alueen sydämenä. Yhteinen keittiö tuottaa tällöin yhteisöllisyyttä. Kävijöille se antaa mahdollisuuden keskusteluihin ja yhdessä tekemiseen. He pääsevät myös vaikuttamaan siihen, mitä tehdään. Kunnan näkökulmasta Yhteinen keittiö voi siis parhaimmillaan sekä täydentää kuntien terveys- ja hyvinvointipalveluita, edistää aluekehitystä lähiöissä, että tarjota kuntalaisille vaikutusmahdollisuuksia.

Yhteinen keittiö tarvitsee koordinaattorin

Parhaiten yhteistyö kaupungin tai kunnan kanssa on onnistunut niissä Yhteisissä keittiöissä, joissa on toiminut oma paikallinen koordinaattori. Palkattu koordinaattori on tehnyt ideoita tunnetuksi, osallistunut kaupungin sosiaalitoimen palavereihin sekä auttanut toiminnan alkuun saattamisessa. Koordinaattori on innostanut kaupunkia mukaan toimintaan. Eräs Yhteisen keittiön koordinaattori kertoi siitä, miten yhteys kuntaan syntyi:

”Olen asunut kaupungissa pitkään ja tunnen sitä kautta ihmisiä ja pääsin esittelemään suunnitelmaa virallisesti ja ehkä vaikuttamaan siihen myös ”epävirallisesti”. Yhteistyökumppanit olivat mukana heti alusta asti suunnittelemassa hanketta ja siitä syntyi myös innostusta ja sitoutumista. Tilan yhteiselle keittiölle puhuin ”epävirallisesti”. Tässäkin tietysti auttoi se, että toiminta oli jo hyvin tunnettua. Paikallislehdet olivat tehneet siitä muutaman jutun. Sosiaalitoimi piti mallia ja meidän toimintaa hyvänä ja halusi levittää sitä toiseenkin kaupunginosaan.”

Yhteys kuntaan on rakennettava. Se vaatii luottamusta herättävän toiminnan sekä sen esittelijän. Yllä kuvatussa tapauksessa toimivaa yhteyttä kuntaan ei olisi syntynyt ilman koordinaattoria ja hänen epämuodollisia suhteita kunnan päättäjiin. Myös yhteistyökumppaneiden, kuten kaupungin sosiaalitoimen, seurakunnan ja järjestöjen mukaan ottaminen jo toiminnan suunnitteluvaiheeseen on tärkeää.

Yhteisen keittiön tunnettavuutta voi rakentaa pop-up-keittiöiden avulla. Porvoossa hankkeeseen palkattu koordinaattori ”kuljetti” keittiötä eri paikkoihin ympäri kaupunkia. Pysyvän keittiön puutteesta johtuen se oli pakon sanelemaa, mutta osoittautui hyväksi tavaksi tehdä Yhteisen keittiön toimintaa tunnetuksi eri lähiöissä. Yhteinen keittiö osallistui erään lähiön asukasjuhlaan, jossa kaupungin palveluohjaaja tutustui toimintaan. Vuoden päästä siitä toimintaan tutustunut palveluohjaaja veti jo omaa yhteistä keittiötään.

Kunta tarvitsee selkeän toimintamallin

Kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on määritelty lainsäädännössä, ja kunnilla on harvoin mahdollisuutta tehdä enempää, kuin mitä laki määrää. Kunnissa palveluja tarjotaan usein sektorikohtaisesti. Esimerkiksi työttömien hyvinvoinnin ja terveyden tukeminen on usein niiden palveluiden varassa, joihin pääsee vain työttömän statuksella. Yhteisen keittiön konsepti on kunnille uusi, kun sen pyrkimyksenä on tehdä töitä yhdessä sektorirajat ylittäen ja satsata kokoaviin palveluihin. Lisäksi Yhteisen keittiön toimintaperiaatteen mukaan ammattilaiset tulevat sinne, missä ihmiset ovat. Kunnat tarvitsevat siksi selkeän mallin, jotta voivat tunnistaa uuden roolinsa ja toimia osana uudenlaista toimintakulttuuria. Yhteinen keittiö voi laajentaa kunnan mahdollisuuksia tarjota vaihtoehtoja kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen.

Kävijämäärät ja vaikutukset esiin

Kunnat ovat kiinnostuneita erityisesti siitä, tavoittaako Yhteinen keittiö myös niitä, jotka eivät muuten osallistuisi mihinkään. Kustannusvaikuttavuus on tärkein asia kunnalle, ja kustannussäästöjä saadaan aikaan silloin, kun kuntalaiset alkavat itse toimia oman hyvinvointinsa edistämiseksi. Kunnat lähtevät mukaan yhteistyöhön helpommin, jos toiminta on esitetty numeroina. Yhteisen keittiön kävijämäärät sekä vaikutukset kiinnostavat kunnan päättäviä tahoja. Vaikutusten arvioimiseksi vaikutusmekanismien tulee olla selkeitä. Esimerkiksi työllisyyttä edistettäessä työllistymispolkujen tulee olla mietittyjä.

Yhteinen keittiö ja osallistuva budjetointi

Viime aikoina jotkin kunnat ovat käyttäneet osallistuvaa budjetointia heikommin pärjäävien asuinalueiden tukemiseen ja kuntalaisten vaikutusmahdollisuuksien edistämiseen. Porvoon esimerkki osoittaa, että Yhteinen keittiö voi olla osa tällaista työtä. Porvoo hyödynsi erään alueen kehittämisessä osallistuvan budjetoinnin menetelmää eli kuunteli asukkaiden toiveita verovarojen käyttämisestä. Alueen asukkaiden toiveiden mukaisesti Porvoon Kevätkumpuun perustettiin korttelikeittiö. Esimerkissä ilmenee yksilön auttamista laajempi ymmärrys osallisuuden edistämisestä. Osallistuva budjetointi tarjosi kuntalaisille mahdollisuuksia vaikuttaa aluekehittämistä koskevien päätöksien tekoon. Porvoon korttelikeittiö on esimerkki siitä, kuinka osallistuvan budjetoinnin myötä voidaan kaventaa väestöryhmien välisiä eroja ja lisätä kansalaisten yhdenvertaisuutta.

7.3 Yhteinen keittiö osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on vuonna 2011 tulleen terveydenhuoltolain mukaan vakiinnutettava kuntien rakenteisiin ja strategioihin. Lain tarkoituksena on kaventaa väestöryhmien välisiä eroja sekä lisätä kansalaisten yhdenvertaisuutta. Kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistoimia koskevan raportin mukaan kuntastrategiaan terveysterojen kaventamisen oli kirjannut tavoitteeksi kuitenkin vain kolmannes (33 %) vastanneista kunnista (Tukia ym. 2011).

Tässä työssä haastateltujen kuntien sosiaalialan johtavissa viroissa olevia henkilöiden mukaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työ on yleensä melko koordinoimatonta. Lisäksi henkilöstö ei koe sitä

omakseen, eikä työ kosketa riittävän suurta osaa kuntalaisista. Yhteinen keittiö voi kuitenkin olla osa tätä koordinoitua, koska monet haastatellut sosiaalialan työntekijät kokivat sen erittäin tarpeelliseksi omassa kunnassaan. Seuraavassa esittelemme joitakin esille tulleita ideoita siitä, miten Yhteinen keittiö voitaisiin kytkeä osaksi kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työtä.

Yhteisen keittiön koordinaattori mukaan kaupungin sosiaalityön palavereihin

Raportin kuntahaastattelut osoittivat, että osallisuuden edistäminen ei ole vielä kuntien rakenteissa (Tukia ym. 2011). Kunnat tarvitsevat osallisuuden edistämiseen sytykkeen. Tällaisena voi toimia Yhteinen keittiö, joka korostaa osallisuuden edistämisen merkitystä kuntalaisille sekä kannustaa kirjaamaan osallisuuden edistämisen kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen suunnitelmiin ja muihin kunnan strategioihin. Kuntien johtavat sosiaalityöntekijät näkevät Yhteinen keittiö -konseptin liian kapea-alaisesti yhteisöllisenä ruokailuna. Yhteisen keittiön koordinaattorille sosiaalityön palaverit ovat mahdollisuus kuulla asukkaiden tarpeita sekä levittää kutsua Yhteiseen keittiöön.

Yhteinen keittiö sosiaalityön maineen parantajana

Sosiaalialan johtajat sekä työntekijät kertoivat haastatteluissa, että sosiaalityön tekemistä hankaloittaa sosiaalitoimen huono maine asukkaiden keskuudessa. Sosiaalityön asiakkuus hävettää ja sosiaalityöllä on haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan negatiivinen leima: ”Sosiaalitoimi antaa rahat ja vie lapset” sekä ”Ne vie multa ajokortin, jos kerron ongelmistani”. Lisäksi eräs Yhteisen keittiön kävijä kertoi myös, ettei uskalla kertoa terveydenhoitajalle, sosiaalityöntekijälle tai psykologille todellista vointiaan, koska heillä on tiimi, jossa asiat jaetaan ammattilaisten kesken. Tällaiset ennakoasenteet sosiaalityötä kohtaan aiheuttavat ongelmia. Jos kunnan asukas ei erilaisten pelkojen vuoksi pysty hakemaan apua, ongelmat saattavat monimutkaistua. Yhteinen keittiö voi olla paikka, jossa sosiaalityöntekijöiden vierailut tekevät palveluja ja työntekijöitä tunnetuksi. Silloin kun Yhteinen keittiö kutsuu kaikkia kuntalaisia eri yhteiskuntaryhmistä, myös palveluja tarvitsevien kynnys tulla Yhteiseen keittiöön pysyy matalampana. Sosiaalityöntekijöillä voi siis olla Yhteisessä keittiössä mahdollisuus tulla asiakkaiden luokse ja madaltaa kynnystä ottaa heihin yhteyttä.

8 Johtopäätökset

Yhteinen keittiö on monistettu viidestä pilotista 21 uudelle paikkakunnalle ja on kehitteillä kymmenellä paikkakunnalla siten, että toimintamallia on muokattu eri alueiden erityispiirteiden, resurssien ja toiveiden mukaan. Joillekin paikkakunnille syntyi useampi Yhteinen keittiö, joten yhteenlaskettu lukumäärä on yhteensä 40. Niitä organisoivat seurakunnat, yhdistykset ja kunnat. Yhteisten keittiöiden tavoitteena on edistää osallisuutta tuottamalla yhteisöllisyyttä ja lievittää yksinäisyyttä tarjoamalla kohtaamispaikkoja, joissa voi tehdä yhdessä ruokaa, järjestää retkiä ja juhlia tai osallistua yhteisen hyvän tuottamiseen. Kuitenkin eri paikkakunnilla toimivissa keittiöissä voidaan tunnistaa kaksi erilaista toimintamallia: korttelikeittiöt ja ruoka-apuun keskittyvät keittiöt. Korttelikeittiöissä voi ruuasta nauttimisen lisäksi osallistua yhteiseen tekemiseen. Ruoka-aputoimintamallin keittiöiden toiminta organisoituu keskeisesti ruokajaon ympärille.

Yhteisten keittiöiden kävijöistä kaksi kolmasosaa on naisia. Ylivoimaisesti suurin osuus heistä on eläkeikäisiä, mutta mukana on myös työikäisiä ja tätä nuorempiakin. Työssäkäyviä, työttömiä tai työllistettyjä on noin kolmannes. Kävijöistä monet käyttävät paljon muuta väestöä enemmän sosiaali- ja terveystalv palveluja tai saavat toimeentulotukea. Yhteisten keittiöiden kävijöiden joukossa on kuitenkin myös eri yhteiskuntaryhmiä edustavia ihmisiä.

Yhteisten keittiöiden osallistujien osallisuuden kokemisen taso on varsin korkea, verrattuna esimerkiksi työelämän ulkopuolilla oleviin ESR-hankkeiden osallistujiin. Yhteisten keittiöiden toiminta on myös erittäin tärkeää osallistujille, sillä lähes kaikki haluavat osallistua Yhteisten keittiöiden toimintaan jatkossakin.

Lyhyellä aikavälillä kerätty vertailuaineisto ei paljastanut kovin suuria muutoksia Yhteisten keittiöiden kävijöiden osallisuuden kokemuksissa. Aineisto tarjosi kuitenkin näyttöä sen tueksi, että todennäköisesti kokemukset yhteisöihin kuulumisesta ja luottamuksesta muihin ovat lisääntyneet hieman Yhteisten keittiöiden osallistujien keskuudessa. Tämä on todennäköisesti korttelikeittiömallin vaikutusta, sillä aineistossa havaittu yhteisöihin kuulumisen lisääntyminen on tapahtunut liki kokonaan korttelikeittiöissä. Korttelikeittiötoimintamallin etuna on se, ettei sen toimintaa ole suunnattu tietyille kohderyhmälle, ja siksi ne ovat avoimempia. Ruoka ja toiminta suunnitellaan niin, että kävijät kaikista yhteiskuntaryhmistä ovat tervetulleita. Korttelikeittiöt ovat viihtyisämpiä ja kutsuvampia tiloja. Kävijä saattaa astua korttelikeittiöön uteliaisuuttaan.

Ruoka-apumalli toimii usein heikossa taloudellisessa tilanteessa olevien ruokailuna. Ruoka-apumallin keittiöön kutsutaan henkilöitä, joiden taloudellista tilannetta tai yksinäisyyttä toiminta helpottaa. Seurakunnan työntekijät ja vapaaehtoiset valmistavat lämpimän ruuan, jonka jälkeen on mahdollista saada ruokaa sekä kuivatarvikkeita myös kotiin. Kävijöille osallistuminen toimintaan voi olla pakon sanelemaa, koska taloudellinen tilanne on niin huono. Toimitilan historia ja maine voivat olla kynnystä kasvattavia tekijöitä. Jos Yhteinen keittiö toimii esimerkiksi entisessä päihdepisteessä, voi sinne olla vaikea houkutella kävijöitä kaikista yhteiskuntaryhmistä. Kyselyn perusteella ruoka-apua jakavat keittiöt ovat todennäköisemmin yhteydessä positiivisten toimijauskomusten kasvuun.

Yhteisöllisyyden edistämisen näkökulmasta Yhteinen keittiö toimii parhaiten silloin, kun sitä ei ole määritelty tarkasti rajatuille kohderyhmille. Kävijän ei tällöin tarvitse pelätä leimautumista. Osallisuuden näkökulmasta osallistujan rooli olisi nähtävä aktiivisena toimijana passiivisen avun vastaanottajan sijaan. Erityisesti mahdollisuus auttaa muita näyttää olevan yhteydessä suurempaan osallisuuden kokemiseen. On myös huomioitava, että naisten voi olla helpompi omaksua aktiivisen toimijan rooleja yhteisissä keittiöissä. Naisten kokema osallisuus oli kyselyn perusteella edistynyt enemmän kuin miesten.

Yhteinen keittiö -hanke on osoittanut, että toimijoiden on vaikeaa lähteä mukaan toimintaan, jossa kohderyhmää ei ole tarkasti määritelty. Rahoituskin voi ohjata toimintaa kohderyhmäkohtaiseksi. Osallisuutta koskevan ymmärryksen laajentaminen onkin yksi tulos, jota hanke on edistänyt. Osallisuus on alettu ymmärtää osana terveyden edistämistä. Osallisuus tulisi ymmärtää yksilön oman elämän osallisuutta laajemmin myös yhteisissä keittiöissä. Parhaimmillaan Yhteinen keittiö toimi sosiaalisten koheesiota edistävänä paikkana, jossa syntyy yhteyksiä ja toimintaa erilaisten ihmisten kesken.

Terveyden ja hyvinvoinnin näkökulmasta Yhteinen keittiö on ennaltaehkäisevää toimintaa, jolloin vaikutuksia tulee tarkastella pidemmällä aikajänteellä. Kyselytutkimuksessa havaittiin sosiaali- ja terveystalv palveluja

velujen käytön laskeneen vertailujaksolla, mutta tämä ei välttämättä johdu osallistumisesta yhteisiin keittiöihin tai merkitse säästöjä pidemmällä aikavälillä.

Yhteinen voi edistää osallisuutta myös tarjoamalla mahdollisuuksia tuettuun työllistymiseen. Kunta voi rahoittaa Yhteisen keittiön toimintaa säästämällä työmarkkinatuen kuntaosuuksissa. Vaikkapa vain muutama positiivinen siirtymä työmarkkina-asemassa voi tuottaa suuren taloudellisen hyödyn erityisesti nuorten ihmisten kohdalla.

9 Perusta Yhteinen keittiö: täsmennetty toimintamalli

Yhteinen keittiö on ihmisiä yhteen kokoava tila tai toiminta, jonka edullinen ruoka sekä mielekäs toiminta kutsuu paikalle ihmisiä kaikista yhteiskuntaryhmistä. Yhteinen keittiö toimintamallilla haetaan toiminnallista ja osallisuuden kokemusta lisäävää konseptia tuomalla kuntalaisia, kansalaisyhteiskunnan toimijoita, kunnan sosiaali- ja terveyspalveluita sekä paikallisia toimijoita yhteen.

RUOKA JA YHDESSÄ TEKEMINEN

Yhteinen keittiö kokoaa ihmisiä kaikista yhteiskuntaryhmistä yhteen ruuan ääreen. Osallistujia voivat olla kaikki ihmiset yksinäisistä työikäisistä työssäkäyviin, kiireisiin lapsiperheisiin ja lapsista vanhuksiin.

Yhteisessä keittiössä saa ruokailta vapaaehtoiseen maksuun perustuen tai työpanosta vastaan. Maksullinen ruoka hävittää ruoka-avun leimaa, jollaisen Yhteinen keittiö uhkaa helposti saada. Ruoka voi maksaa 1–7 euroa, jotta siihen on kaikilla varaa. Kunta tai muu toimija voi myöntää pienituloisille maksusitoumuksen Yhteiseen keittiöön.

Yhteisen keittiön kävijöillä on mahdollisuus osallistua ruuan suunnitteluun ja valmistamiseen. Yhteinen keittiö on paikallista toimintaa, jota asukkaat ohjaavat itse. Asukkaiden toiveiden kuuntelu keittiötä suunniteltaessa, toteutettaessa ja kehittäessä on erityisen tärkeää.

Yhteinen keittiö voi kokoontua päivittäin tai viikoittain.

TILAT, OSALLISTUMINEN JA TOIMINNALLISUUS

Yhteinen keittiö integroidaan osaksi paikallisia tiloja, esimerkiksi asukastalojen, kylätalojen, toimintakeskusten, hyvinvointikeskusten ja ”hyvinvoinnin tilojen” yhteyteen tai se voidaan perustaa tyhjillään olevaan tilaan.

Tilaan tulee kiinnittää erityistä huomiota. Tilan huono maine voi synnyttää ennakkoluuloja, jotka estävät tulemasta Yhteiseen keittiöön. Esimerkiksi entinen päihdepiste on huono valinta tilaksi, koska paikan maine voi olla asukkaiden keskuudessa niin sitkeästi elossa, että he eivät leimautumisen pelossa uskalla astua tilaan sisään. Leimautumisen pelkoa ja häpeää voi saada aikaan myös se, että tilassa järjestetään päivittäin ruokajakko.

Tilan viihtyisyys vaikuttaa siihen, pystyykö kävijä kokemaan itsensä arvokkaaksi ja kunnioitetuksi. Ränsiestynyt kerrostalon alimmaisen kerroksen tila, jossa lattia lohkeilee ja viemäri haisee, ei kunnioita tilaan tulijaa, vaan lisää osallistujan tunnetta sivuun jätetystä ja työnnetystä.

Yhteisessä keittiössä on tarjolla toimintaa. Yhteinen keittiö voi järjestää osallistujien toiveiden mukaan omaa toimintaa, esimerkiksi marja-, villiyrtti- ja pilkkiretkiä, vierailuja lähitaloille, harrastuskokeiluja, mielen terveyden ensiapukursseja, lastenhoitokursseja, hygieniapassikoulutuksia ja muuta toimintaa. Yhteinen keittiö voi toimia väylänä työelämään tarjoamalla mahdollisuuden kuntouttavaan työtoimintaan, työkokeiluun tai palkkatuettuun työhön (ks. STM 2018). Kaikenlainen toiminta on Yhteisen keittiön osallistujille vapaaehtoista.

Osallisuuden edistämiseksi osallistujaa ei pidä nähdä palvelujen asiakkaana. Auttajan ja autettavan rooleja ei myöskään pitäisi olla, vaan kaikille kävijöille tulisi tarjota mahdollisuuksia vaikuttaa ja osallistua yhteisen hyvän edistämiseen. Lisäksi pitäisi olla mahdollisuus saada arvostusta ja kiitosta.

NEUVONTA JA TUKI ARKEEN JA JUHLAAN

Yhteisen keittiön ruuanvalmistusta tai muuta toimintaa voivat johtaa ihmiset, jotka eivät tunne sosiaali- ja terveysalan palveluja. Tällöin huolehditaan siitä, että toiminnalla on tiivis yhteys kunnan tai maakunnan palveluihin.

Neuvonnan ja tuen järjestäminen voidaan jakaa esimerkiksi kunnan sosiaalityön tai lähityön, paikallisen järjestön ja seurakunnan kesken. Kunnan toimijoiden, kuten sosiaalityön ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työn kanssa on vähintään sovittu siitä, miten tarpeenmukainen palveluohjaus järjestetään. Sen lisäksi voidaan sopia esimerkiksi, että sosiaalialan tai yhteisöpedagogiikan ammattilainen on säännöllisesti tapahtumissa paikalla.

Yhteisen keittiön kautta annettavaan neuvontaan ja tuen antamiseen osallistuu vertaistukea antavia tai kokemusasiantuntijoita, jotka kulkevat rinnalla. Neuvonta ja tuki arkeen ja juhlaan sisältää tarvittaessa konkreettista ja materiaalista apua. Avun ja tuen tarpeet, joissa tarvitaan sosiaali- tai terveydenhuollon palveluja ohjautuvat (asiakkaan luvalla) luontevasti eteenpäin toiminnassa mukana olevien kunnan toimijoiden kautta.

VASTUIDEN JA KUSTANNUSTEN JAKAMINEN

Yhteinen keittiö toteutetaan paikallisten eri tahojen ammattilaisten ja asukkaiden kanssa yhdessä. Yhteistä keittiötä voivat pyörittää esimerkiksi erilaiset asukkaiden yhteenliittymät, asukasyhdistykset, ryhmät, järjestöt, urheiluseurat tai osuuskunnat.

Toimijat (esimerkiksi kolmas sektori, kaupalliset toimijat, kunta, seurakunnat) sopivat keskenään ylläpitokustannuksista sekä neuvonnan ja tuen järjestämisestä. Järjestötoimijat eivät pääsääntöisesti voi rahoittaa Yhteisen keittiön toimintaa, koska niiden rahoituslähteet edellyttävät yleensä kohderyhmäkeskeistä näkökulmaa.

Yhteisen keittiön toiminnalla on oltava koordinaattori. Jo suunnitteluvaiheessa tarvitaan henkilö, joka esimerkiksi vetää työpajoja, joissa keskustellaan siitä, miten osallisuutta konkreettisesti lisätään ja miten uudenlaista yhdessä tekemisen kulttuuria kehitetään. Koordinaattori voi ottaa yhteyttä paikallisiin yrittäjiin ja muihin toimijoihin ja miettiä heidän kanssaan yhdessä Yhteisen keittiön perustamista. Koordinaattori kuuntelee asukkaiden mielipiteitä ja jos mahdollista, osallistuu yhdessä asukkaiden kanssa osallistuvan budjetoinnin suunnitteluun.

Ruoan valmistamista johtaa yhteisökokki. Yhteisökokki voi olla palkattu, vapaaehtoinen tai työntekijä (esimerkiksi asukaskoordinaattori, diakoni tai sosiaalialan ammattilainen), jonka tehtäväkuvaan sisällytetään Yhteisen keittiön toiminta.

Jos Yhteistä keittiötä on mukana toteuttamassa ideologista työtä tekevä taho (aatteellinen tai poliittinen toimija tai seurakunta), tällöin ideologinen ja Yhteisen keittiön toiminta pidetään erillään. Toiminnan järjestäjät sitoutuvat Yhteisen keittiön periaatteisiin.

Yhteinen keittiö on saatavissa luontevaksi osaksi maakunnan terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä. Toiminnan vaikutuksia voidaan seurata osallisuusindikaattorilla, joka on liitettävissä hyvinvointikertomukseen osallisuuden mittariksi.

YHTEISEN KEITTIÖN HENKI

- Vähäinen hierarkkisuus; päätösvallan ja vastuun jakaminen
- Avoimuus ja ihmisten tavoittaminen kaikista yhteiskuntaryhmistä
- Yhteinen keittiö kokoaa asukkaat ja ammattilaiset paikallisesti toimimaan yhdessä
- Yhteisyys sekä avoin suhtautuminen ihmisiin ja ideoihin
- Neuvonnan ja tuen antaminen
- Reiluus ja kestävän kehityksen mukaiset ratkaisut

Liite 1: kyselylomake

Kysely Yhteisen keittiön kävijöille

**Yhteinen
keittiö**

Käytämme kyselyn tuloksia arvioidaksemme sitä, miten Yhteinen keittiö lisää osallisuutta. Ajattelemme, että osallisuus on sitä, että koee olevansa tärkeä osa jotakin kokonaisuutta, jossa pystyy vaikuttamaan omiin ja yhteisiin asioihin.

Kyselyn tuloksia käytetään myös pro gradu- ja väitöskirjatutki muksissa. Lisätietoja **Anna-Maria Isolalta** (anna-maria.isola@thl.fi) ja **Julia Sillanpäältä** (julia.sillanpaa@epshp.fi)

Syntymävuoteni on _____

Olen nainen mies muu en halua kertoa

Olen tällä hetkellä

- työssä työllistämistoimenpitein (esimerkiksi kuntouttavassa työtoiminnassa tai työkokeilussa)
- työtön tai lomautettu
- eläkkeellä
- opiskelija tai koululainen
- hoitamaan omia (alle 15-vuotiaita) lapsia
- omaishoitajana
- varusmies- tai siviilipalvelussa
- muussa toiminnassa, missä _____

Seuraavaksi olemme kiinnostuneita kokemuksistasi yleensä osallisuuteen liittyen

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei eri mieltä eikä samaa mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä	☐	☐	☐	☐	☐
Etsin jotain, mikä tekisi elämäni merkitykselliseksi	☐	☐	☐	☐	☐
Lähipiiriini kuuluu ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita siitä, mitä minulle kuuluu	☐	☐	☐	☐	☐
Saan myönteistä palautetta tekemisistäni	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että minuun luotetaan	☐	☐	☐	☐	☐
Luotan itseeni	☐	☐	☐	☐	☐
Luotan muihin ihmisiin	☐	☐	☐	☐	☐

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei eri mieltä eikä samaa mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Luotan suomalaiseen päätöksentekoon	☐	☐	☐	☐	☐
Saan apua silloin, kun sitä todella tarvitsen	☐	☐	☐	☐	☐
Olen tarpeellinen jollekin ihmiselle	☐	☐	☐	☐	☐
Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn tavoittelemaan itselleni tärkeitä asioita	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen, että elämälläni on tarkoitus	☐	☐	☐	☐	☐
Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmä on mielestäni helposti ymmärrettävä	☐	☐	☐	☐	☐
Minulla on mahdollisuus osallistua sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Osallistun sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämiseen	☐	☐	☐	☐	☐

Seuraavassa luetellaan kunnan, seurakunnan ja Kelan palveluita. Mitä niistä olet käyttänyt viimeisen kahden kuukauden aikana? Anna myös toimijoille kouluarvosanoja 4-10 (4=huono, 10=hyvä).

	Olen käyttänyt	Olen hakenut mutta en ole saanut	En ole käyttänyt	Kouluarvosana toimijalle
Terveyskeskuksen palveluita	☐	☐	☐	☐
Kelan palveluita (kuntoutus, terapia jne.)	☐	☐	☐	☐
Kelan palveluita (perustoimeentulotuki)	☐	☐	☐	☐
Mielenterveyspalveluita	☐	☐	☐	☐
Päihdepalveluita	☐	☐	☐	☐

	Olen käyttänyt	Olen hakenut mutta en ole saanut	En ole käyttänyt	Kouluvuosana toimijalle
Sosiaalitoimiston palveluita	☐	☐	☐	☐
Seurakunnan palveluita (diakoniatyö)	☐	☐	☐	☐
Työvoimatoimiston (TE-) palveluita (työttömyysasiat)	☐	☐	☐	☐

Seuraavaksi olemme kiinnostuneita Yhteiseen keittiöön liittyvistä kokemuksistasi.

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei eri mieltä eikä samaa mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Olen tullut kuulluksi ja kohdatuksi Yhteisessä keittiössä	☐	☐	☐	☐	☐
Minulle on tärkeää se, että Yhteisessä keittiössä olen saanut auttaa ihmisiä, jotka ovat tarvinneet apua (esimerkiksi antamalla vertaistukea tai auttamalla asioinnissa)	☐	☐	☐	☐	☐
Minulla on tärkeää se, että olen saanut Yhteisessä keittiössä väljyyttä arkeeni	☐	☐	☐	☐	☐
Minulle on tärkeää se, että Yhteisessä keittiössä olen saanut asukkaana osallistua asuinympäristöä koskevan vaikuttamiseen	☐	☐	☐	☐	☐
Minulle on tärkeää se, että Yhteisessä keittiössä on tarjolla merkityksellistä tekemistä	☐	☐	☐	☐	☐
Minulle on tärkeää se, että Yhteisessä keittiössä on minulle seuraa	☐	☐	☐	☐	☐
Minulle on tärkeää se, että Yhteisessä keittiössä saan edullista ruokaa.	☐	☐	☐	☐	☐
Saan Yhteisessä keittiössä sellaista tietoa, joka auttaa minua ymmärtämään, miten palvelujärjestelmä toimii.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen saanut Yhteisestä keittiöstä sellaista apua, että asioiden hoitaminen on nyt sujuvampaa kuin ennen.	☐	☐	☐	☐	☐

Onko sinulle jokin muu asia tärkeä Yhteisessä keittiössä, mikä?

	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	Ei eri mieltä eikä samaa mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Kävisin jatkossakin mielelläni Yhteisessä keittiössä	☐	☐	☐	☐	☐

Onko Yhteisen keittiön toiminta ollut

- henkilökunnan järjestämää ja ohjaamaa
- osallistujien ideoimaa, suunnittelemaa ja toteuttamaa
- sekä henkilökunta- että osallistujalähtöistä?

Vastasin tähän kyselyyn

- Ensimmäistä kertaa
- Toisen kerran

Millä paikkakunnalla vastasit tähän kyselyyn?

Miten kehittäisit Yhteistä keittiötä?

Kiitämme käyttämästäsi ajastasi!

Jaana, Anna-Maria & Julia
ja kaikki muut Yhteistä
keittiötä kehittävät ihmiset

**Yhteinen
keittiö**

Liite 2: haastattelu- ja havainnointirungot

YHTEINEN KEITTIÖ -HANKKEEN TYÖNTEKIJÖIDEN HAASTATTELUT

Mitä te teette Yhteisessä keittiössä?
Minkälaisella porukalla te teette yhdessä?
Mitä vaikutuksia toiminnalla on ollut?
Jos toiminnalla on ollut positiivisia vaikutuksia, mihin muutokset perustuvat?
Ketkä vaikutuksista on hyötynyt?
Mikä Yhteisessä keittiössä on toiminut kaikkein parhaiten?
Miksi Yhteinen keittiö on vaikuttanut osallistujiin?

Onko teillä ollut yhteistyötä kunnan kanssa?
Mitä muita toimijoita on osallistunut tämän toiminnan toteuttamiseen?
Onko yhteistyö uutta tällä alueella? / Vai vanha toimintatapa?
Mitä etuja yhteistyöstä on ollut?
Miten yhteistyö alkoi?
Mitä pidät tärkeänä yhteistyön onnistumisen kannalta?
Miten paljon olette yhteyksissä kuntaan?
Haluaisitko tehdä enemmän yhteistyötä kunnan kanssa?
Minkälaisia esteitä näet yhteistyölle kunnan kanssa?
Kuvaile, mitä parhain mahdollinen yhteistyö kunnan kanssa voisi olla
Minkälaisia haittavaikutuksia kunnan kanssa tehtävästä yhteistyöstä voi tulla
Onko kunnan kanssa tehtävä yhteistyö näkynyt Yhteisen keittiön osallistujille?

KUNNAN SOSIAALITOIMEN AVAINHENKILÖN HAASTATTELU

Miten kunnassanne edistetään hyvinvointia ja terveyttä?
Mitä ajatuksia sinulla on Yhteisestä keittiöstä?
Mitä Yhteinen keittiö on kunnan näkökulmasta?
Onko teillä yhteistyötä Yhteinen keittiö hankkeen kanssa?
Kuvaile, mitä parhain mahdollinen yhteistyö voisi olla ja miten se toimisi
Minkälaisia mahdollisuuksia näet kunnan ja Yhteinen keittiö hankkeen yhteistyöllä?
Minkälaisia resursseja teillä on olla mukana Yhteinen keittiö hankkeessa?
Millaiselta näyttää Yhteisen keittiön toiminnan jatkuvuus?
Miten haluaisit itse edistää omassa toimenkuvassasi hyvinvointia ja terveyttä?
Minkälainen toimintakulttuuri teillä on terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä?

HAVAINNOINTI

Minkälaisia kävijöitä Yhteinen keittiö tavoittaa?
Miten ihmiset vastaanottavat uudet ihmiset?
Miten Yhteisessä keittiössä tervehditään?
Miten ihmiset ovat keskenään yhteydessä?
Miten osallistujat viestivät toisilleen?
Kuka tekee?
Mitä tekee?
Miksi joku ei tee?
Onko mahdollisuuksia näyttää osaamista ja kyvykkyyttä?
Onko joku Yhteisessä keittiössä ensimmäistä kertaa? Miten hänet otetaan vastaan?
Ketkä ruuanlaittoon osallistuu?
Miten ruuanlaitto tapahtuu?
Minkä verran osallistujat hakevat kontaktia toisiinsa?

Lähteet

- Allardt, Erik (1993) Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research. Teoksessa Nussbaum, Martha C. & Sen, Amartya (eds.) *The Quality of Life*. Clarendon Press, Oxford. 88-94.
- Deci, Edward L. & Ryan, Richard L. (2000) The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry* 11:4. 227-268.
- Findikaattori (2017) *Toimeentulotuki*. <https://findikaattori.fi/fi/67>
- Hilli, Petri & Ståhl, Timo, Merikukka, Marko & Ristikari Tiina (2017) Syrjäytymisen hinta - case investoinnin kannattavuuslaskemasta, *Yhteiskuntapolitiikka* 82. 663-675.
- Hyypä, Markku (2002) *Elinvoimaa yhteisöistä*. PS-kustannus, Jyväskylä
- Häkkinen, Unto, Jurvanen, Henna, Jämsen, Esa, Järvelin, Jutta, Kuronen, Mikko, Peltola, Mikko & Salmenkivi, Jyrki (2017) *Hoitoketjun toimivuus, vaikuttavuus ja kustannukset lonkkamurtumapotilailla*. PERFECT-hanke. <https://docplayer.fi/67737113-Hoitoketjun-toimivuus-vaikuttavuus-ja-kustannukset-lonkkamurtumapotilailla.html>
- Isola, Anna-Maria, Kaartinen, Heidi, Leemann, Lars, Lääperi, Raija, Schneider, Taina, Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpäpaperi 33/2017. Helsinki.
- Jämsén, Arja & Pyykkönen, Anne (2014) *oSallisuuden jäljillä*. Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys ry. Saarijärvi.
- Kettunen, Aija & Piirainen, Keijo & Pulliainen, Marjo (2016) *Kustannusvaikuttavuus sosiaalityössä ja sosiaalipalveluissa*. Diak. <https://docplayer.fi/33918452-Kustannus-vaikuttavuus-sosiaalityössä-ja-sosiaalipalveluissa.html>
- Kuntaliitto (2017) *Osallistuva budjetointi kunnissa ja maakunnissa*. Kuntaliitto, Helsinki. https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/osallistuvabudjetointi_ebook_0.pdf
- Leemann, Lars, Kuusio, Hannamaria & Hämäläinen, Riitta-Maija (2015) *Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke* (Sokra). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. www.thl.fi/sokra.
- Leemann, Lars, Isola, Anna-Maria, Kukkonen, Minna, Puomäki, Henna, Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2018) *Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi*. Työpäpaperi 17/2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Lindholm, Arto (2015) Johdanto. Teoksessa Lindholm, Arto (toim.) *Ei-kävijästä osalliseksi: Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla*. Humanistinen ammattikorkeakoulu. <http://www.theseus.fi/handle/10024/101747> 13-30.
- Martela, Frank & Ryan, Richard M. (2016) The Benefits of Benevolence: Basic Psychological Needs, Beneficence and the Enhancement of Well-Being. *Journal of Personality* 84:6. 750-764.
- McDaid, David 2011. *Making the long-term economic case for investing in mental health to contribute to sustainability*. European Union.
- Nousiainen, Marko (2017) *Selvitys kulttuuri-, liikunta-, ja ympäristöluotsitoiminnasta Suomessa*. Tampereen kaupunki/ Kulttuurikasvatustyökeskus TAITE & Kulttuurisen vanhus- ja seniorityön kansallinen verkosto, AILI, Tampere.
- Päihdetilastollinen vuosikirja* (2014) Alkoholi ja huumeet. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tampere.
- Raivio, Helka & Karjalainen, Jarno (2013) Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Teoksessa Era, Taina (toim.) *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa!* Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Jyväskylä. 12-34.
- Rouvinen-Wilenius, Päivi & Koskinen-Ollonqvist, Pirjo (toim.) (2010) Vastine rahalle – kannanottoja terveyden edistämisen kustannusvaikuttavuuteen; Sosiaalinen pääoma, terveyspolitiikka ja syrjäytymisen kustannukset, Jouko Kajanoja Terveyden edistämisen keskuksen julkaisuja 7/2010. 62-68.
- Saari, Juho (toim.) (2016) *Yksinäisten Suomi*. Gaudeamus, Helsinki.
- Sen, Amartya (1999) *Development as freedom*. Oxford University Press, Oxford.
- Silvasti, Tiina 2012. Korttelikeittiö – kohti ekologista kansanterveyttä ja ekososiaalista ruokahuoltoa. Teoksessa Helne, Tuula & silvasti, Tiina (toim.) *Yhteyksien kirja. Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. Kelan tutkimusosasto, Helsinki. 192-201.
- Suomen Luustoliitto ry (2018) Hoitamattomuuden hinta. <https://luustoliitto.fi/hoitamattomuuden-hinta/>
- STM (2017) *STM: Suomalaisen osallisuuteen vaikutetaan ruokaa tehokkaammin varmistamalla yhteiskunnan rakenteiden toimivuus*. https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/stm-suomalaisen-osallisuuteen-vaikutetaan-ruoka-apat-tehokkaammin-varmistamalla-yhteiskunnan-rakenteiden-toimivuus
- STM (2018) *STM pyytää lausuntoa työttömyysturvain aktiivimallin kehittämiseksi*. https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/stm-pyytaa-lausuntoa-tyottomyysturvain-aktiivimallin-kehittamiseksi
- Tilastokeskus (2014) *Lääkäripalveluiden käyttö jakaa väestöä*. https://www.stat.fi/artikkelit/2014/art_2014-12-08_002.html?s=0#1
- Tukia, Helena & Lehtinen, Niina & Saaristo, Vesa & Vuori, Mika (2011) *Väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kunnassa – Perusraportti kuntajohdon tiedonkeruusta 55/2011*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.